

Typologische analyse van het wonen

Woontypologiën in Amsterdam

Tuinstiteden Fragment W6:

Plan Geuzenveld, Bakamabuur J.B.Bakem en J. van den Broek

Jimmie Jacobs, Sjoerd Kierkels, Laura van Loon, Eline Tops

05-11-2010

Typologische analyse van het wonen

2 | A

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	9
I. Essay	11
01 De middenweg van Geuzeveld	13
02. Bibliografie	36
03. Eindnoten	38
II. Analyse	39
01. Eerste Schaal	41
01.1 Analyseonderwerp	41
02. Tweede Schaal	45
02.1 Topografie	46
02.2 Bebouwd / onbebouwd	48
02.3 Verkavelingsstructuur	50
02.4 Ontsluiting	52
02.5 Toegankelijkheid	54
02.6 Programma	56
02.7 Sociale structuur	58
02.8 Sociale sfeer	60
02.9 Regel en uitzondering	62
02.10 Ordenende elementen	64
02.11 Elementen van Gestalte	66
02.12v Elementen van cohesie	68
02.13 Transformatie	70
03. Derde Schaal	77
03.1 Topografische hoogtekaart	78
03.2 Doorsnede	80
03.3 Bebouwd / Onbebouwd	82
03.4 Ontsluiting	84
03.5 Toegankelijkheid	86
03.6 Sociale structuur	88
03.7 Programma	90
03.8 Regel en uitzondering	92
03.8 Regel en uitzondering	94
03.9 Ordende elementen van het blok	100
03.10 Elementen van gestalte	104
03.11 Elementen van cohesie	108
03.12 Transformatie	110
04. Vierde Schaal	113
04.1 Ontsluiting	114

04.1 Ontsluiting	116
04.2 Indeling	122
04.2 Indeling	124
04.2 Indeling	126
04.3 Gebruik	130
04.3 Gebruik	132
04.3 Gebruik	134
04.4 Sequentie	140
04.4 Sequentie	142
04.4 Sequentie	144
04.5 Inrichting	148
04.5 Inrichting	150
04.5 Inrichting	152

Voorwoord

Voor de Typologische Analyse van het wonen wordt een fragment van Geuzenveld, een van de westelijke tuinsteden van Amsterdam, onderzocht. Het onderzoek richt zich op de historische ontwikkeling, de verschillende typologische kenmerken en kwaliteiten van dit gebied en schetst de problemen die zich de afgelopen decennia in de wijk hebben voorgedaan.

Het onderzoek is opgesplitst in twee delen. Als eerste is er een literatuuronderzoek gemaakt, welk gericht is op de historische ontwikkeling van het gebied. In de historische literatuuranalyse worden de diverse ontwikkelingen rondom Geuzenveld toegelicht. Hierbij wordt onder meer ingegaan op het Algemeen Uitbreidingsplan, de theorieën van de tuinsteden, en de verandering van de woonculturen met de daarbij horende sociale, economische en culturele aspecten. Behalve de historische ontwikkeling (van 1650 tot nu) wordt ook gekeken naar de toekomstplannen van het gebied. De resultaten van dit onderzoek zijn terug te vinden in dit essay.

In het tweede deel van het onderzoek wordt het toegewezen fragment van Geuzenveld geanalyseerd aan de hand van kaarten. Dit gebeurt op vier schaalniveaus. De eerste schaal geeft de situatie van Geuzenveld weer ten opzichte van Amsterdam. Het tweede schaalniveau is het overzicht van het te onderzoeken fragment dat onderdeel is van de wijk Geuzenveld. Op schaal drie wordt een specifiek blok toegelicht uit het fragment. Schaal vier is het woningniveau waar diverse woningen toegelicht worden. De analyses zullen de nadruk leggen op ontsluiting, toegankelijkheid, sociale structuur, ordening en transformatie door de historische ontwikkeling.

Aan de hand van de onderzoeken en de analyses zal de ontwikkeling van het toegewezen fragment uit Geuzenveld duidelijk worden weergegeven voor derden.

Typologische analyse van het wonen

6 | A

Inleiding

De tuinstad Geuzenveld is de derde gebouwde tuinstad van het Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam (AUP), gebouwd in de jaren na de oorlog toen de woningnood het hoogst was. De wijk wordt, net als de andere westelijke tuinsteden, gekenmerkt door brede lanen, open ruimtes en woningen in het groen. De portiekflat is dominerend, verder komt er hoogbouw en in mindere mate ééngesinswoningen voor.

Tussen het officiële plan en het uiteindelijk uitgevoerde plan zitten veel verschillen. Hiervoor zijn meerdere oorzaken aan te wijzen. De nieuwe ontwikkelingen in de architectuur en de politiek hebben hier een rol ingespeeld, maar ook de gehanteerde prognoses voor het AUP blijken niet overeen te komen met de werkelijkheid. Bovendien is het sociale klimaat in de tussenliggende jaren sterk veranderd.

In 1901 werd de woningwet ingesteld. Door de woningwet konden gemeenten nu uitbreidingsplannen opstellen. Deze plannen gingen nog alleen over pleinen, straten en grachten. In 1924 kwam hier verandering in. Door de aanpassing van in de woningwet konden in de plannen nu gronden opgenomen worden tussen de straten, pleinen en grachten. In hetzelfde jaar verviervoudigde het grondgebied van Amsterdam door annexatie van omliggende gemeenten. In 1928 werd de afdeling stadsontwikkeling opgericht en zij moesten beginnen met het opstellen van een algemeen uitbreidingsplan. Deze afdeling is allereerst begonnen met het onderzoeken van de grootste problemen. In 1929 kwam er een Rapport van de tuinstadcommissie, Amsterdam. Hun uitgangspunt was dat Amsterdam zou uitgroeien tot een wereldstad zoals New York en Londen. De oplossing van de huisvesting voor de groeiende bevolking van Amsterdam moet worden voorzien door stichten van tuinsteden of dorpen. Door deze prognose werd de Algemene uitbreidingsplan Amsterdam in het leven geroepen. De hoofdarchitect van het plan is Cornelis van Eesteren.

Geuzenveld was een onderdeel van het AUP uit 1935. De opstellers van het AUP en de latere uitvoerders hebben geprobeerd deze wijk de wijkgedachte te geven. De wijkgedachte is afkomstig van Clarence Perry die een artikel hierover heeft geschreven in 1924. Hij dacht dat door ruimtelijke vormgeving van de wijk er bepaalde sociale doelstel-

ling te kunnen realiseren. Één van de voorwaarden was dat de wijk klassenloos moest zijn. Deze voorwaarde is beïnvloed door het tuinstadconcept van Ebenezer Howard. Hij was voor het opheffen van tegenstellingen tussen stad en platteland. Hij schreef het boek 'Garden Cities Of Tomorrow' met de eisen en kwaliteiten waar een tuinstad aan zou moeten voldoen. Als laatste werd het AUP beïnvloed door 'het nieuwe bouwen' dat in Nederland vertegenwoordigd werd door de architectengroep 'De Acht'.

Door de bouw van Sloterveer had de stadsdienst geleerd de deelplannen van het AUP niet meer op te splitsen in kleine stukjes per architect. De aanpak van Geuzenveld werd als volgt: Het hele gebied werd onderverdeeld in zes fragmenten en ieder fragment werd aan een woningbouwvereniging toegewezen. Iedere woningbouwvereniging koos een architect voor het fragment. Het fragment van dit verslag is van de woningbouwvereniging Patrimonium met het architectenduo B. Bakema en J.H. Van den Broek. De architecten hadden weinig invloed op het plan want veel was al bepaald door de afdeling Stadsontwikkeling en uiteindelijk waren de kosten doorslaggevend voor ieder ontwerp.

De ruimtelijke kenmerken en leefbaarheid van de gebouwde wijk wordt uitvoerig besproken en probleempunten worden eruit gehaald. Deze problemen hebben uiteindelijk gezorgd voor aanpassingen en wat heden speelt is een grootschalige herstructurering van de wijk. Er bestaat een toekomstplan voor het geanalyseerde fragment, tegenwoordig beter bekend als de Bakemabuurt. In het verslag zullen deze veranderingen aangeduid worden en mogelijk toegelicht worden. Tevens zal het toekomstplan ook aanbod komen en kritisch bekeken worden.

Typologische analyse van het wonen

8 | A

I. Essay

Tuinstiteden: fragment W6 Bakemabuur

Typologische analyse van het wonen

A | 9

Typologische analyse van het wonen

10 | A

Figuur A. Inkijk Dirk Sonostraat, aanzicht galerijwoningen die de weg, Dirk Sonostraat, doorsnijden.

01 De middenweg van Geuzeveld

Typologische analyse van het wonen

A | 11

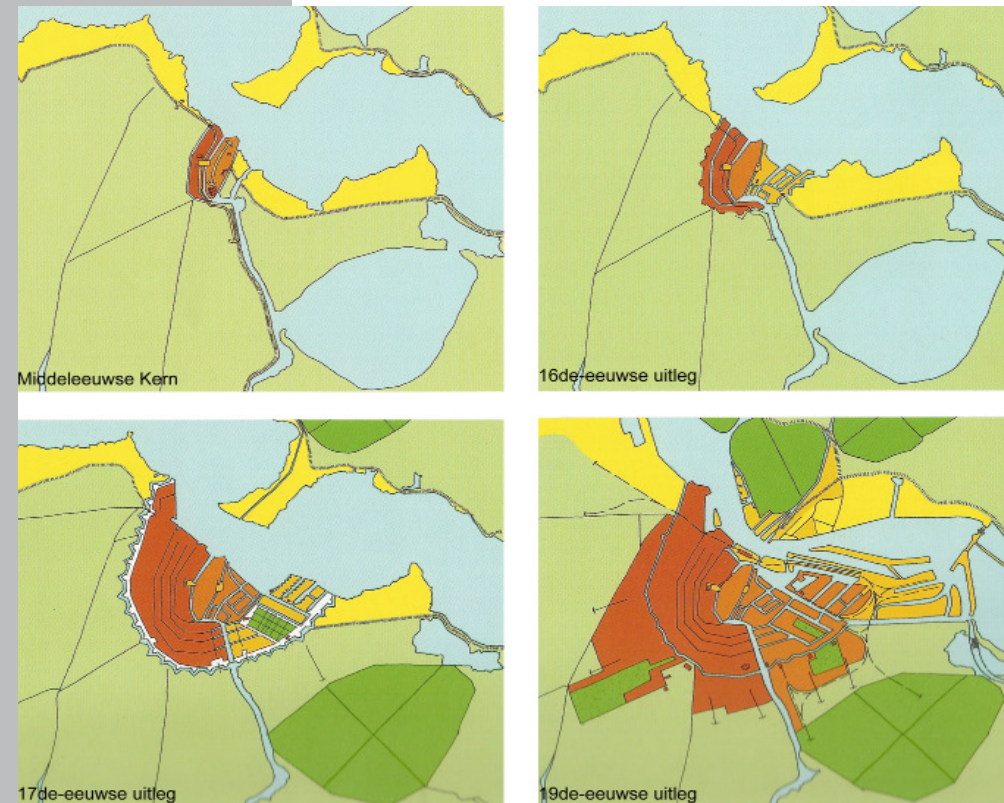
01. De middenweg van Geuzenveld

Historische ontwikkeling van Amsterdam

Halverwege de zeventiende eeuw was Amsterdam uitgegroeid tot een metropool. Naar de hedendaagse maatstaven lijkt die aanduiding misplaatst, maar voor toen gemeten aantal inwoners behoorde Amsterdam absoluut tot de top. In het rijtje van de tien grootste steden in Europa bezette Amsterdam de derde plaats, na Londen en Parijs. De uitzondering was dat Amsterdam geen hoofdstad was, noch regeringszetel. Maar er zat ook een verschil in de regio van Amsterdam. Amsterdam lag tussen veel andere grote steden. Het derde verschil was dat Amsterdam erin slaagde om de vorming van buitenwijken tegen te gaan. De oude stadskernen van Londen en Parijs werden omringd door een groot stedelijk gebied buiten de wallen en dus buiten het bereik van de stedelijke autoriteiten. Het stadsbestuur van Amsterdam slaagde er steeds in om die buitenwijken binnen te halen.

Zo gebeurde het dat in 1650 de zogeheten Vierde Uitleg werd gerealiseerd. De vierde uitleg was gebaseerd op de verwachting dat Amsterdam ook na 1650 even onstuimig zou

blijven groeien als in de voorgaande periode. De vierde uitleg breidde het havenfront uit met een vier kilometer lange strook. De drie hoofdgrachten werden doorgetrokken tot de Amstel. Er kwam een buitensingelgracht met bolwerken. De singelgracht is de Amsterdamse gracht, die langs de Nassaukade, Stadhouderskade en Mauritskade stroomt en het centrum van Amsterdam omringt. De uitbreiding was zo groot, dat het 200 jaar duurde voordat het vol gebouwd was. Dit kwam omdat Amsterdam niet onstuimig maar getalsmatig door groeide tot in de eerste decennia van de achttiende eeuw, terwijl andere steden aan het kampen waren met een terugloop van de bevolkingscijfer. Dit kwam onder andere dat Amsterdam zich economisch bleef vernieuwen. Tevens op politiek gebied was Amsterdam uitgegroeid tot een van de hoofdrolspelers van de Republiek. Dat duidelijk werd gevisualiseerd met het stadhuis op de dam. Het gebouw met enorme proporties en schitterende decoraties in de vertrekken werd op 29 juli 1655 betrokken. Het was een monument van stedelijke trots dat op dat moment het grootste openbare gebouw van Europa, misschien zelfs van de wereld was.

Figuur B. Ontwikkeling van Amsterdam

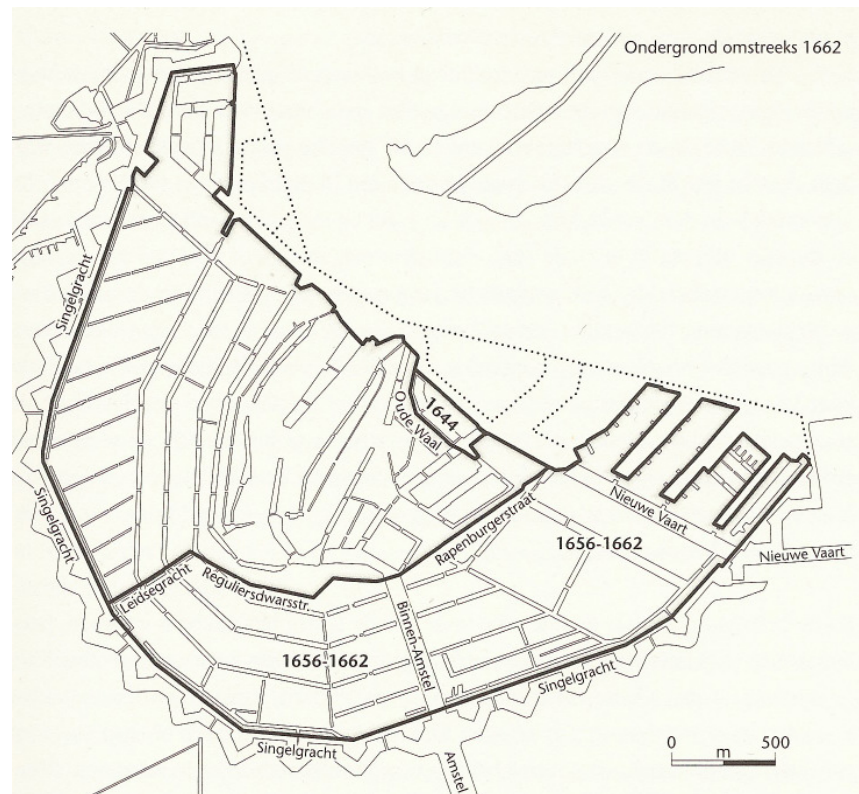

Figuur C. burgerzaal van het Stadhuis

Vanaf 1730 bereikte Amsterdam langzaam, maar zeker de grenzen van de groei. De stad moest haar dominante plaats in de wereld zien te handhaven tegenover nieuwe concurrenten, dat terwijl er een minder gunstige politieke context was en er een veranderende economische tijdsperiode plaatsvond. De aantrekkingskracht van de stad bleef groot maar de nieuwe Amsterdammers zaten in een afwachtende houding en investeerden niet in de stad.

Door de groei van de stad kreeg Amsterdam steeds meer te maken met typische grotestadsproblemen. Eén daarvan was de publieke zorg voor de gezondheid van de stad en haar inwoners. Door de opeenhoping van mensen in een betrekkelijk

Figuur D. ontwikkeling binnen de vierde uitleg

kleine ruimte had Amsterdam al in de eerste helft van de zeventiende eeuw geprobeerd een hervorming in de medische sector te krijgen. Door die betrokkenheid van het stadsbestuur en het hoge voorzieningsniveau voor sociale minderheden bleef de stad welgeordend en aantrekkelijk. De orde en regelmaat gaan vanaf dat moment ook het stedelijk leven beheersen. Het

ging economisch wel iets minder goed. Dat was onder andere één van de redenen waarom de vierde uitleg niet vol raakte, daardoor werd het makkelijker gemaakt om toe te treden tot de officiële stadsgemeenschap. Deze "open-huis" politiek zorgde echter voor bezwaren binnen de Amsterdamse bevolking. Door de grote groei van de stad, kreeg Amsterdam te maken met gezondheidsproblemen onder de bevolking. Dit leidde uiteindelijk tot een hervorming van de medische sector.

De echte problemen kwamen pas in de tweede helft van de achttiende eeuw. Economisch ging het nog niet zo heel slecht, maar het accent verschoof steeds meer naar sectoren waar de werkgelegenheid beperkt was. De armoede werd steeds groter richting het eind van de achttiende eeuw, en begon zelfs dramatische vormen aan te nemen. Op politiek gebied was Amsterdam nog steeds een hoofdrolspeler, maar Amsterdam was meer zijn politieke positie aan het beschermen. Amsterdam bezat nog wel de grootste culturele sector van Nederland, maar vernieuwingen kwamen van elders. Dat gaf duidelijk aan de Amsterdam niet langer vanzelfsprekend het centrum van de republiek was.

Aan de trotse onafhankelijkheid van Amsterdam is 1798 een einde gekomen. Nederland werd een eenheidsstaat met een sterk centraal gezag. Het hele maatschappelijke krachtenveld in de republiek, door een samenloop van omstandigheden, veranderde. Economisch en sociaal hadden de Amsterdammers het in die jaren beslist moeilijk. Maar het waren vooral de politieke ontwikkelingen die de verhoudingen tussen Amsterdam en de rest van Nederland voor altijd veranderden. Amsterdam werd spoedig de nieuwe hoofdstad, maar niet de regeringszetel. Het stadhuis, de parel van Amsterdam, is dan ook symbolisch overgedragen aan de eerste koning, Lodewijk Napoleon, die daar in 1806 ook werd beëdigd. Die gebeurtenis bevestigde aan de ene kant het voordurende belang van Amsterdam, maar symboliseerde tegelijkertijd het einde van de Amsterdamse onafhankelijkheid. Voortaan was Amsterdam de eerste onder de Nederlandse Steden, niets minder, maar ook niets meer.

Tijdens de Franse bezetting (1810 -1830) kreeg Amsterdam de titel 'derde hoofdstad' van het keizerrijk, na Parijs en Rome. Bij het herstel van de nationale onafhankelijkheid in november 1813 werd de stad van die ongevraagde eer onthe-

01. De middenweg van Geuzenveld

ven. Deze verandering symboliseert de teloorgang van de stad. Amsterdam was nog wel belangwekkend, maar niet de belangrijkste meer. In de eerste decennia van de negentiende eeuw klonken steeds luider de klachten dat Amsterdam een 'dode stad' dreigde te worden. Amsterdam had de energie verloren om aan de nieuwe wereld deel te nemen. In de nieuwe wereld waren de hoofdsteden veranderd in industriële centra met bestuur en hof, luxe, consumptie en cultuur. Het werden ook steeds meer verkeersknooppunten van onder andere spoorwegen. Londen was de koploper in de nieuwe wereld. In Amsterdam was er geen sprake van verval, maar sprake van stilstand.

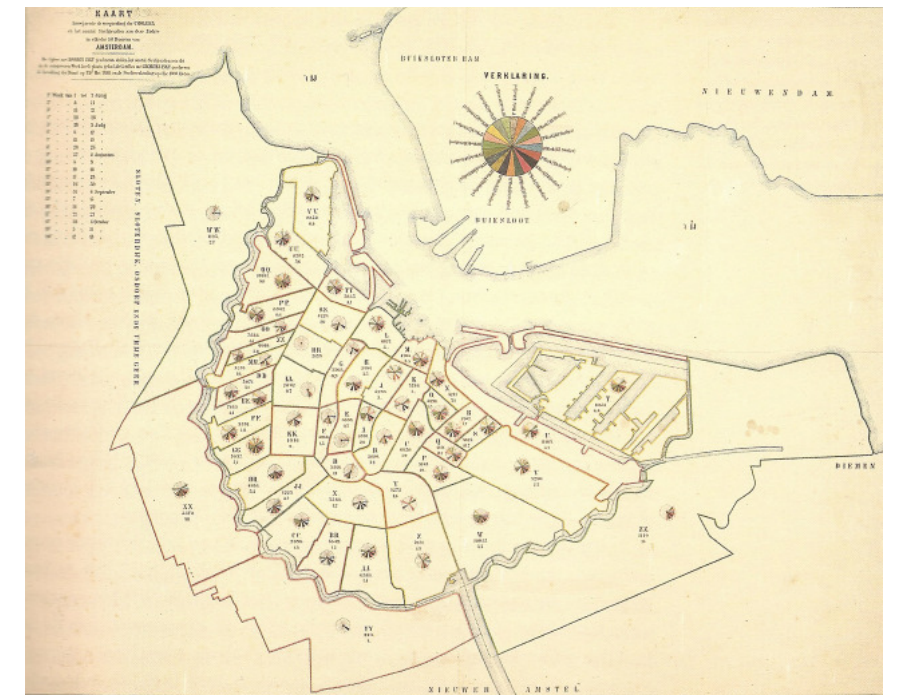
De stilstand en de aangenomen wet van 1814 zorgden voor de verkrotting van de hoofdstad. Deze wet moest ervoor zorgen dat de sloop van huizen en andere gebouwen beperkt werd. Hierdoor raakten panden in verval en lege erven bleven onbebouwd. De bestaande, vaak al uitgewoende panden werden steeds intensiever bewoond. In arme wijken als de Jordaan, de Jodenbuurt en de Oostelijke Eilanden kwamen zeer ellendige toestanden voor. Ook tuinpercelen en achtererven werden dichtgebouwd en er ontstond een duf en muf doolhof. De grachten waren riant opgezet, maar de straten tussen de grachten en stegen waren smal en donker. De stad was vochtig en vervuild en het stilstaande water in de grachten stonk enorm, vooral in de zomer. Er was een heel groot leeg erf, namelijk de Singelgracht zone. Het gebied was vrijgekomen nadat de stadswal haar functie had verloren. Het gebied werd tussen 1800 en 1860 enkel gebruikt als wandelgebied en locatie voor bedrijven. Het eerste plan van uitbreiding, de plantage, dateren uit 1857. De plantage was lange tijd het enige groen in de stad.

In de eerste helft van de negentiende eeuw was er weinig sociale mobiliteit en dynamiek. De verschillende maatschappelijke en sociale standen woonden samen in de verschillende wijken. Maar deze verschillende standen gingen alleminst op gelijke voet met elkaar om. Hoe dichter de standen bij elkaar woonden, des te sterker was de behoefte om dat verschil duidelijk te laten blijken. Er was duidelijk sprake van een hiërarchische samenleving. Amsterdam was een stad van wijken, buurten, standen en rangen. De benauwdheid en verkrotting leken gelijk te lopen met het verstijfde stelsel van sociale verhoudingen.

Ook de hygiënische toestand in de stad liet te wensen over. Hierdoor was de bevolking permanent vatbaar voor ziek-

ten en bovendien was de kans op een epidemie aanzienlijk. Tuberculose, tyfus, difterie, mazelen, pokken en cholera kwamen geregeld voor. Er was binnen de medische wetenschap weinig bekend over de specifieke oorzaken van de ziektes. Ondanks mooie doelstellingen vormde de medische beroepsgroep nog geen geheel. De stad had twee ziekenhuizen, die lang bekend stonden als plekken om te sterven. Pas halverwege de negentiende eeuw kwam er een goed ziekenhuis aan de Prinsengracht en streefden de medici naar een wetenschappelijke en professionele beoefening van de geneeskunde. Deze groep had wel in de gaten dat er een relatie bestaat tussen ziekte en vuil, stank en armoede, maar dat was niet gebaseerd op een gedegen onderzoek.

Halverwege de negentiende eeuw kwam er een gemeentelijke bouwverordening tot stand. Hiermee wilde men toezicht houden op de veiligheid en gezondheid van nieuwe en bestaande woonruimtes. Deze gedachtegang werd voor het eerst gebruikt als onderlegger. Bouwprojecten moesten vanaf nu een bouwvergunning aanvragen op basis van tekeningen, en de verordening bevatte allerlei eisen op het gebied van bouwkwaliteit, woonbaarheid en veiligheid. Hierdoor zou de verdere krot- en sloopvorming tegen gegaan moeten. Deze actieve bestrijding

Figuur E. Cholerakaart van 1866

van krotbewoning en invoering van sanitaire bouwvoorschriften zouden pas worden opgenomen in de verordening van 1870.

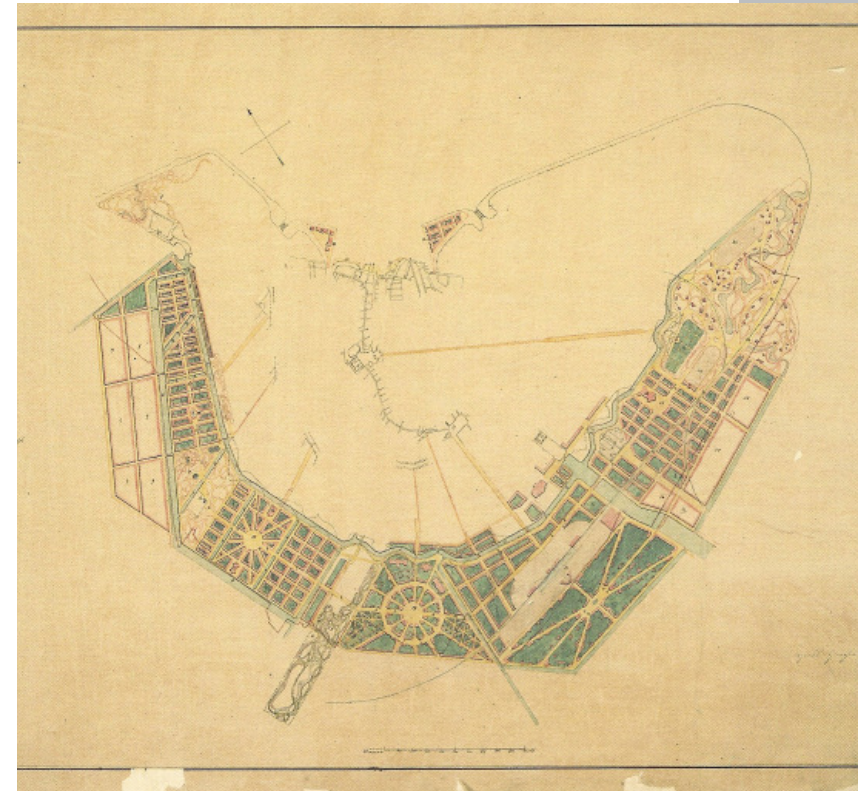
Even na het midden van de eeuw ging de stad in wonderbaarlijk snel tempo groeien. Het Noordzeekanaal stond symbool voor het nieuwe leven. Aan het einde van de negentiende eeuw bevestigde zich de overtuiging dat alle belangwekkende veranderingen in Nederland zich bij uitstek in Amsterdam voltrokken. De stad was het brandpunt van de beschaving geworden en daarmee de onmiskenbare hoofdstad van het land.

De ontwikkeling die zich in het laatste kwart van de negentiende eeuw in Amsterdam heeft afgespeeld laat zich aflezen aan de beeldbepalende gebouwen die zijn verzezen. Het rijksmuseum in 1885 en het Centraal station in 1889 die door de rijksoverheid de stad had opgelegd. De elite van Amsterdam kwamen vervolgens ook in actie door het Concertgebouw in 1888, de vernieuwde Stadsschouwburg in 1894 en het stedelijk museum in 1895 te bouwen. Omstreeks de eeuwwisseling verzezen ten slotte de twee stadspaleizen van Berlage, zijn Burcht in 1900 en zijn Beurs in 1903. Dit in opdracht van een modeme, politieke gesproken 'neutrale' vakorganisatie en een 'radicaal' gemeentebestuur.

De ontwikkeling doorbrak de eeuwenoude beperking en maakte een sprong over de singelgracht. De verbindingen tussen de nieuwe wijken en het centrum vroegen extra aandacht. Er diende ook nagedacht te worden over de functie van het centrum. Er diende ook nagedacht te worden over de functie van het centrum. Daarnaast ontstond er ook een fundamentele verandering in de politieke cultuur. De Gemeentewet van Thorbecke zorgde ervoor dat grote delen van de bevolking zich gingen mengen in het debat over het gewenste niveau van de voorzieningen en zelfs over de manier waarop stedelingen met elkaar om moesten gaan. De bovenstaande ontwikkelingen die plaatsvonden in de stad vergden eigenlijk een uitbreidingsplan, maar dat bleek nog niet zo eenvoudig te ontwikkelen.

De eerste die een poging waagde was stadsingenieur Jacobus van Niftrik. Hij kwam in 1866 met een uitbreidingsplan voor de stad, buiten de Singelgracht. Het was een ambitieus ontwerp met brede boulevards, wandelparken, plantsoenen, ster-vormige villaparken, eenvoudige rechthoekige woonwijken en ruimte voor industrie. Opvallend is het spoorwegstation dat Van Niftrik gedacht had op de plaats waar uiteindelijk het Sarphati-

park werd gesitueerd. Het plan ging uit van een vrijwel totale herverkaveling van het gebied. Voor realisatie zou de gemeente de bevoegdheid moeten krijgen, de bestemming van stukken grond dwingend op te leggen. De Raadscommissie voor Publieke Werken ontraadde de uitvoering ervan. De commissie voorzag zowel financiële, als juridische problemen bij de vereiste onteigeningen en bij het opleggen van bestemmingen. De gemeenteraad nam dit advies over en verwierp het plan Van Niftrik.

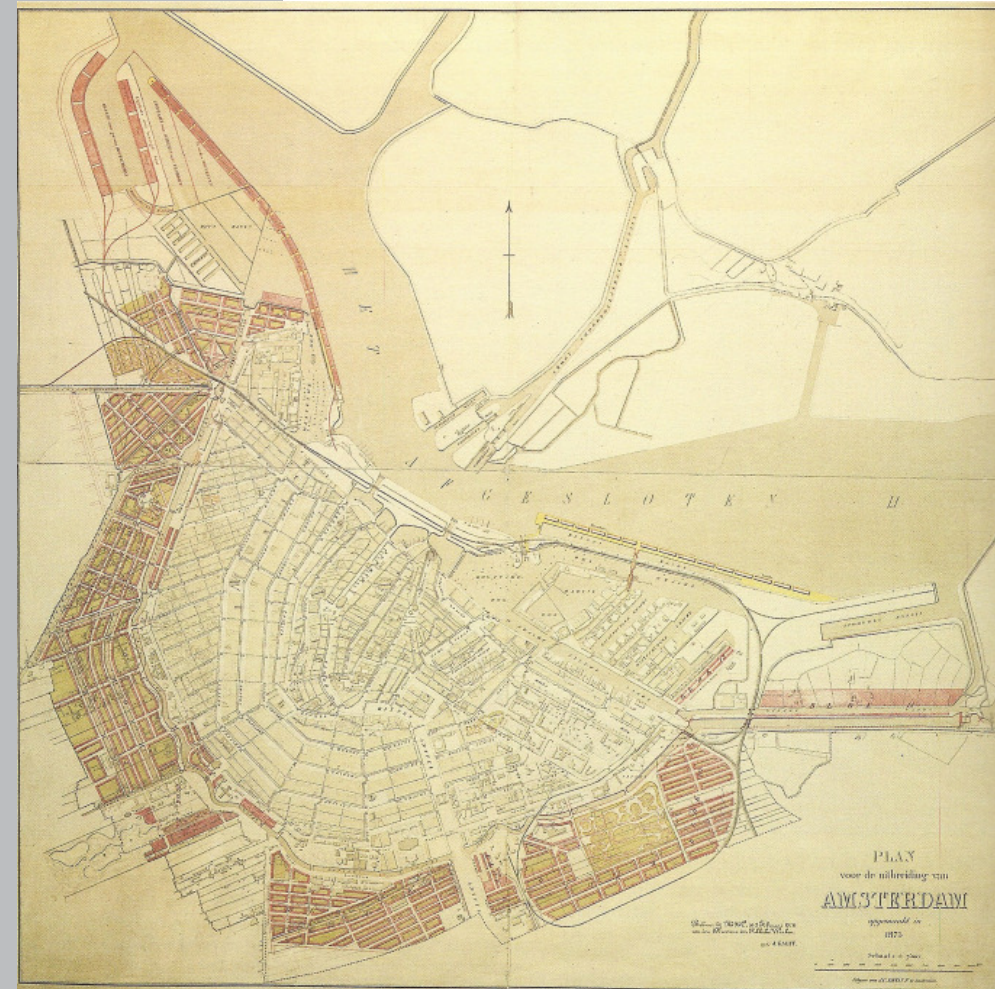
Figuur F. Plan van Niftrik

Het "verkavelingsplan" dat de directeur van Publieke Werken, J. Kalf, in 1875 ontwierp voor de uitleg van de stad, buiten de Singelgracht werd in 1877 wel goedgekeurd door de gemeenteraad. Het ontwerp sloot aan bij de richtlijnen voor stadsuitbreiding, die al werden gehanteerd sinds de verwerping van het plan Van Niftrik in 1868. De bestaande verkaveling van de weilanden werd grotendeels gehandhaafd en marktpartijen in de bouw kregen de nodige vrijheid om te bouwen, zoals het hun goed uitkwam. Het plan Kalf werd het uitgangspunt voor

01. De middenweg van Geuzenveld

de negentiende-eeuwse stadsuitbreiding zoals die uiteindelijk tot stand kwam. De nieuwe buurt, beter bekend als 'de Pijp', was het bekendste voorbeeld ervan. De smalle straten, de beperkte ruimte binnen de huizenblokken en de eentonige bebouwing in

Figuur G. Plan van Kalf

deze buurt zijn door tijdgenoten fel bekritiseerd.

Het meest problematisch was de bouwtechnische kwaliteit van de huizen. In 1876 stortten er twee woningen in, die nog in aanbouw waren. Een derde gebouw werd in de val meegesleept. In het decennium erna volgden er nog vijf van dit soort incidenten. Al deze ellende was het gevolg van matig heien, het haastig opmetselen van enkelstenen muurtjes en het gebruik van balken die slechts de dikte van een plank hadden.

Omstreeks 1870 vollrok er zich in de bouwwereld een fundamentele verandering. De grote vraag naar panden bracht de aannemers ertoe om speculatief te gaan bouwen. Dat wil zeggen dat zij voor eigen rekening en risico gingen werken voor een anonieme markt, in de verwachting dat er voldoende vraag was om een opgeleverd pand met winst te verkopen. Zij werden de zogenaamde "eigenbouwers" genoemd. Sommige aannemers gingen nog een stap verder, door zonder eigen middelen aan de gang te gaan. Elk stadium van het bouwproces werd gefinancierd met hypothecaire kredieten. Tempo werd daardoor van groot belang, aangezien de rentebetalingen de winst deden verminderen. Hierdoor veranderde ook de aard van het werk. Arbeiders moesten vooral snel kunnen werken en degelijkheid was geen vereiste meer. Het resultaat was de zogenaamde "revolutiebouw". Deze manier van werken zorgde ervoor dat het aantal woningen snel groeide, maar het had tot gevolg dat de bouwsector zeer conjunctuurgevoelig werd. Economische tegenwind had onmiddellijk gevolgen voor de werkzaamheden en leidde vrijwel meteen tot een oplopende werkloosheid onder de bouwvakarbeiders.

Een vergelijkbaar proces vond plaats binnen de industriële sector. Grootschalige fabrieksproductie verdrong de ambachtelijke bedrijvigheid. De industriële groei richtte zich vooral op de binnenlandse markt. Deze zou uiteindelijk leiden tot een industrieel-kapitalistische structuur, die sterk bepaald werd door het grootbedrijf en moderne banken. Hierdoor veranderde ook het karakter van Amsterdam als stad. Aan het eind van de negentiende eeuw was Amsterdam een centrum van handel, verkeer en industrie geworden. Juist door het ontbreken van een krachtige stedenbouwkundige planning werd voorkomen dat er troosteloze arbeiderswijken tot stand kwamen, zoals in andere steden binnen Europa. Ondanks dat de stad sterk aan het veranderen was, behield het een zeer gevarieerd karakter, waarbij de verschillende sociale lagen weliswaar niet naast, maar toch dicht bij elkaar woonden.

Eind negentiende eeuw zorgende de sociaaldemocraten voor het verbeteren van de leefomstandigheden van arbeidersgezinnen. Hierdoor werd de woningwet (1901) in het leven geroepen. De woningwet werd gekoppeld aan de gezondheidswet. In de woningwet stonden de eisen waar de bestaande woningen aan moesten voldoen. Tevens gaf het de mogelijkheid om

krotten af te breken. Daarnaast gaf het de eisen aan waar de te bouwen woningen aan moesten voldoen en de regels waar de woningverhuurders zich aan moesten houden. De gemeenten die meer dan tienduizend inwoners bezaten of de gemeenten die in de laatste vijf jaar met 1/5 gegroeid waren verplicht om uitbreidingsplannen op te stellen. Deze uitbreidingsplannen konden echter alleen betrekking hebben op de bestemmingen van pleinen, straten en grachten.

Aanleiding voor het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP)

In Amsterdam liepen de sociaaldemocraten voorop om gebruik te maken van deze nieuwe mogelijkheden. Dat kwam vooral door de eerste SDAP-wethouder voor volkshuisvesting, Wibaut. Wibaut kende de slechte woonomstandigheden bijzonder goed. Hij was lid van de gezondheidscommissie waarvoor hij vaak huisbezoeken moest afleggen. Ook al was Wibaut fervent voorstander van een aanpak van de woonellende, dat bleek niet te gelden voor zijn hele partij. Uit het socialisatie-rapport van 1920 werd de koers van de SDAP duidelijk: centraal stond daarin dat er een maatschappelijke omwenteling door economische en politieke macht aan de gemeenschap te geven middels vertegenwoordiging in de staat en staatsorganen in plaats van direct aan de arbeiders.

Dit betekende dat de vooruitgang had gewonnen want het pure kapitalisme veroorzaakte chaos en ellende. Door een juiste stimulans zou de productie geleid kunnen worden en zouden de arbeiders uiteindelijk kunnen emanciperen. De ongeschoolde arbeid zou verdwijnen en de levenswijze die er mee samenhang: drankmisbruik, een ongeregeld sociaal- en gezinsleven. Vooruitgang werd gezien als rationalisering in de industrie. Een rationeel geordende maatschappij werd gesteld tegenover de chaos van het kapitalisme. De arbeidersgroep moest het gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel bijgebracht worden, voor het productieproces en het gezinsleven. Dit doel zou bereikt worden door "progressieve kapitalisten", niet door klassenstrijd. De bouwproductie werd gezien als het economisch besturingselement bij uitstek. Maar juist binnen dit vakgebied bracht de rationalisering een onvoorzien nadeel met zich mee. De fabrieksmatige productie van bouwelementen zorgde voor een uitstoot van gespecialiseerde vaklui.

In 1928 kwam na gelobby van de sociaaldemocraten een afdeling stadsontwikkeling. De afdeling Stadsontwikkeling werd gevuld met architecten en stedenbouwers, die minstens sympathiseerden met de Sociaal-Democraten. De taak van de stadsontwikkeling was het opstellen van een algemeen uitbreidingsplan Amsterdam, onder leiding van van Lohuizen. Hij startte met het onderzoeken van "de grootse problemen" met de focus op industrie, verkeer en de toekomstige bevolkingsontwikkeling. Aangezien Amsterdam in 1921 verviervoudig was door annexatie van de omliggende gemeenten was dit wel nodig. In 1929 kwam een Rapport van de tuinstadcommissie, Amsterdam. Hun uitgangspunt was dat Amsterdam zal uitgroeien tot een wereldstad zoals New York en Londen, en boden een

Figuur H. Grenzen van Amsterdam na de annexatie van 1921

oplossing voor de toekomstige bevolkingsgroei in Amsterdam.

Deze lag in het stichten van tuinsteden of -dorpen. De tuinsteden moeten wel gedecentraliseerd worden, een van de kernstad afgescheiden zuivere losse stad. De stad heeft dan nieuwe eenheden met eigen bronnen van bestaan die een eigen cultuur vormen. Als varianten op de 'zuivere tuinstad' worden de satelliettuinstad (met meer invloed van de hoofdstad) en de foren-

De middenweg van Geuzenveld

zenuwstad (zonder eigen economie) aangedragen.

Er worden in het rapport ook uitspraken gedaan over de locatie van deze uitbreidingen, de omliggende polders in concentrische ringen rond Amsterdam. Hierbij wordt er echter nog vanuit gegaan dat de tuinsteden afzonderlijk zullen functioneren, en wordt een lage bewonersdichtheid als ideaal gezien. Er is echter geen rekening gehouden met de flinke uitbreidingen van bijvoorbeeld Schiphol en het westelijk havengebied die later steeds meer van het omliggende gebied zullen opslokken.

De term tuinstad komt van Ebenezer Howard, auteur van 'Garden Cities of Tomorrow'. Dit beroemde werk werd geschreven naar aanleiding van de enorme toevlucht van mensen van het platteland naar de stad aan het eind van de negentiende

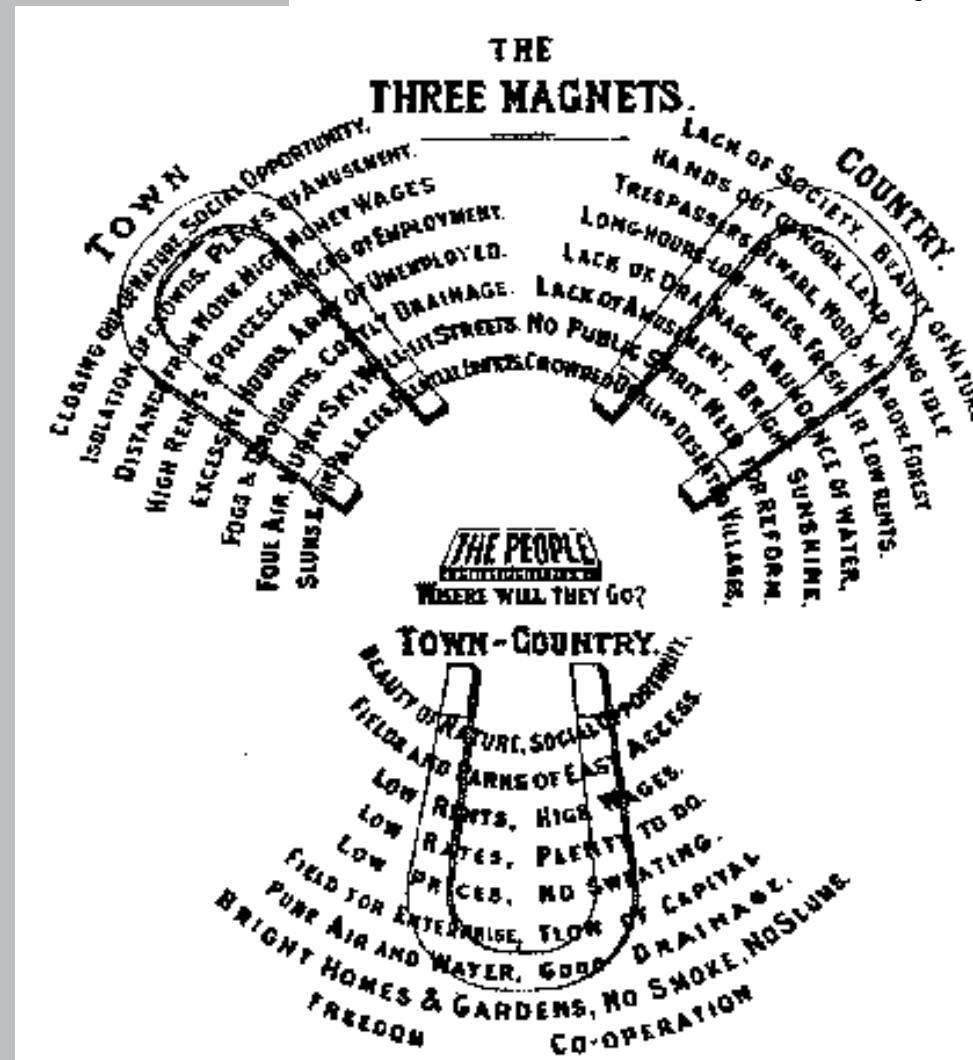
eeuw. Howard is van mening dat de stad en het platteland twee magneten zijn van elkaar met ieder zijn min- en pluspunten. Hier bracht hij het concept tuinstad in leven als derde en sterkste magneet: een combinatie van de pluspunten van de stad én die van het platteland. Daarnaast geloofde Ebenezer Howard in het vermogen van de mens om tot de ideale stedenbouw te komen en in de heilzame werking van de natuur op lichaam en geest. Zijn boek borduurde voort op het "ideale dorp", dat aan het eind van de negentiende eeuw werd opgezet door een fabrikant voor zijn werknemers. Aanvankelijk was hier ook een nauwe relatie waar te nemen tussen enerzijds de woningen, woonomgeving en anderzijds de sociale voorzieningen en de financieel zelfbedruipende opzet. In Nederland zijn net voor de Eerste Wereldoorlog al tuinvijken- en dorpen gebouwd volgens de beschreven "fabrikantentraditie". Een bekend voorbeeld daarvan is Philipsdorp te Eindhoven.

Figuur J. Philipsfabriek met philipsdorp erom heen.

De tuinstad van Howard was in het ideale geval bedoeld voor 32.000 inwoners. Het schema van bestond uit een parkachtig centrum dat omringd werd door een brede strook, waarin het volkshuis en andere gemeenschapsgebouwen gesitueerd waren. In deze strook waren eveneens woningen met privétuinen opgenomen. In de buitenste ring waren de fabrieken en werkplaatsen ondergebracht. De tuinsteden werden gevormd op enige afstand van de oude stad, van elkaar gescheiden door groene, agrarische gordels en met elkaar verbonden door middel van spoorwegen. Als eilanden van de gerechtigheid moesten

Typologische analyse van het wonen

Figuur I. The Three Magnets van Ebenezer Howard

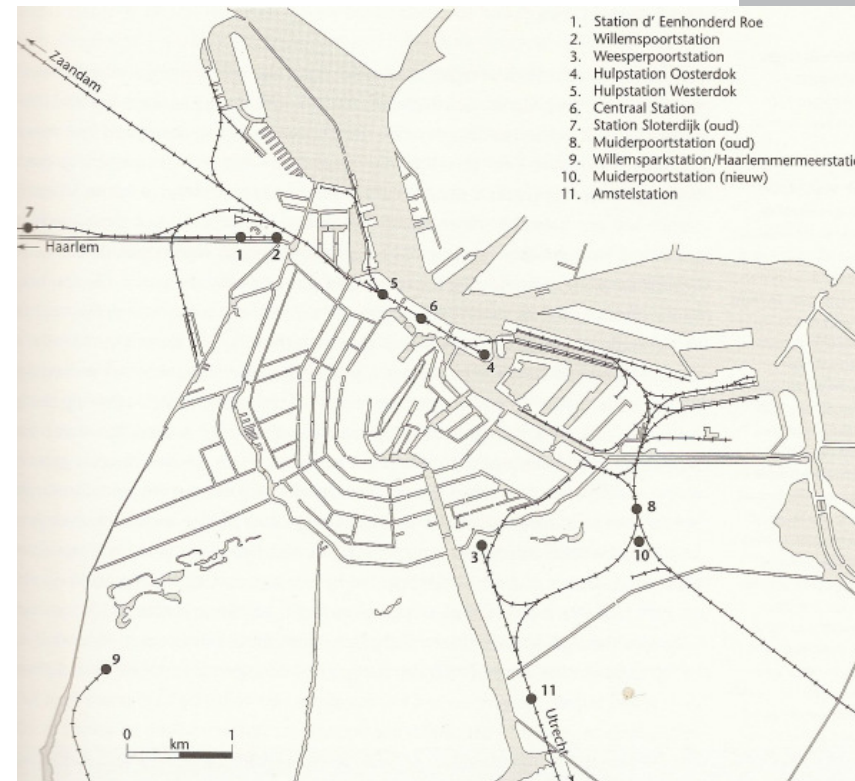

de grondwoning- en stedenbouwhervormingen die de tuinstad nastreefde, de tekortkomingen van de grote stad verminderen. En hoewel de industrie de veroorzaker was van deze tekortkomingen, had de tuinstadbeweging zich vanaf het begin in grote mate tot die sector gewend. Zijn belangrijkste zorg was het aantonen van de financiële haalbaarheid van een Garden City. Een essentieel item vormt het afrekenen met speculatie. In zijn opzet voor het model gaat hij uit van een non-profit initiatiefnemer en organisator. De Engelse voorvechter van de tuinstadbeweging probeerde heel bewust het geweten van de industriële wakker te schudden, door ze op hun patriarchale moraal aan te spreken. Als logisch gevolg van de invoering van Garden Cities voorspelde Howard een sanering van de grote stad.

Het bestuur van een tuinstad zou worden opgedragen aan een bestuursraad, bestaande uit een centraal bestuur met onderafdelingen. Dit centrale bestuur had beslissingsbevoegdheid over de drie punten. Als eerste bevoegdheid was het algemene plan voor de ontsluiting van het stadsgebied (bebouwingsplan). De tweede bevoegdheid had betrekking op de grootte van het budget voor de verschillende bestuursafdelingen zoals die van straten, parken en scholen. De derde en laatste bevoegdheid ging over de mate waarin controle wordt uitgeoefend op de aparte bestuursafdelingen, om een uniforme en harmonieuze gang van zaken te garanderen. De onderafdelingen hadden op hun beurt bevoegdheden aangaande: algemeen bestuurswezen (pacht, belastingen, rechtswezen en controle) bouw- en verkeerswezen, en dienst voor sociale zaken.

Zoals eerder aangegeven zagen de Sociaaldemocraten wel heil in deze theoretische benadering van het tuinstadmodel. De propaganda ervan in binnen- en buitenland zorgde voor een enorme populariteit, maar in de Nederlandse gemeentelijk politiek stuitte het idee ook op weerstand, waardoor er nooit een tuinstad zou komen, die compleet voldeed aan het concept van Howard. Een cruciale rol speelde de kwestie van het grondeigendom. Vanzelfsprekend bestond er een zware maatschappelijke tegenstand tegen een volledig gemeenschappelijk of gemeentelijk grondbezit.

Daarnaast was er ook nog een gemeentelijk belang. De bestuurlijke macht was grotendeels in handen van de rijksten. Door de verbeterde vervoersmogelijkheden trokken steeds meer rijken de stad uit. Het stichten van tuinsteden buiten de Amster-

figuur K. De treinstations van Amsterdam in 1920

damse gemeentegrenzen zou deze kwalitatieve leegloop nog versterken en alleen de allerarmsten zouden op deze wijze in de grote stad achterblijven.

In 1929 kwam de architect en stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren te werken bij de afdeling Stadsontwikkeling in Amsterdam. Zijn visie was om goede volkswoningen te bouwen, en uitbreiden tot een menswaardige stad, die schoon, doelmatig en ordelijk was. Van Eesteren werd in 1933 de voorzitter van het 'Congrès Internationaux d'Architecture Moderne', ook wel de CIAM genoemd. De hoofd van de afdeling onderzoek, Van Lohuizen behoorde ook tot deze stroming. De CIAM propageerde 'het nieuwe bouwen', en het idee van een 'functionele stad'. In Nederland werd deze vertegenwoordigd door de stroming 'De Acht'. De kenmerken van deze stroming zijn: De eis van functionaliteit, het opvoeden van de massa en een rationele benadering van de wijkgedachte. De wijk dient als uiting van een gemeenschapsideaal. De kenmerken zijn een radicaal nieuw antwoord op de voortschrijdende woningnood, onhygiënische

01. De middenweg van Geuzenveld

volkshuisvesting en een ongebreidelde groei van steden. Het is wel duidelijk dat tussen de architecten en de SDAP overeenkomsten zijn. Ook is het duidelijk dat 'De Acht' andere uitgangspunten heeft als die van de heersende bouwstijl namelijk Delftse School.

Zo streefde de Delftse School naar een architectuur die was gebaseerd op universele normen en waarden. Daarnaast wilde men de traditie van de Nederlandse plattelandsbouw in ere houden. Deze traditie was een reactie op de Amsterdamse School die volgens de traditionalisten te decoratief was ingesteld. Hierin grepen ze weer terug op het rationalisme van Berlage. Volgens de architecten van de Delftse School lag schoonheid juist in eenvoud en was een goede harmonie tussen massa, ruimte en lichtval belangrijk. Architectuur moest nederig zijn en vooral niet opvallen. De functie van een gebouw moest tot uitdrukking komen in de vorm. Vandaar werd ook een groot onderscheid gemaakt in de vormgeving van woonhuizen (simpel en ingetogen) en publieke gebouwen als stadhuizen en kerken, die juist monumentaal moesten zijn om hun functie te benadrukken. Kenmerkend voor de Delftse School zijn het vrijwel uitsluitende gebruik van baksteen, brede kozijnen en erkers (veelal in lichte kleuren), hoge gootlijnen, groene hagen, de hoge met pannen beklede daken tussen topgevels en het gebruik van natuursteen op constructief belangrijke punten.

'De Acht' schrijft na het congres een preadvies over de het onderwerp 'de organische woonwijk in open bebouwing'. Een van de eisen van een dergelijke wijk zijn: een organische wijkopbouw, dat wil zeggen een bepaalde logische plaats in de wijk van zowel woningen als alle gebouwen van algemeen belang. Ook moet er verband zijn tussen het groen van de wijk en het groensysteem van de stad. Verder is een doordachte oriëntering van alle woningen ten opzichte van de omgeving, zon en windrichting nodig, en als gevolg daarvan de vermijding van gesloten bouwblokken. Het laatste advies is het vermijden van woningen langs verkeerswegen. In het algemeen uitbreidingsplan Amsterdam is deze wijkindeling terug te vinden. De bovengenoemde principes zijn toe te passen op zowel eengezinswoningen, etagewoningen en hoogbouw.

Vrijwel gelijktijdig met de ontwikkeling binnen de architectuur vonden soortgelijke ontwikkelingen plaats binnen de politiek. In het begin van de jaren dertig van de vorige eeuw

werd de wereld getroffen door een grote economische crisis die buiten de grootstedelijke crisis in de geïndustrialiseerde wereld plaats vond. Planning en ordening worden tijdens en na de crisis overal omhelst als socialistische en democratische gedachten. Het plansocialisme wordt als streven overgenomen. Het is het antwoord op de economische crisis, tegen de opkomst van de nationaal-socialisten en het fascisme, en tegen de communistische dictatuur, zoals die in de Sovjet-Unie wordt uitgeoefend.

Het Nederlandse Plan van de Arbeid wordt in 1935 gepresenteerd. Het denken over het plan wordt in Nederland sterk geïnspireerd door het Belgische Plan van de Arbeid uit 1932. Hendrik de Man wil de macht democratisch veroveren door een proletarische meerderheid. Echter door de ontwikkeling van de industrie wordt het proletariaat kleiner. Daarom wil hij er nieuwe bevolkingsgroepen bij halen als employees en ambtenaren. De belangrijkste speerpunten in zijn plan waren de ordening door staatsorganen, democratisch gezag en de belangen van de natie gaan boven de belangen van enkelen.

Het Nederlandse Plan van de Arbeid wordt opgesteld

Figuur L. Algemeen Amsterdam uitbreidingsplan

door Hein Vos. Het uitgangspunt en de doelstelling zijn kernachtig geformuleerd in de Planbrochure "Basis en Bouw". "Wij menen dat zowel de grote mate van ingrijpen als de diepte van depressie beide, mede gevolg zijn van het feit dat de sociale, technische en economische ontwikkeling van de maatschappij, het doorbreken van de oude productieverhoudingen eisen en wel een doorbreken in de richting van de grote planmatigheid. ' waren belangrijke woorden in deze brochure. Sleutelbegrippen in het plan waren ordening, rationalisatie en planmatige aanpak. Er zaten een aantal concrete maatregelen aan verbonden om de crisis te lijf te gaan. Zo zou er een conjunctuurpolitiek bedreven gaan worden om de kapitalistische golfbewegingen binnen de economie af te zwakken. Daarnaast zou het bedrijfsleven opnieuw geordend moeten worden. Dit kon bereikt worden door het particulier bezit over te brengen naar de gemeenschap, via een hiërarchisch stelsel van gemeenschapsorganen. In die organen is een vertegenwoordiging aanwezig van arbeiders, ondernemers en de overheid.

Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam

Het Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam (AUP) wordt door de gemeenteraad in 1935 vastgesteld, en wordt in 1939 goedgekeurd, met als streven 'tuinstadkwaliteit te leveren binnen de gemeentegrens'. Men was er inmiddels achter dat de groei van Amsterdam geen proporties zou aannemen zoals in de buitenlandse miljoenensteden, en op dat moment was het voor de mensen goed mogelijk om op relatief korte afstand de stad 'uit' te kunnen. Met andere woorden, het vervreemden van de natuur, wat het lot leek van de inwoners van bijvoorbeeld Parijs of Londen, was voor de Amsterdammers niet aan de orde. Er was dus eigenlijk totaal geen neiging tot decentralisatie. Centrale stadsuitbreiding kon volgens het AUP ook recht doen aan de 'tuinstadgedachte'. Het bleek mogelijk '(...) de benodigde oppervlakte voor woonwijken, werk- en ontspanningssterreinen op zodanige wijze organisch te rangschikken, dat een doelmatig ingerichte en schone stad kan ontstaan binnen het tegenwoordige gemeentegebied.' Het idee was om de woonwijken op niet al te verre afstand van de werkcentra en kernstad te ontwerpen en gescheiden laten worden door ontspanningsgebieden. Wel dienden de uitbreidingswijken min of meer zelfstandig functionerende

eenheden te zijn. Het AUP wilde kort gezegd het idee van een tuinstad combineren met het idee van centrale stadsuitbreiding.

Meer concreet betekende dit dat er groen aanwezig moest zijn om het geheel overzichtelijk te maken en tevens voor recreatieve doeleinden moest dienen, uitgebreid aandacht geschonken moest worden aan een goede zontoetreding, aan de kwaliteit van de woningen, en de wijken een open karakter moesten krijgen. Een lage dichtheid, met voornamelijk eengezinswoningen zouden hieraan bijdragen. Tevens was een goede scheiding tussen wonen, werken, recreëren en verkeer nodig. Een aantal buurten met winkelvoorzieningen zouden voor de eerste levensbehoeften moeten zorgen.

Wanneer alle bovengenoemde punten opgeteld worden, blijken deze te voldoen aan de in 1924 opgestelde wijkgedachte. In het artikel 'The Local community as a unit in the planning of urban residential areas' wordt deze door Clarence Perry uit de doeken gedaan. Zijn artikel is een oplossing voor de verkeersproblematiek in de Amerikaanse steden. Een wijk moet aan de volgende eisen voldoen:

De bevolking van een woonwijk moet groot genoeg zijn om een lagere school te kunnen stichten. De woondichtheid bepaald dus de omvang van de wijk. Als tweede moet de wijk aan alle zijden worden begrensd door wegen die voldoende breed zijn voor het doorgaande verkeer. Als derde moet de wijk worden voorzien van parken en recreatiegebieden die zijn aangepast aan de wensen en behoeften van de bewoners. De school en andere instellingen waarvan de werkingssfeer beperkt is tot de wijk zelf, moeten worden gesitueerd op een centraal punt. De winkels moeten aan de rand van de wijk worden geplaatst, bij voorkeur bij een kruising van wegen en aan de rand van overeenkomstige wijken. Het wegensysteem voor de wijk moet voldoende zijn voor het lokale verkeer, maar dat het doorgaande verkeer weert.

Clarence Perry had tevens de gedachte dat door ruimtelijke vormgeving van de wijk ook bepaalde sociale doelstellingen te kunnen realiseren. De eerste doelstelling is het creëren van een heterogene samenleving door gemeenschappelijk gebruik van voorzieningen en gezamenlijk onderhoud. De volgende doelstelling zijn niet door Perry zelf geschreven, maar door Suzanne Keller na aanleiding van het artikel van Perry. Het invoeren van een principe van fysieke orde in de bestaande

01. De middenweg van Geuzenveld

chaotische steden. Het herinvoeren van face-to-face relaties in urbane samenleving, waar deze relaties verloren leken te zijn gegaan. Het scheppen van een lokaal samenhangsgevoel dat de negatieve effecten van een al te hoge mobiliteit moet tegenwerken. Het stimuleren van gevoelens van identiteit, veiligheid en stabiliteit. Het creëren van een lokale basis, waar men een samenhangsgevoel ten opzichte van de stad of natie kan ontwikkelen en het moet een klasseloze wijk zijn. De laatste doelstelling is beïnvloedt van het tuinconcept van Ebenezer Howard.

De concepten van de tuinstad, wijkgedachte en van 'het nieuwe bouwen' zijn verwerkt in het Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam. Dit resulteerde uiteindelijk in een zakelijke, sobere bouwstijl, waarin gebruik werd gemaakt van nieuwe materialen en nieuwe bouwsystemen. De industriële productie van onderdelen voor woningen werd het antwoord op het verdwenen vakmanschap in de bouw, waar Wibaut en zijn tijdgenoten zo trots op waren, De Vernieuwing. Kort nadat het AUP in 1939 bij Koninklijk-Besluit van kracht werd, kwam de oorlog er tussen.

Tijdens de oorlog ontstond de wens bij de SDAP tot politieke vernieuwing en verbreding en een nog krachtiger streven naar gemeenschapsbesef. Tijdens het hoogtepunt van het streven naar die wens, werd Geuzenveld in ontwikkeling genomen. Met de vernieuwing in het achterhoofd deed SDAP tijdens de oorlog de concessie om met andere kleine partijen samen te vloeien tot een brede sociaaldemocratische volkspartij met de benaming Partij van de Arbeid (PvdA). Dit was nodig om mee te kunnen blijven doen binnen de regering. De doorbraak had uiteindelijk moeten leiden tot ontzuiling en heling van de gebrokenheid van onze cultuur.

Dit was nodig om mee te kunnen blijven doen binnen de regering. De doorbraak had uiteindelijk moeten leiden tot ontzuiling en heling van de gebrokenheid van onze cultuur. Samen met de KVP kwam de PvdA in de regering terecht in een Rooms-rode coalitie. De PvdA was voor democratische medezeggenschap en de KVP voor een harmonische samenleving, zonder klassenstrijd. De nieuwe organen zoals deze in het Plan van de Arbeid beschreven stonden kwamen uiteindelijk dichterbij de buurt van de KVP opvatting.

Veranderingen na de oorlog

Na de oorlog (1945) komt de PvdA in de regering samen met de KVP en ontstaat er een Rooms-rode coalitie. De PvdA was voor democratische medezeggenschap en de KVP voor een harmonische samenleving. Zij zorgden voor de nieuwe organen zoals het Centraal Planbureau en het nationaliseren van de Nederlandse Bank. Het resultaat van deze nieuwe organen lag dichterbij de opvattingen van de KVP dan die van de PvdA. De PvdA streefde naar een sterke democratische staat, waarin zij regeringsverantwoordelijkheid wilde dragen. De wijkgedachte functioneert daar enerzijds in als een middel voor een betere maatschappij voor brede lagen van de bevolking. De wijkgedachte is anderzijds een idee dat via planning kan worden uitgevoerd en zo als middel kan worden ingezet om ongewenste tendensen weg te reguleren. Een van de tendensen was volgens de commissie van de Amsterdamse PvdA-Federatie dat de massamens zich afwendde van de kerk en in toenemende mate naar massabijeenkomsten in bioscopen en stadions ging. Hierdoor wordt gevreesd voor 'vervlakking en innerlijke leegheid' door het verlies van 'geestelijke weerbaarheid'. De oorzaken zijn de fysieke wanorde van de grote stad en de verderfelijke invloed van de communistische beweging op het gemeenschapsbesef. Een nieuw gemeenschapsbesef en zelfwerkzaamheid van de burgers kan bereikt worden door de samenleving weer overzichtelijk te maken, zodat die 'weer begrepen en beleefd kan worden'. De samenleving was niet overzichtelijk, omdat de stad niet doelmatig of volgens plan is uitgebouwd na de industriële revolutie.

De logische gedachte lijkt dat waar de fysieke wanorde het grootst is de wijkgedachte uitgevoerd moet worden. Dit betreft dan oude wijken als de Pijp, de Eilanden en de Staatsliedenbuurt. Volgens de socialisten waren die wijken niet meer te redden en konden beter gesloopt worden. Dit argument is gebruikt door de PvdA om te verhullen dat de PvdA geen zin had om zich vergaand bezig te houden met oude wijken, maar liever goede sier wil maken met nieuwe wijken, waarin de wijkgedachte is opgenomen in de planning. Tevens moest een wijkraad ingesteld worden. De wijkraad krijgt vooral een adviserende taak naar de gemeente toe en niet een verordenende bevoegdheid. De allereerste taak van de wijkraad is "het scheppen van een goede atmosfeer voor de groei van de wijkgedachte bij de burgerij".¹

De wederopbouw

Amsterdam heeft in vele opzichten zwaar te lijden gehad tijdens de oorlog. Het grootste deel van haar joodse bevolking kwam niet terug. Voor de mensen die waren overgebleven, was er geen werk en geen eten. Tijdens de oorlog waren er geen woningen gebouwd, dus de achterstand van 17.500 woningen was er nog steeds. Er waren veel woningen vernield of verwaarloosd. In de hongerswinter waren er alleen al 5000 woningen door houtroof of sloop verloren gegaan. Het tekort aan woningen werd in 1945 geschat op 24000, meer dan tien procent van de woningvoorraad. Het gemeentebestuur zag als haar eerste plicht het maatschappelijk leven weer op gang te brengen. De aanvoerwegen van vlieg- en zeehaven moesten hersteld worden. Daarna werd er ernst gemaakt met de woningbouw.

De zojuist geïnstalleerde wethouder voor volkshuisvesting, de PvdA-er J.J. van der Velde, vertelde de gemeenteraad in mei 1948 dat er in de komende twaalf jaar 84.000 woningen moesten worden gebouwd. Daarin is het acute woningtekort en de woonvoorziening voor de groeiende bevolking opgenomen. Er wordt geen rekening gehouden met het vervangen van bestaande oude woningen. De wethouder neemt zijn taak serieus en is vastbesloten al zijn kwaliteiten daarvoor aan te wenden. Als hij het bestaan van de AUP ontdekt, geeft hij de Dienst der Publieke Werken opdracht de uitvoering van het hele AUP voor te bereiden. Dit resulteert in een bouwprogramma van 50.000 woningen in acht jaar. Maar landelijk krijgt Amsterdam, maar 600 woningen per jaar toegewezen. Massale woningbouw kan alleen verwezenlijkt worden op nieuwe stadsdelen van grote omvang. Deze gebieden moeten door de gemeente onteigend worden. Onteigeningprocedures kunnen alleen worden opgesteld op grond van een rechtsgeldig uitbreidingsplan. Hier ligt de kracht van het AUP en er kan meteen gestart worden onteigenen.

Een van de oorzaken voor het afwijken van de oorspronkelijke plannen en de uitgevoerde plannen kan gezocht worden in de financieel-economische omstandigheden waaronder Geuzenveld is gebouwd. Juist na de Tweede Wereldoorlog heeft er een situatie bestaan waarin de overheid een speciale rol heeft vervuld. Deze periode is door de toenmalige minister van Wederopbouw in die fasen verdeeld. De periode van het noodverband, de periode van de geordende wederopbouw en de

periode van de geordende bouwnijverheid. De eerste periode moest de overheid in een aantal dringende gevallen snel ingrijpen en tijdelijke voorzieningen verrichten. In de derde periode kon de bouwactiviteit zich geleidelijk aanpassen aan de eisen van een meer normale bouwbehoefte na de uit de achterstand en verwoestingen voortvloeiende abnormale bedrijvigheid. Voor de uitvoering van Geuzenveld is juist de tweede periode zeer belangrijk geweest. De rol van de overheid in deze periode is bepalend geweest voor de bouw van Geuzenveld. Niet de overheid in de zin van opdrachtgever, maar de overheid als controlerend orgaan.

Na 1945 kampte de bouwnijverheid met een enorm materiaalgebrek. Door de overheid zijn toen rijksbouwplannen opgesteld waarin werd bepaald dat 25 procent van het totale bouwvolume bestemd was voor de woningbouw. Dit betekende 10.000 woningen per jaar. Hierdoor konden niet alle bouwplannen uitgevoerd worden. De uitvoering van de bouwplannen werd op deze manier afhankelijk van de financiële toezeggingen van het Rijk. In 1948 werd een regeringsbesluit genomen waardoor gemeenten voortaan zelf voor kapitaal moesten zorgen door te lenen op de kapitaalmarkt. Hierdoor werd de woningbouw indirect afhankelijk van de economische ontwikkelingen. Daarnaast blijven de gemeenten afhankelijk van overheidssubsidies. Voor de woningbouw werd met de woningwetbouw 1950 van belang. Dit was bedoeld om de rijksbedragen te verminderen. De woningen waarvoor subsidie beschikbaar werd gesteld, moesten voldoen aan de "Wenken", ze mochten per kubieke meter niet duurder zijn dan een bepaald bedrag en de verkaveling mocht niet te veel grond in beslag nemen. Op deze manier had de overheid de gesubsidieerde woningbouw volledig in haar macht. Er werden zelfs zoveel bouwkundige vereenvoudigingen doorgevoerd dat de overheid slechts honderd gulden op een woning hoefde toe te leggen in plaats van de gebruikelijke vierhonderd. Het gevolg hiervan was dat opdrachtgevers alles deden om de kosten te drukken. Goedkopere plannen kregen namelijk voorrang. In deze periode valt ook de ontwikkeling van het plan voor Geuzenveld.

Het plan voor Geuzenveld zag er in grote lijnen als volgt uit: door de grote verscheidenheid aan gezinnen was er behoefte aan verscheidenheid in woonvormen. Daarnaast heerste er woningnood in Amsterdam, er was een woningtekort

01. De middenweg van Geuzenveld

van meer dan 30.000 woningen. Zo spoedig mogelijk passende huisvesting was de grootste achterliggende eis voor de nieuw te stichten Tuinstad Geuzenveld. Deze wijk zou 5.000 woningen gaan bieden. Van de bebouwing werd verwacht dat ongeveer éénderde van het totale aantal woningen uit ééngesinswoningen zou bestaan en de rest uit etagewoningen in bebouwing van vier verdiepingen. Het marktcentrum behoorde tot een wezenlijk element van het stedenbouwkundig plan. Dit marktcentrum was gelegen aan het hoger gelegen verkeerscircuit, waar de beide het bebouwingsplan doorsnijdende snelverkeerswegen elkaar ontmoetten. Onder deze snelverkeerswegen werden viaducten aangebracht ten behoeve van het wijkverkeer.

De woningbouwverenigingen hechtten veel waarde aan (met pannen bedekte) kappen, om op die manier voldoende ruimte voor bergen en drogen te ontwikkelen. Stadsontwikkeling pleitte echter juist voor berging in de onderhuizen. Het bergingsprobleem gaf de architecten de mogelijkheid om bijzondere oplossingen te bedenken en deze zouden tegelijkertijd een doelmatige verdeling van ruimte en een efficiënte bouw kun-

nen bieden. Door niet alles in onderhuizen te projecteren, kon weer meer afwisseling in de bebouwing ontstaan. De vrijstaande schuur stelde aan een verkaveling bijzondere eisen. Deze eisen waren in het oorspronkelijke verkavelingsplan van Stadsontwikkeling niet tot uiting gebracht om het stadsbeeld te beschermen. In een groot gedeelte van de laagbouw sloot namelijk de eigen tuin direct aan bij de gemeenschappelijke tuinen, zonder dat daarbij achterpaden waren geprojecteerd. Een vrijstaande schuur zou dan het stadsbeeld negatief beïnvloeden.

Voor de uitvoering van deze bouwplannen zou worden gezocht naar bouwmethodes, die de productie konden doen versnellen. Bij de wijze van uitvoering concentreerde de aandacht zich op de ruwe bouw, muren, daken en vloeren, waarbij het grootste deel van de inwendige bouw met gewapend beton werd gebouwd, terwijl de buitenconstructie in hoofdzaak in traditioneel metselwerk zou worden uitgevoerd.

Door de bouw van Slotermeer had men geleerd de deelplannen van het AUP niet meer op te splinteren in kleine stukjes per architect. Het was tijdrovend en koste veel extra geld. De aanpak van Geuzenveld werd als volgt. Het hele gebied werd onderverdeeld in 6 fragmenten en ieder fragment wordt aan een woningbouwvereniging toegewezen. Iedere woningbouwvereniging kiest een architect voor het fragment. Het fragment van dit verslag is van de woningbouwvereniging Patrimonium met het architectenduo B. Bakema en J.H. Van den Broek, die samen het architectenbureau Van den Broek en Bakema leidden. In de periode van 1937 tot 1941 volgde Bakema nog de architectenopleiding aan de Academie voor Bouwkunst in Amsterdam. Tegelijkertijd werkt hij bij Comelis van Eesteren in Amsterdam.

Over het algemeen hadden de architecten weinig invloed op het plan, omdat veel al was bepaald door de afdeling Stadsontwikkeling. Uiteindelijk bleken ook de kosten doorslaggevend te zijn voor elk ontwerp. De naoorlogse economische schaarste verklaart ten eerste de geringe afmetingen van de woningen, maar ook de lage dichtheid: door veel ruimte te gebruiken kan een bouwproject sneller worden gerealiseerd. De grondkosten waren in deze tijd dus minder doorslaggevend dan de bouwkosten. Er kan derhalve gesteld worden dat de ruimte die de bewoners in de woning missen, gecompenseerd kan worden door de ruimte eromheen. Mits deze goed gebruikt wordt natuurlijk. In de praktijk blijkt dit niet zo te zijn.

Figuur M. Fragmentatie van de wijk Geuzenveld

De visie wat betreft het groen in de wijk vormt een paradox. De manier waarop de groene ruimte is geordend en continu is doorgekoppeld – van de grote schaal van de stad tot aan de woning – brengt een ervaring van continuïteit en transparantie teweeg. In feite kan met als men uit de woning stapt, helemaal door het groen naar de rand van de wijk lopen. Dit uitgangspunt is goed doordacht en uitgewerkt, maar de kracht is gelijk zijn zwakte. Door de extreme transparantie lijkt alles op elkaar, ‘overal is wat, en dus nergens iets’. De leesbaarheid van het groen is daarom weg. Het slechte onderhoud aan het groen maakt het er bovendien alleen maar slechter op.

Het groen van het fragment is niet open en transparant. Er is hier vooral sprake van kijkgroen en gemeenschappelijk groen voor de bewoners. Het Eendrachtspark dient voor gemeenschappelijk groen voor de wijkbewoners, deze is echter aan de rand van het fragment gelegen. Het fragment is een heel afgesloten deel binnen de wijk. Het grenst aan zuid- en westzijde aan de hoofdweg, aan de noordzijde aan het water en aan de oostzijde aan het Eendrachtspark. Hierdoor is de samenhang van ons fragment met de rest van de wijk ver te zoeken. De bebouwing van het fragment wordt gedomineerd door galerij- en portiekflats.

Sociale ontwikkeling tussen 1950 en 1980

In het kort hebben we nu kunnen zien hoe de idealen van individuele personen en van de sociaal-democratische beweging als geheel tot tastbare werkelijkheid zijn geworden, wat de moeilijkheden waren en waar concessies gedaan moesten worden. Daarnaast zijn ook de doelstellingen van de architecten, stedenbouwers en politici toegelicht, maar de vraag blijft wat het resultaat is voor de bewoners zelf en waarom is de veelbelovende opzet mislukt? Of was deze bij voorbaat al gedoemd om te mislukken?

Typerend is dat de meeste bewoners graag in Geuzenveld wonen. Zij zijn tevreden met de woning, de voorzieningen en de woonomgeving en zij hebben duidelijk een affectie met de wijk. Dit is niet verwonderlijk als men bedenkt dat deze mensen hier vaak hun eerste, zelfstandige woning hebben betrokken en in de jaren '50 bewust voor Geuzenveld hebben gekozen. Ze hebben daarvoor offers moeten brengen om de toen hoge huur van tach-

tig gulden per maand te kunnen betalen. Ze hadden het idee dat ze toentertijd een goede keuze hadden gemaakt en dat alles na verloop van tijd beter zou worden en dat men gezamenlijk een gemeenschap ging opbouwen.

In 1955 vestigde de eerste bewoner zich in Geuzenveld en ook de eerste boom wordt dat jaar geplaatst. De ontworpen beplanting zal Geuzenveld mede tot een prachtige tuinstad maken, maar er wordt wel van de bewoners verwacht dat ze dit groen ongeschonden zullen laten groeien. Het wijkcentrum wordt eveneens meteen opgestart met als doel om met de toekomstige bewoners een gemeenschappelijk sfeer te scheppen. Er wordt daarbij gewezen op de morele verplichting van het wijkcentrum om initiatieven te nemen in het oprichten van diverse clubs en verenigingen. De officiële opening vindt plaats in 1956 met een officiële stichtingsakte, waarin het volgende doel omschreven staat: “De stichting stelt zich ten doel in het stadsdeel Geuzenveld het saamhorigheidsgevoel en de burgerzin aan te kweken, sociaal-culturele belangstelling en activiteit aan te moedigen, het verantwoordelijkheidsgevoel te ontwikkelen, de maatschappelijke zorg te bevorderen, de zelfwerkzaamheid en de onderlinge samenwerking van de verschillende bevolkingsgroepen te vergroten, alsmede ten behoeve van de wijk contacten te onderhouden met het gemeentebestuur”.¹¹ In de eerste jaren van de nieuwe wijk zet het wijkcentrum zich enorm in voor de verbetering van de openbare voorzieningen en het openbaar vervoer. Langzaam komen er winkels, een school, een openbare leeszaal en sportterreinen.

In 1958 is de pionierstijd echt verleden tijd. De middenstand breidt zich uit en er is een busverbinding die naar Geuzenveld gaat. De eerste gezinnen wonen er nu drie jaar en zij houden van hun wijk ondanks de tekortkomingen en gebreken van de wijk. Ze zijn van mening dat ze ondanks de brede straten, kleine woningen en onooglijke gevels er zelf een leefbare wijk van moeten maken. Ook het nieuwe groen zou een aantal van deze gebreken kunnen verzachten. Het is de taak van de jonge ouders om de kinderen te vertellen hoe zij zich moeten gedragen in de gemeenschap en hoe zij zich dienen te houden aan de richtlijnen en voorschriften die gelden. Als iedereen zich menswaardig zal gedragen, zou het een heerlijk woonoord kunnen zijn.

Uit het bovenstaande valt de wijkgedachte te proeven, zoals

01. De middenweg van Geuzenveld

die na de Tweede Wereldoorlog wordt uitgedragen. De opvatting waarin het ruimtelijk milieu het gedrag van mensen voor een groot deel bepaalt, heeft nogal wat kritiek opgeroepen onder de sociologen. De aanhangers van de wijkgedachte gaan uit van de veronderstelling dat bepaalde ruimtelijke voorwaarden en het aanbieden van sociaal-culturele voorzieningen, een nieuwe saamhorigheid en collectiviteit kunnen bevorderen. Het doel is om de stadsbewoner een leefgemeenschap te bieden van zodanige omvang en overzichtelijkheid, dat hij er zich in thuis kan voelen, een intieme sfeer kan vinden en zelfverantwoordelijkheid voor het geheel kan dragen. Hierbij krijgt de zelfwerkzaamheid van de bewoners op allerlei gebied een taak toebedeeld.

Dhr. Bos is van mening dat de wijk een goede ruimtelijke eenheid is om deze idealen te verwezenlijken. In wijkverband kunnen gemeenschappelijke voorzieningen op woongebied gedragen worden, kan de groenvoorziening gemeenschappelijk bezit zijn en in wijkverband kan met de overheid doeltreffend gecommuniceerd worden. Dhr. Van Doorn uit echter twee punten van kritiek op de ideeën van Bos, namelijk de onmiskenbaar negatieve waardering van de moderne stad met een gemis aan ware gemeenschap en het geloof van de realiseerbaarheid van het ideaal. De enthousiaste verslagen van woordvoerders van de wijkorganen, over de medewerking van een klein deel van de bevolking, zijn volgens hem geen maatstaf voor de realiseerbaarheid van de wijkgedachte. Daarnaast wijst Van Doorn op het probleem van de sociale opbouw van de nieuwe wijken, die ontstaan door spanningen tussen territoriale en functionele elementen. Deze spanningen worden zichtbaar in de houding van de bewoners ten aanzien van de planning van de materiële en sociale voorzieningen. De belangen van de bewoners en van het wijkcentrum blijken in de praktijk tegengesteld te zijn aan elkaar.

De jaren '60 worden in Nederland gekenmerkt door een sterke welvaartsstijging. De economische groei heeft tot gevolg dat de mensen mobieler worden. Er is geld voor auto's en bromfietzen voor de jeugd. Door de gebrekkige voorzieningen in Geuzenveld brengen de nieuwe vervoersmiddelen de mensen naar voorzieningen elders. Dit is vooral merkbaar in de middenstand en de buurtwinkels verdwijnen binnen de kortste keren. De woningen en de tuinstad Geuzenveld beginnen nu wel erg sterk af te wijken van de recentere nieuwbouw in Amsterdam-Noord en de Bijlmermeer. Men heeft daar naar mening van de burge-

meester lering getrokken uit de fouten die gemaakt zijn tijdens de ontwikkeling en bouw van Geuzenveld. Zo zijn de woningen groter en uitgerust met centrale verwarming. Er werden hogere eisen gesteld aan keukeninrichting, sanitaire voorzieningen, kastruimte, geluidswering, thermische isolatie en aan de gehele afwerking. Jongeren beginnen massaal uit Geuzenveld weg te trekken, omdat er geen mogelijkheden zijn om volgens de nieuwe welvaartsnormen te wonen. Bovendien zijn er geen koopwoningen en is de woningdifferentiatie zeer gering.

In de jaren '60 wordt door een onderzoek duidelijk dat de leeftijdsopbouw van de bevolking in de Westelijke Tuinsteden zeer eenzijdig is. Bijna tweederde van de bevolking is in slechts twee leeftijdsklassen geconcentreerd, namelijk jonge ouders (30-44 jaar) en kleine kinderen (0-9 jaar). De oorzaak hiervan zit met name in het feit dat Geuzenveld één dominant huizentype heeft dat bestaat uit vier woonlagen op een onderhuis en dat 58,5% van alle woningen vierkamerwoningen zijn. In het begin moest er een relatief hoge huur betaald worden, wat een zekere selectie tot gevolg had. De laagste en hoogste inkomensgroepen zijn sterk ondervetegenwoordigd en de wijk heeft daardoor een duidelijk sociaal stempel gekregen. Een woonplek voor de lagere employee en de geschoolde arbeider. Hierdoor ontstaat er een tweedeling binnen de bevolking met betrekking tot het migratiegedrag: de relatief mobiele vrije-sectorbewoner en de relatief immobiele bewoner van de woningwetwoningen. In plaats van een langzame groei naar meer evenwichtigheid gaan deze twee factoren elkaar versterken. De beter gestelde trekken door een gebrek aan passende woonruimte in de vrije sector de wijk uit. Terwijl de bewoners van de vierkamerwoningen blijven, ondanks een geringe woningbezetting in de woning, omdat er geen kleinere woningen voor een vergelijkbare huur in de wijk voorradig zijn. De achterblijvers voelden zich in de steek gelaten: de huizen waren namelijk nog steeds van slechte kwaliteit, er waren nog geen voorzieningen en het openbaar vervoer was nog steeds gebrekkig.

In 1970 is de maat voor een groep jongeren vol en het geduld op. Er wordt een "zwartboek" samengesteld, dat aan burgemeester Samkalden wordt aangeboden tijdens een werkbezoek. De geuite klachten in het zwartboek zijn niet nieuw. Zij hebben betrekking op de fysieke structuur van de wijk, het ontbreken van de voorzieningen en de slechte kwaliteit van de woningen.

Verder zijn er ook geen recreatiemogelijkheden, behalve de activiteiten van de kerk, het buurthuis of de stichting. Een ander groot obstakel vormde het gebrekkige onderwijs. Na de lagere school waren er zeer weinig mogelijkheden om vervolgonderwijs te genieten.

Geuzenveld voldeed duidelijk niet aan de eisen van de welvaartsmaatschappij en omdat in dezelfde periode de jeugd opstandig werd, kwam de aanklacht tegen het heersende systeem uit kringen van de jongeren. De jeugd werd gezien als “de generatie van de grote weigering”. De aanvallen van de jongeren richtten zich tegen het concept van de heersende maatschappij, de geleide samenleving en de heersende arbeidscode. Er ontstonden nieuwe sociale bewegingen, zoals bewonersorganisaties, milieu-actiegroepen en bewegingen die buiten de geïnstitutionaliseerde kaders actie voerden voor een alternatieve maatschappijvorm. Ondanks deze en andere acties kwamen er nauwelijks voorzieningen bij en veranderde er niet veel in Geuzenveld.

De gebouwde wijk uitgelegd

In de loop van de jaren tachtig werden de meeste woningen gerenoveerd en voorzien van onder andere centrale verwarming. Ondanks de resterende onvolkomenheden hadden de tuinsteden bepaalde kwaliteiten en behoorden ze begin jaren negentig nog steeds tot de meest populaire wijken van de stad Amsterdam. In de loop van de jaren negentig schetsten vertegenwoordigers van gemeentelijke diensten, woningcorporaties, adviesraden en stads(deel)besturen een doemscenario betreffende de toekomst van de Westelijke Tuinsteden. In dat scenario is sprake van een ‘neerwaartse spiraal’ en van ‘getto-vorming’. De inmiddels als klein ervaren woningen zouden niet meer gewild zijn, de bevolkingssamenstelling zou te eenzijdig zijn, de openbare ruimte was niet aantrekkelijk meer genoeg en het voorzieningenniveau zou onder de maat zijn. Na sluitingstijd hebben de winkelgebieden een doods karakter en er bestaan geen uitgaansgelegenheden voor jonge mensen. Voldoende redenen volgens eerder genoemde groepen om radicaal in te grijpen met een beleid van sloop en nieuwbouw. Een belangrijk en ingrijpend onderdeel in deze ontwikkeling is de verzelfstandiging van de woningcorporaties eind jaren tachtig. Zij kregen veel

meer ruimte voor een eigen beleid en veel meer verantwoordelijkheid. Om hun enorme woningvoorraad te beheren moesten ze een nieuwe strategie bedenken. Begin jaren negentig kozen de corporaties samen met de Woningdienst voor het scenario “vernieuwing” dat werd uitgelegd als: zorgen voor meer differentiatie in woonkwaliteit én bewoners door middel van sloop en nieuwbouw. De stedelijke vernieuwing in Nieuw West, zoals het gebied sinds 2005 genoemd wordt, werd tussen 2001 en 2003 samengesteld in het ontwikkelingsplan Richting Parkstad 2015. Er was een stedenbouwkundige aanpak nodig op grotere schaal dan voorheen bij de afzonderlijke vernieuwingsgebieden het geval was. De ervaringen met stedelijke vernieuwing leerde dat sociale en economische vernieuwing alleen mogelijk was als een gebied in zijn geheel aangepakt werd.

In de afgelopen tien jaar is er sprake geweest van een verschuiving van een voorzichtige, op renovatie gerichte aanpak, naar een aanpak waar sloop en nieuwbouw overheerst. De discussies over de plannen die gemaakt werden betreffende de verhouding behoud en vernieuwing, namen vaak de vorm aan van een conflict tussen de wensen van de toekomstige, meer welgestelde groep bewoners en de belangen van de zittende bewoners in de wijken. Daarnaast had het conflict tussen het bouwen voor de markt en het beheer van de sociale voorraad, tussen vernieuwing en behoud, grote invloed op alle plannen en discussies. Daarnaast veranderde de oorspronkelijke doelstelling van de woningcorporaties om te zorgen voor sociale woningbouw naar een doelstelling met een marktconform beleid waarbij geld verdiend moest worden.

Bureau Monumenten en Archeologie vecht al jaren voor meer (her)waardering voor het culturele erfgoed in de Westelijke Tuinsteden. Aan het eind van de jaren negentig werd een waarderingskaart gemaakt van alle waardevolle gebieden in dit gebied, maar met die kaart werd geen rekening gehouden in het beleid. Recentelijk werd de waarderingskaart weer boven water gehaald, wat leidde tot het starten van een procedure om Slotermeer aan te wijzen als beschermd stadsgebied. Voor vele gebieden in Nieuw West is het te laat om sloopbesluiten te kunnen herroepen op basis van deze architectonische en stedenbouwkundige waarderingskaart.

01. De middenweg van Geuzenveld

Vernieuwingsplannen

De vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden in Amsterdam is al een aantal jaren aan de gang. In 2001 is de Ontwikkelingsvisie Richting Parkstad 2015 gepresenteerd voor het gezamenlijke vernieuwingsplan van de Centrale Stad, de vier stadsdelen Bos en Lommer, Geuzenveld-Slotermeer, Slotervaart-Overtoomse Veld, Osdorp en drie consortia van woningcorporaties. Er is gekozen voor een grote transformatie- en verdichtingopgave, met als programma de sloop van 13.000 woningen en nieuwbouw van 22.000 woningen. De aanleiding van het plan zijn de sociale en economische achterstanden in het gebied, de eenzijdige woningvoorraad van lage kwaliteit en de veranderde positie in de regio Amsterdam. Het is de grootste stedelijke vernieuwingsopgave in Nederland, waarbij veel partijen met verschillende belangen betrokken zijn. We hebben hier te maken met een monument uit de Nederlandse stedenbouwgeschiedenis dat daarom zorgvuldig aangepakt moet worden. Nergens zijn aan de transformatie van een naoorlogse wijk zoveel studies, rapporten en discussies voorafgegaan als de Westelijke Tuinsteden. Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP), waaraan de namen van C. van Eesteren en Th. K. van Lohuizen zijn verbonden, is niet alleen een bijzonder stedenbouwkundig plan, maar ook het meest onderzochte en bediscussieerde plan en haar realisatie over een vroeg-na-oorlogse wijk van Nederland.

Bij de vernieuwing van de Westelijke Tuinsteden zijn er verschillende dilemma's boven tafel gekomen. Er zit een kloof tussen de cultuurhistorische en stedenbouwkundige waardering en de praktijk van de vernieuwing. De nieuwe programma's zijn niet van goede kwaliteit om de ruimtelijke kwaliteiten van de Westelijke Tuinsteden te behouden. De eenvoud en rust van het gerealiseerde AUP vormen nu nog een kwaliteit. De Westelijke Tuinsteden dreigen uit elkaar te vallen vanwege de vele plannen voor vernieuwingsprojecten en de drang van opdrachtgevers en ontwerpers om een eigen fonkelend project te maken. Door de eigen wensen voorop te stellen gaat de samenhang die het AUP nu heeft dan ten gronde, wat juist het sterke punt van het AUP is; het dorpsse midden in de stad.

Binnen de Westelijke Tuinsteden zijn er veel maatschappelijke veranderingen. Gemeente en woningcorporaties

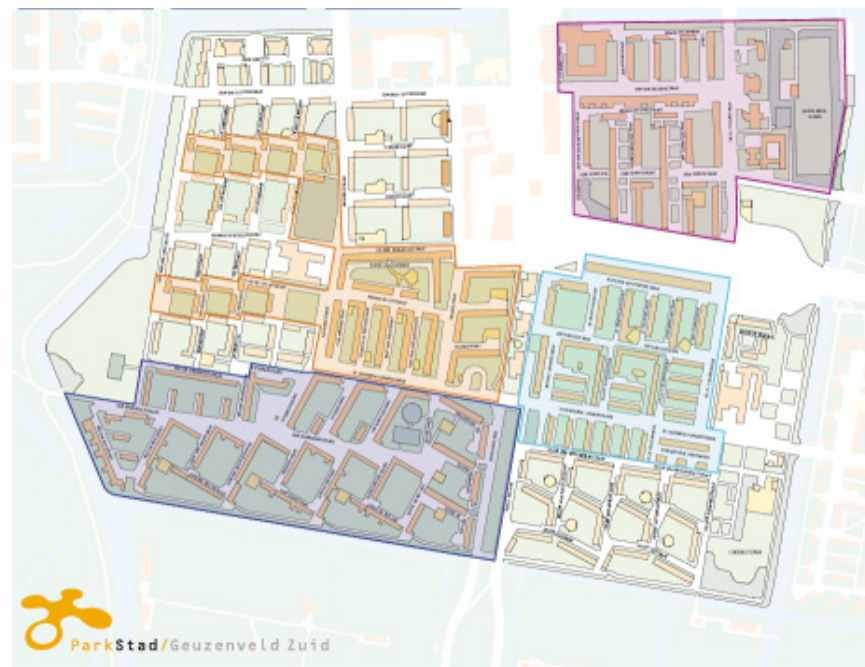
zijn bezig met herstructurering terwijl de Westelijke Tuinsteden zich in sociaal-cultureel opzicht allang hebben getransformeerd. De bevolking die na de Tweede Wereldoorlog de Westelijke Tuinsteden bewoonden waren Nederlandse arbeiders. In de jaren na 1960 is de bevolking heel erg divers geworden. Vandaar dat de Westelijke Tuinsteden nu worden aangepakt, omdat de bevolking van nu heel andere eisen heeft dan die van zestig jaar geleden. De belangrijke concepten die door het AUP zijn belichaamd zijn collectiviteit, maatschappelijke gelijkheid en neutraliteit. Deze staan haaks op wat er tegenwoordig van belang is, bewoners hechten meer waarde aan privacy en een eigen woonidentiteit. Het dilemma dat hieruit volgt is of de bestaande ruimtelijke opzet een nieuwe betekenis kan bieden aan een meer verstedelijkte samenleving of niet. Hoe verstedelijkt men een modern stadswaefsel dat oorspronkelijk niet echt als stad is ontworpen?

Er wordt gekeken naar de oorspronkelijke bedoelingen van het AUP en de uitvoeringsgeschiedenis om dit in de vernieuwingsplannen te kunnen gebruiken. Ook de maatschappelijke transformatie van de Tuinsteden heeft hier grote invloed op. Deze aspecten zijn belangrijk voor de ontwerpers en onderzoekers, zodat ze ervoor kunnen zorgen dat de transformatie die plaatsvindt van hoge kwaliteit is. Er zijn vele meningen over de concepten het AUP en of deze aangehouden moeten worden bij het vernieuwen van de wijk. Het betreft een typisch Nederlandse naoorlogse wijk en de vraag is of dit soort wijk behouden moet worden. Sommigen zijn van mening dat het AUP niet werkt en dat er geen rekening mee gehouden hoeft te worden. Daarnaast is het AUP zelf ook een discussiepunt. Het gerealiseerde AUP is namelijk anders dan dat het door de architecten is getekend. Doordat er veel druk stond op het verwezenlijken van het AUP zijn er snelle beslissingen gemaakt, waardoor het plan tijdens de bouw is veranderd. Maar welk AUP wil men nu zo graag behouden; het oorspronkelijke AUP of het gerealiseerde AUP?

De mogelijke interpretaties en bewerkingen van het gerealiseerde AUP zijn groot. De meningen verschillen op essentiële punten van het plan: de receptie van het plan, de omgang met verkaveling en de betekenis van de collectieve ruimte in relatie tot maatschappelijke veranderingen. Tijdens de bijeenkomsten zijn de belanghebbenden het wel eens geworden betreffende de waarde van de water-, verkeers- en groennetwerken. Dit wordt

door de bewoners ook als meest positief aan de wijk gezien. In de open ruimtes tussen de woningen ligt volgens velen een belangrijke sleutel voor vernieuwing. In de Westelijke Tuinsteden is de scheiding tussen openbare en private ruimte vervangen door gemeenschappelijke ruimte. Enerzijds vormt de vloeiende openbare ruimte een belangrijke ruimtelijke kwaliteit. Anderzijds is het probleem met gemeenschappelijk groen dat de grens tussen openbare en collectieve ruimte onduidelijk is geworden. Er wordt nu gepleit voor het zoveel mogelijk behouden van de groenstructuur. Dit is een heel karakteristiek pluspunt van de Westelijke Tuinsteden. Er moet alleen voor gezorgd worden dat er meer gebruik van wordt gemaakt. De enigen die momenteel gebruik maken van de openbare en collectieve ruimtes zijn de hangjongeren, welke tegelijk een van de grootste problemen vormen in de wijk. Hierdoor is de vernieuwingsopgave voor de openbare ruimte zowel ruimtelijk als sociologisch gecompliceerd. De naoorlogse wijken kenmerken zich door een sterke verwevenheid tussen bebouwing, verkaveling en openbare ruimten. De gemeenschappelijkheid in de wijk is verdwenen door de heterogenisering van de bevolking, ten gunste van een meer stedelijke openbaarheid. Deze ontwikkeling is ontstaan in de negentiende en vroeg twintigste eeuwse wijken. Hierdoor wordt de collectieve ruimte onduidelijk, met name de buitenruimte. Vroeger was het

Figuur N. Vernieuwingsplan Geuzenveld Zuid

groen van iedereen, nu van niemand, het groen is meer kijk-groen geworden in plaats van functioneel.

Vernieuwingsplan Geuzenveld Zuid

Het plan dat voor Geuzenveld Zuid is gemaakt is gebaseerd op drie vernieuwingsvlakken die verbeterd moeten worden in de wijk: ruimtelijk, sociaal en economisch. De sterke kanten van deze aspecten worden zo veel mogelijk benut en de zwakke punten worden aangepakt. Dit gebeurt in verschillende fases omdat het een zeer groot project is. Zoals eerder genoemd worden er woningen gesloopt en gerenoveerd en de straten heringericht en veiliger gemaakt. Een belangrijk punt is de ruimtelijke vernieuwing, de woningen in Geuzenveld Zuid zijn na de oorlog snel en goedkoop gebouwd. Hierdoor zijn er veel woningen die niet meer voldoen aan de eisen van nu; te klein, gehorig en andere bouwtechnisch en bouwfysische problemen. Er zijn weinig koopwoningen en het aanbod in verschil in grootte en prijs is minimaal. De wegen zijn redelijk breed opgezet, waardoor er op verschillende stukken gemakkelijk te hard wordt gereden. Het fietspadennet is voldoende maar mist een paar schakels. Wat zeer kenmerkend is voor de Westelijke Tuinsteden zijn de open ruimte en groen. Dit wordt zeer gewaardeerd door de bewoners, maar het is spijtig dat er helemaal geen gebruik wordt gemaakt van deze collectieve ruimtes. Eigenlijk zijn deze groenvoorzieningen voor iedereen, alleen maakt niemand er gebruik van. Het nieuwe plan wil dat meer mensen uit de middenklasse in Geuzenveld komen wonen om zo de wijk naar een hoger niveau te krijgen. Daarom worden er nieuwe woningen gebouwd waardoor het woningaanbod diverser wordt en het aantrekkelijker is om er te wonen. De laagbouw zal zoveel mogelijk behouden blijven omdat dit een karakteristiek gegeven is van de wijk. Het groene karakter blijft, al zullen er wel wat aanpassingen worden gedaan, zodat het meer toegankelijk wordt voor alle buurtbewoners.

Geuzenveld Zuid is een multiculturele wijk waar ongeveer vijfduizend mensen wonen. De laatste jaren zijn er wat sociale problemen opgetreden. De mensen spreken letterlijk en figuurlijk niet dezelfde taal en hebben andere leefgewoontes die regelmatig botsen. Zo zitten er op de basisschool bijna alleen maar allochtonen waardoor nieuwe autochtone bewoners naar

01. De middenweg van Geuzenveld

een andere school gaan die verder weg

ligt van de woning, wat natuurlijk niet de bedoeling is. Door nieuwe bewoners naar de wijk te halen willen ze dit oplossen. De verdere sociale voorzieningen worden ook verbeterd. Zo willen ze de tweesplitsing die nu de wijk beheerst laten verdwijnen. De sociale vernieuwing bestaat uit twee plannen: het Sociaal Investeringsplan, wat vooral gericht op het vergroten van de leefbaarheid in de buurt, en plan ter verbetering van de sociaal-economische positie van de verschillende bewoners in de wijk.

De Bakemabuurt, Geuzenveld Zuid:

Het fragment, de Bakemabuurt, is een onderdeel van Geuzenveld Zuid. De bovengenoemde punten zijn van toepassing op dit fragment. De Bakemabuurt is in 2003 het onderwerp van de European prijsvraag geweest. Het architectenbureau Baukuh heeft de prijsvraag van 2003 gewonnen. Een van de uitgangspunten van het vernieuwingsontwerp van de prijsvraag was het slopen van alle 582 woningen in de Bakemabuurt. Baukuh deed het voorstel voor behoud van een deel van de oorspronkelijke bebouwing, zodat de erfenis van de oorspronkelijke architecten B. Bakema en J.H van den Broek behouden bleef. Het stadsdeel en woningbouwcorporatie Far West erkenden destijds de voordelen hiervan. De bewoners van de renovatie-

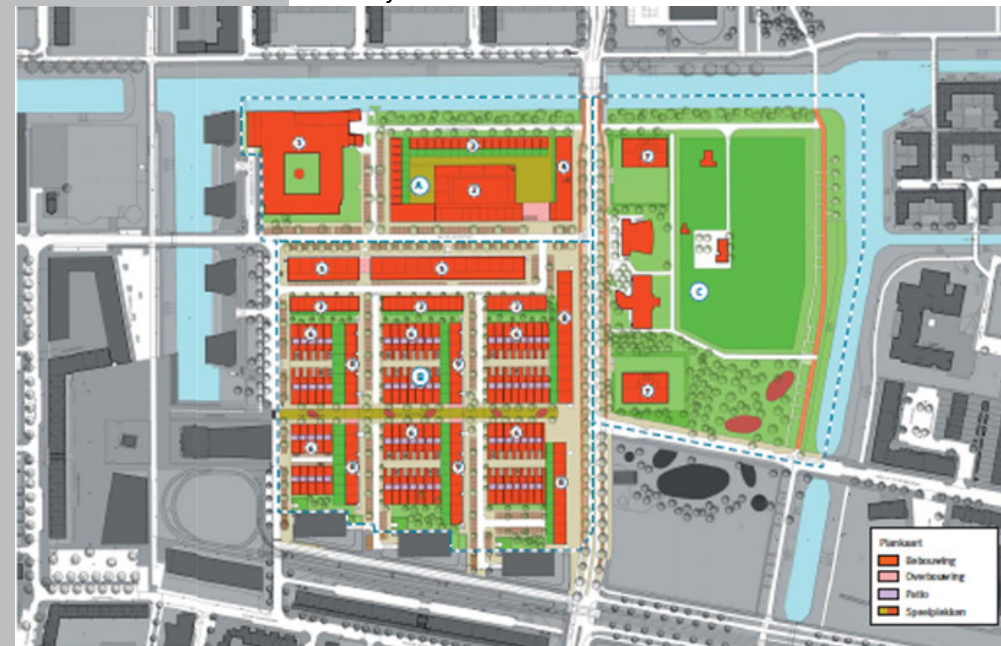
blokken kunnen in de buurt blijven wonen, wat waardevol is in een gebied waar zoveel verandert. Het fragment is opgedeeld in drie buurten, namelijk Bakema Noord, Bakema Zuid en Bakema Park.

In Bakema Noord blijft het verzorgingshuis Tabitha staan. Er komt een geheel nieuwe bebouwing, met aan de Sam van Houtenstraat een nieuwe school en een kinderdagverblijf. Het plein voor de school doet straks dienst als buurtplein met een grote speelplek voor kinderen. Ten noorden en westen van de school komen ééngezinwoningen. Langs de Dr. H. Colijnstraat komt een appartementencomplex met zeven woonlagen.

In Bakema Zuid zal een gevarieerd woningaanbod komen bestaande uit gerenoveerde en nieuwe woningen. Vijf van de twaalf beeldbepalende complexen worden gerenoveerd. De karakteristieke galerijblokken die de Dirk Sonostraat doorsnijden worden gerenoveerd, omdat de buurtbewoners deze woningen waarderen en omdat de architectonische waarde en woonkwaliteit van deze blokken het grootst is. De woningen in de galerijflat zullen samengevoegd worden tot grotere woningen. Tussen de vijf gerenoveerde complexen komen patiowoningen met buitenruimte binnen de gevel. Verder worden er ook nog ééngezinwoningen gebouwd. De Dirk Sonostraat verandert in een verblijfsstraat met bankjes en speelplekken.

Het Bakema Park krijgt een echt parkkarakter. De flat en school die er nu staan worden gesloopt. Er komen twee nieuwe woontorens van 13 woonlagen met in totaal 125 woningen die uitkijken over het park. Er komt een overdekte parkeergarage die gedeeltelijk verdiept in het park ligt. De groenvoorzieningen van het fragment zijn nu collectief van aard. Vanwege het minimale gebruik van deze collectieve groenvoorzieningen worden ze drastisch veranderd. De oever van de Alberdagracht wordt ingericht als groene zone met een wandelpad. In de drie buurten zal geen doorgaand verkeer meer komen. Bewoners krijgen ruimte voor groen, op, voor en tegen hun woningen. Zo kunnen de bewoners op de patiowoningen een daktuin of sedumdak aanleggen, waardoor het uitzicht vanuit de appartementen op de patiowoningen groener wordt. De werktuinen van de school worden verplaatst en compacter gemaakt. Het park aan de zuidkant van de werktuinen wordt ingericht met banken, water en speelmogelijkheden voor de oudere jeugd.

Door het gevarieerde woningaanbod is de Bakema-

Figuur O. Vernieuwingsplan Geuzenveld Zuid, onderdeel Bakemabuurt

buurt straks een buurt voor jong en oud, kopers en huurders. Er worden circa 320 nieuwe appartementen, ééngezins- en patio-woningen gebouwd en 225 woningen gerenoveerd. Bij de renovatie is het plan om gevels te reinigen, nieuwe ramen, kozijnen en liften te plaatsen, de isolatie te verbeteren, centrale verwarming aan te leggen en keukens, toiletten en badkamers te moderniseren. In de buurt worden negen groepswoningen gerealiseerd met ieder zes wooneenheden voor jong dementerenden. Er komen ook zogeheten miva-woningen. Dit zijn woningen die geschikt zijn voor mindervalide bewoners die permanent gebruik maken van een rolstoel. Er blijven veel sociale huurwoningen in de buurt, namelijk 320 van de in totaal 545 woningen. De andere woningen vallen in de categorieën middeldure huur, dure huur en koop. Een deel van de gerenoveerde woningen aan de Dr. H. Colijnstraat wordt verkocht.

Figuur P. Vernieuwingsplan Geuzenbaan

De Bakemabuurt, Geuzenbaan:

In het fragment heeft al een vernieuwing plaatsgevonden, namelijk het vernieuwingsplan Geuzenbaan. Het plan Geuzenbaan heeft als uitgangspunt om de omvangrijke stedelijke herstructurering rond het Lambertus Zijlplein te verbeteren. Deze

verdichting van Geuzenveld is mogelijk dankzij het opheffen van de Abraham Kuyperlaan en een deel van de Burgemeester van Röellstraat. Door het afgraven van de taluds van deze verhoogde autoweg vervalt een ruimtelijke barrière en komt er een grote binnenstedelijke bouwlocatie beschikbaar. Het tracé van tramlijn 13 wordt op maaiveldniveau ingepast met een keerlus naast het plein. Aan de Burgemeester van Röellstraat zijn drie nieuwbouw appartementencomplexen gebouwd na het ontwerp van de TANGRAM architecten. Elk gebouw bestaat uit 36 appartementen en 15 overdekte privéparkeerplaatsen. De 36 appartementen zijn opgedeeld in 10 verschillende woningtypen. Van buiten zien de gebouwen er aantrekkelijk uit. De gevels zijn een combinatie van licht gekleurde vlakken met warm, gekleurd hout. Twee van de drie blokken zijn koopappartementen. Het andere appartementencomplex valt onder de duurdere huursegment. Alle drie de blokken zijn omringd door groen en liggen op loopafstand van het grondig opgeknapt Lambertus Zijlplein. Het Lambertus Zijlplein krijgt een centraal gelegen winkel- en voorzieningengebied met een hoge dichtheid van winkels en voorzieningen. Tevens zal de nieuwe waterpartij worden verbonden met Alberdagracht. Aan de nieuwe waterpartij, Alberdakade, zijn vier nieuwe woontorens gerealiseerd in 2002 volgens

Figuur P. Vernieuwingsplan Geuzenbaan, onderdeel Bakemabuurt

Typologische analyse van het wonen

01. De middenweg van Geuzenveld

het ontwerp van het architectenbureau Groosman & Partners. Iedere woontoren heeft 29 appartementen en 29 overdekte parkeerplaatsen. Twee woontorens zijn koopwoningen en twee woontorens vallen in het duurdere huursegment. Tevens is er één hoge woontoren met 60 appartementen. Achter de hoge woontoren is een welzijnscluster gebouwd waar een bibliotheek, een kinderdagverblijf en een wijkontmoetingsruimte zijn gehuisvest. Deze vernieuwingen zijn deel van het Geuzenbaan-project. De vernieuwingen van het Geuzenbaan-project vinden naast dit fragment nog in drie andere fragmenten in de wijk Geuzenveld plaats.

Conclusie

Conclusie: De middenweg blijft behouden

Geuzenveld heeft een bouwgeschiedenis die bestaat uit compromissen van verschillende partijen. De oorspronkelijke ideeën zijn door gebrek aan financiële middelen en materiaal, door de grote woningsnood grotendeels aangepast. Daardoor is de kracht van het oorspronkelijke gedachtegoed voor een deel verloren gegaan.

Bij het opstarten van de vernieuwingsprojecten voor Geuzenveld treedt in wezen hetzelfde op. Ook hier wordt weer een middenweg gezocht. Er zijn veel partijen betrokken bij de vernieuwing met verschillende ideeën. Zo is het behoud van een deel van de oorspronkelijke bebouwing en behoud van de structuur van de wijk een belangrijk onderdeel. Deze worden dan aangevuld met nieuwe bebouwing.

Wij hebben ons fragment in de wijk ervaren als een duidelijke tweedeling. Er bestaat een scheiding tussen het middengedeelte, met een onprettige sfeer, en het gedeelte eromheen, zoals ook uit de analyses is gebleken. Echter, de nieuwe visie behelst onder andere het behoud van juist die onderdelen die bijdragen aan deze scheiding, en wij als zwakke punt aan het fragment zien.

Het plan is om De Dirk Sonoystraat, die midden door dit gedeelte loopt weg te halen, en er een verblijfstraat ervan te maken met banken en speeltuinen. De semiprivate tuinen die in dit gedeelte de grootste zwakke punten zijn, omdat ze niet gebruikt worden en alleen ervaren worden als kijkgroen worden weggehaald. Met de verblijfstraat willen ze de officiële functies van de semiprivate tuinen vervangen. Op de plek van de semiprivate tuinen worden er patiowoningen gebouwd. De patiowoning heeft in het midden een eigen tuin met de kamers er omheen gesitueerd. Hierdoor zijn de patiowoningen naar binnen gericht. De tuinen van de patiowoningen kunnen vanaf de balkons van de galerijflats gezien worden, waardoor de tuinen van de patiowoningen een soort van kijkgroen functie krijgen zowel voor de galerijbewoners als voor de bewoners van de patiowoningen. Door deze vernieuwingen zal het zwakke punt van het middengedeelte van het fragment alleen maar versterkt worden. Het middengedeelte zal nog steeds als gesloten en onprettig ervaren worden. De problemen lijken alleen maar verplaatst of versterkt te worden door de nieuwe plannen. Of deze nieuwe impulsen voor een betere

leefbaarheid in de wijk zullen zorgen, zal de toekomst moeten uitwijzen.

02. Bibliografie

Boeken

- 01] Aerts, R. & Rooy, P. (2006). Geschiedenis van Amsterdam, hoofdstad in aanbouw 1813 - 1900. Amsterdam: SUN. (636 pagina's) blz. 11-30, 39-44, 165-168, 234-241, 344-347, 352-370, 433-455, 542-549.
- 02] Bollerey, Franziska, Afdeling der bouwkunde, Technische Hogeschool Delft, Collegedictaat (1981/1982). De stad in de 19e en 20e eeuw: sociogenese van de van de moderne stedenbouw.
- 03] Dommelen, E. Van (1983). Geuzenveld: een leefbaar compromis. Amsterdam: Sociologisch Instituut. (83 pagina's).
- 04] Frijhoff, W. & Prak, M. (2005). Geschiedenis van Amsterdam, zelfbewuste stadstaat 1650 - 1813. Amsterdam: SUN. (581 pagina's) blz. 9-13, 70-81, 307
- 05] Hoog, Maurits de (2005). 4x Amsterdam: ontwerpen aan de stad. Bussum: Thoth. (127 pagina)
- 06] Klep, P.M.M. (1987). Wonen in het verleden : 17e - 20e eeuw : economie, politiek, volkshuisvesting, cultuur en bibliografie. Amsterdam: Neha-series. 305 pagina's
- 07] Rooy, P. (2007). Geschiedenis van Amsterdam, tweestrijd om de hoofdstad 1900 - 2000. Amsterdam: SUN. (655 pagina's) blz. 13-15, 171-192.
- 08] Vos, A. (1995). Parkstad een veelzijdig perspectief voor de Westelijke Tuinsteden, Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening

Internet

- 09] www.geuzenveldzuid.nl
- 10] www.farwest.nl
- 11] www.degeuzenbaan.nl (sinds 31 oktober 2010 opgeheven)

Overige

- 15] Luiting en mol communicatie. (2005). Parkstad/Bakemabuurt. Amsterdam: Muller's drukkerij

Illustratie

- A] Rijn, Ton van.(2001) www.beeldbank.amsterdam.nl. Stadsarchief Amsterdam. 010122006035.
- B] Hoog, Maurits de (2005). 4x Amsterdam: ontwerpen aan de stad. Bussum: Thoth. p.56.
- C] Frijhoff, W. & Prak, M. (2005). Geschiedenis van Amsterdam, zelfbewuste stadstaat 1650 - 1813. Amsterdam: SUN. p.164.
- D] Frijhoff, W. & Prak, M. (2005). Geschiedenis van Amsterdam, zelfbewuste stadstaat 1650 - 1813. Amsterdam: SUN. p. 79.
- E] Frijhoff, W. & Prak, M. (2005). Geschiedenis van Amsterdam, zelfbewuste stadstaat 1650 - 1813. Amsterdam: SUN. p.241.

- F] Aerts, R. & Rooy, P. (2006). Geschiedenis van Amsterdam, hoofdstad in aanbouw 1813 - 1900. Amsterdam: SUN. p.449.
- G] Aerts, R. & Rooy, P. (2006). Geschiedenis van Amsterdam, hoofdstad in aanbouw 1813 - 1900. Amsterdam: SUN. p.450.
- H] Rooy, P. (2007). Geschiedenis van Amsterdam, tweestrijd om de hoofdstad 1900 - 2000. Amsterdam: SUN. p.176.
- I] Bollerey, Franziska, Afdeling der bouwkunde, Technische Hogeschool Delft, Collegedictaat (1981/1982). De stad in de 19e en 20e eeuw: sociogenese van de van de moderne stedenbouw. p.136-a.
- J] Brabantcollectie. www.phillipsdorp.nl. THA0833-046
- K] Rooy, P. (2007). Geschiedenis van Amsterdam, tweestrijd om de hoofdstad 1900 - 2000. Amsterdam: SUN. p.343.
- L] Rooy, P. (2007). Geschiedenis van Amsterdam, tweestrijd om de hoofdstad 1900 - 2000. Amsterdam: SUN. p.184
- M] Foto van: Nai- archief, Bake 343-347, tekeningen
- N] www.geuzenveldzuid.nl (2003) onderdeel vernieuwing
- O] Luiting en mol communicatie. (2005). Parkstad/Bakemabuur. Amsterdam: Muller's drukkerij p.2/3.
- P] www.degeuzenbaan.nl (2001) onderdeel impressies
- Q] www.degeuzenbaan.nl (2001) onderdeel situering Dirk Sonoystraat 155 (rechts)

03. Eindnoten

- 1] Dommelen, E. Van (1983). Geuzenveld: een leefbaar compromis.
- 2] Dommelen, E. Van (1983). Geuzenveld: een leefbaar compromis.

II. Analyse

Monumentale stad, fragment II: Berlage's Amsterdam zuid

Typologische analyse van het wonen

Typologische analyse van het wonen

01. Eerste Schaal

01.1 Analyseonderwerp

De analyse van de Bakemabuurt begint met de ligging ten opzichte van de rest van Amsterdam, de eerste schaal. De Bakemabuurt is onderdeel van de wijk Geuzenveld, die op haar beurt weer onderdeel is van stadsdeel Amsterdam Nieuw-West. Dit stadsdeel is na de oorlog opgebouwd. Het AUP dat goedgekeurd was in 1935 werd als onderlegger gebruikt voor de stedenbouw van het Stadsdeel. Alleen de opvattingen over de woningen veranderde, omdat er grote woningnood heerste en de woningen kostentechnisch zeer aantrekkelijk moesten zijn. Het Stadsdeel omvat naast Geuzenveld ook Slotemeer en Osdorp. Geuzenveld is gelegen ten noorden van de Sloterplas, het meest opvallende element is in Stadsdeel Nieuw-West. In het zuiden wordt de wijk Geuzenveld begrensd door de Sloterplas, in het oosten door de wijk Slotemeer en in het noorden door de Haarlemmerweg, de provinciale weg die Amsterdam met Haarlem verbindt.

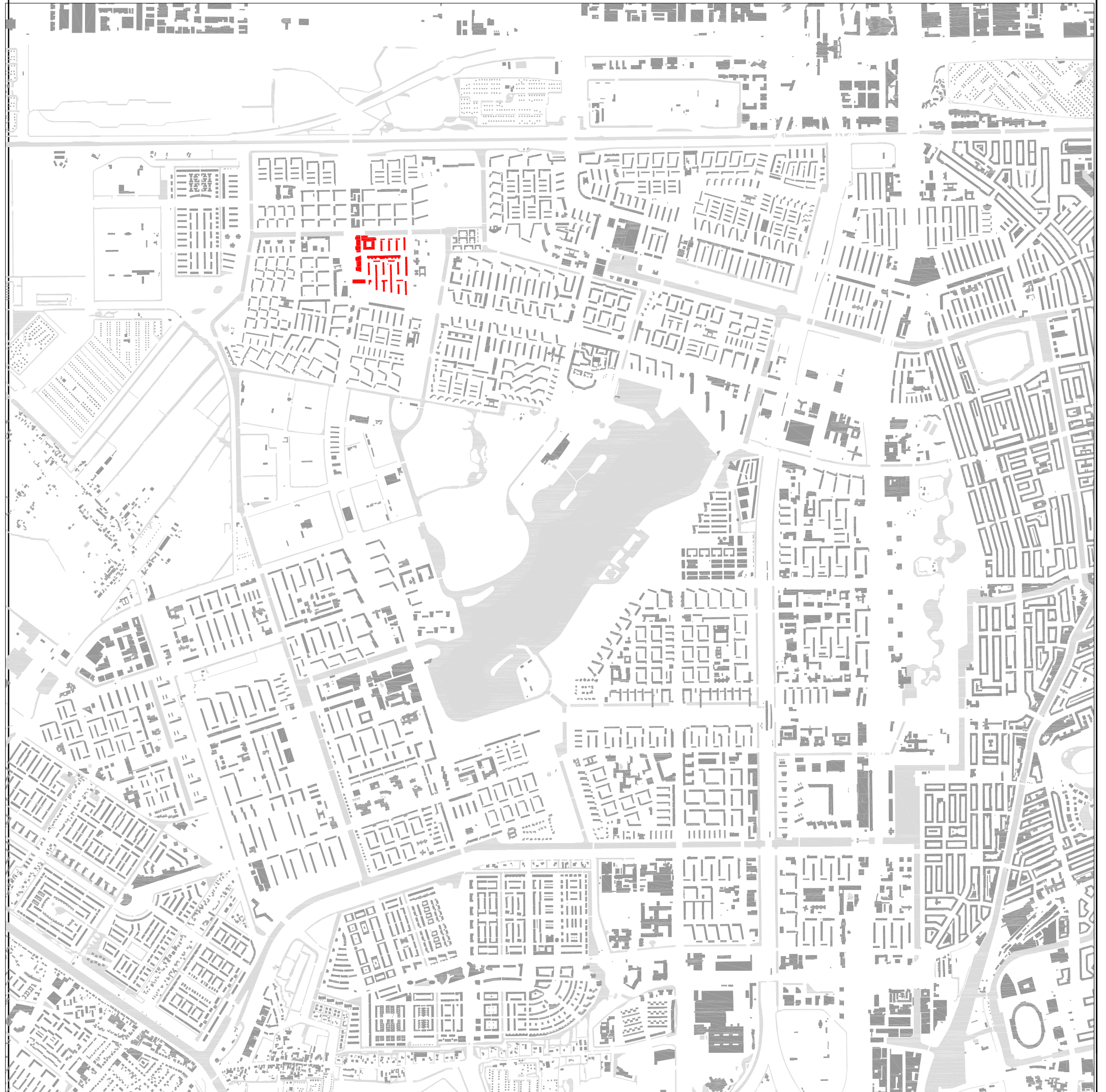
Legenda:

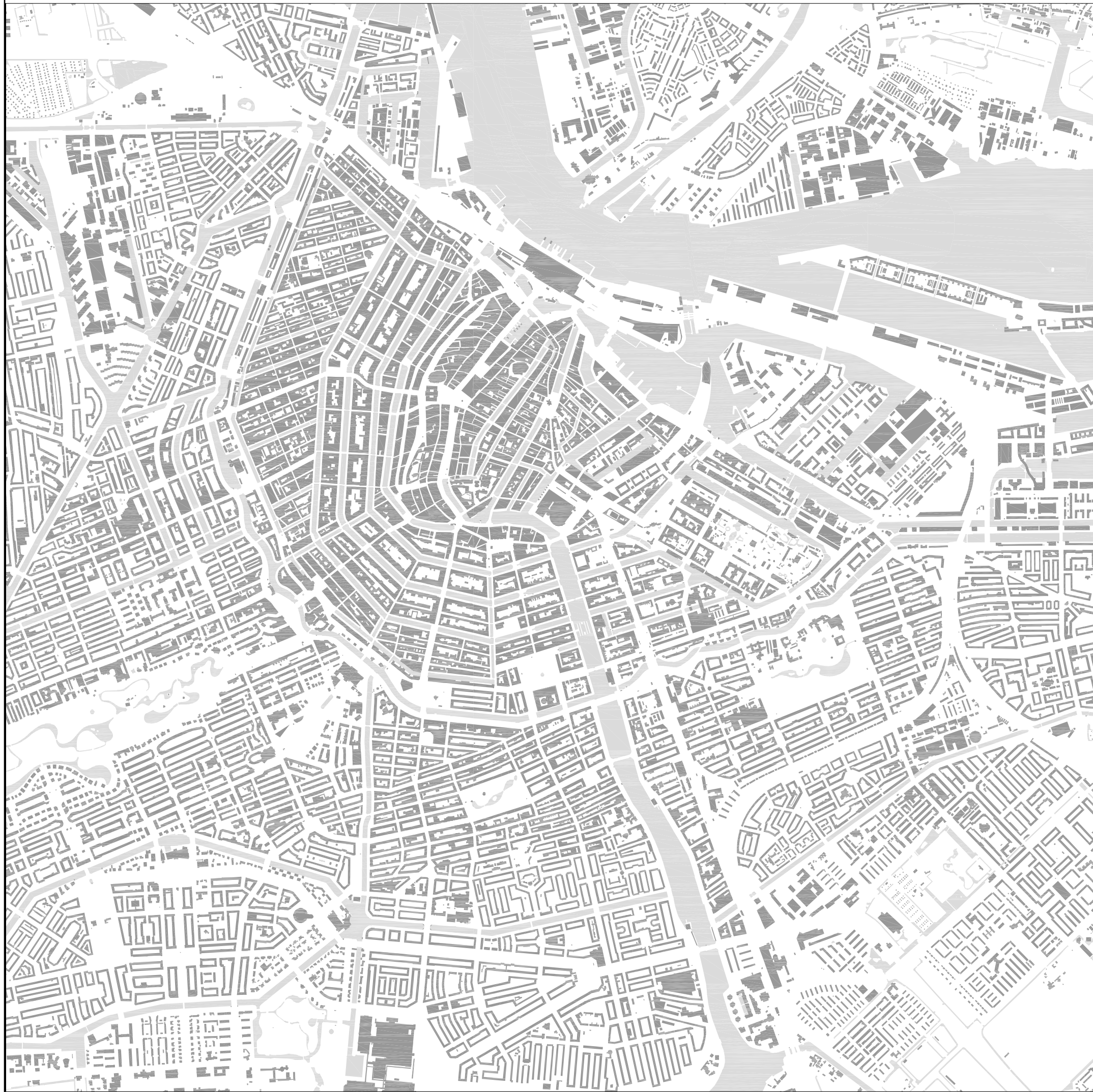
- Bebouwing
 - Water
 - Fragment
- schaal 1 : 20000

Typologische analyse van het wonen

A | 39

Typologische analyse van het wonen

42 | A

02. Tweede Schaal

Op het tweede schaalniveau wordt er gekeken naar de Bakemabuurt.

Door middel van verschillende analysekaarten ontstaat een duidelijker beeld van de wijk.

Typologische analyse van het wonen

A | 43

02. Tweede Schaal

02.1 Topografie

Het deel van tuinstad Geuzenveld dat verder is geanalyseerd wordt ook wel de Bakemabuurt genoemd. Deze wijk wordt aan de Noord en Westzijde ingesloten door de Albardagracht. Aan de Oostzijde ligt het Eendrachtspark en in het zuiden de Burgemeester Roellstraat. Het Eendrachtspark wordt op een eigen wijze weer ingeloten door water. Door deze drie verschillende elementen vormt een duidelijke fysieke afscheiding in de wijk.

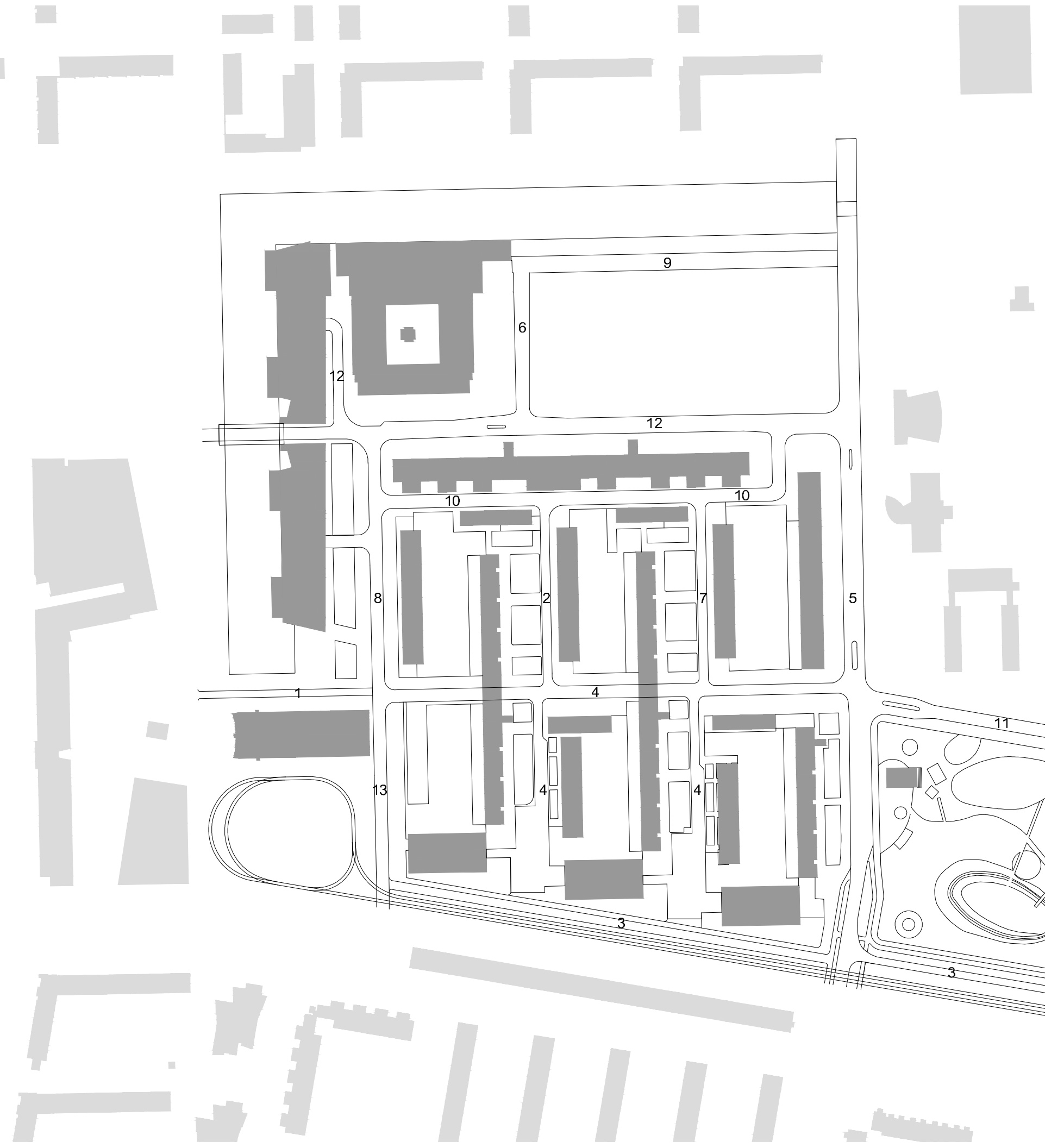
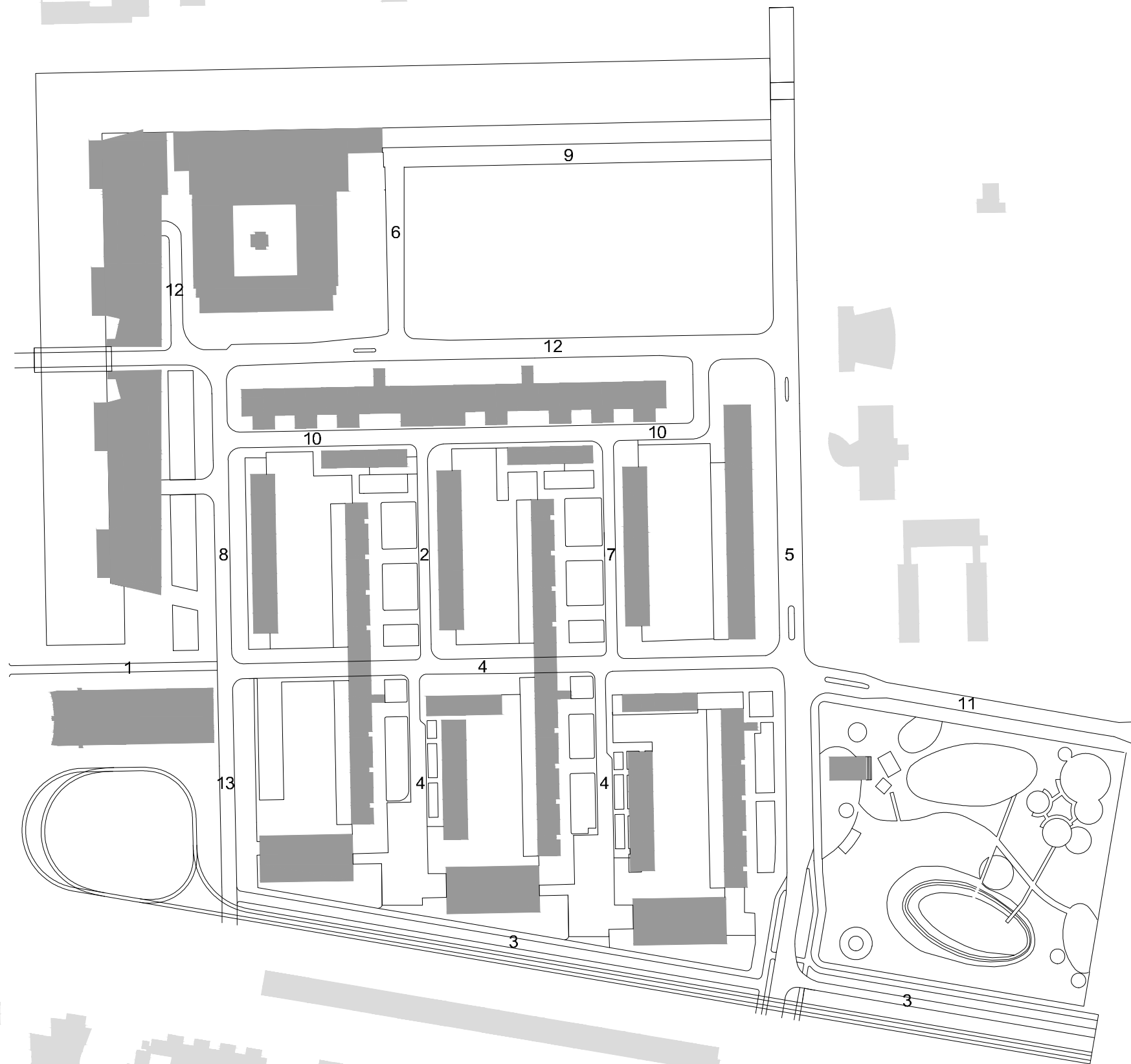
De Dirk Sonostraat is de belangrijkste straat binnen de wijk. Met veel zijwegen is dit de grootste van de wijk. Ondanks dat deze straat vrijwel volledig omringd wordt door bebouwing. De Burgemeester Roellstraat is het opvallendste en beeldbepalende van de wijk. Dit omdat het zicht vanuit de tram volledig hierop gericht is.

Legenda:

■ Bebouwing fragment
■ Bebouwing omgeving
schaal 1 : 2000

- 1 Albardakade
- 2 Bouwen Ewoutszstraat
- 3 Burgemeester Roelsstraat
- 4 Dirk Sonostraat
- 5 Dr. H. Colijnstraat
- 6 Jan Bongastraat
- 7 Jan Zijvertstraat
- 8 Jan van Duivenvoordestraat
- 9 Johan Coltemanstraat
- 10 Johan van Kuyckstraat
- 11 Lodewijk van Deyssestraat
- 12 Sam van Houtenstraat
- 13 Willem Baerdensenstraat

02. Tweede Schaal

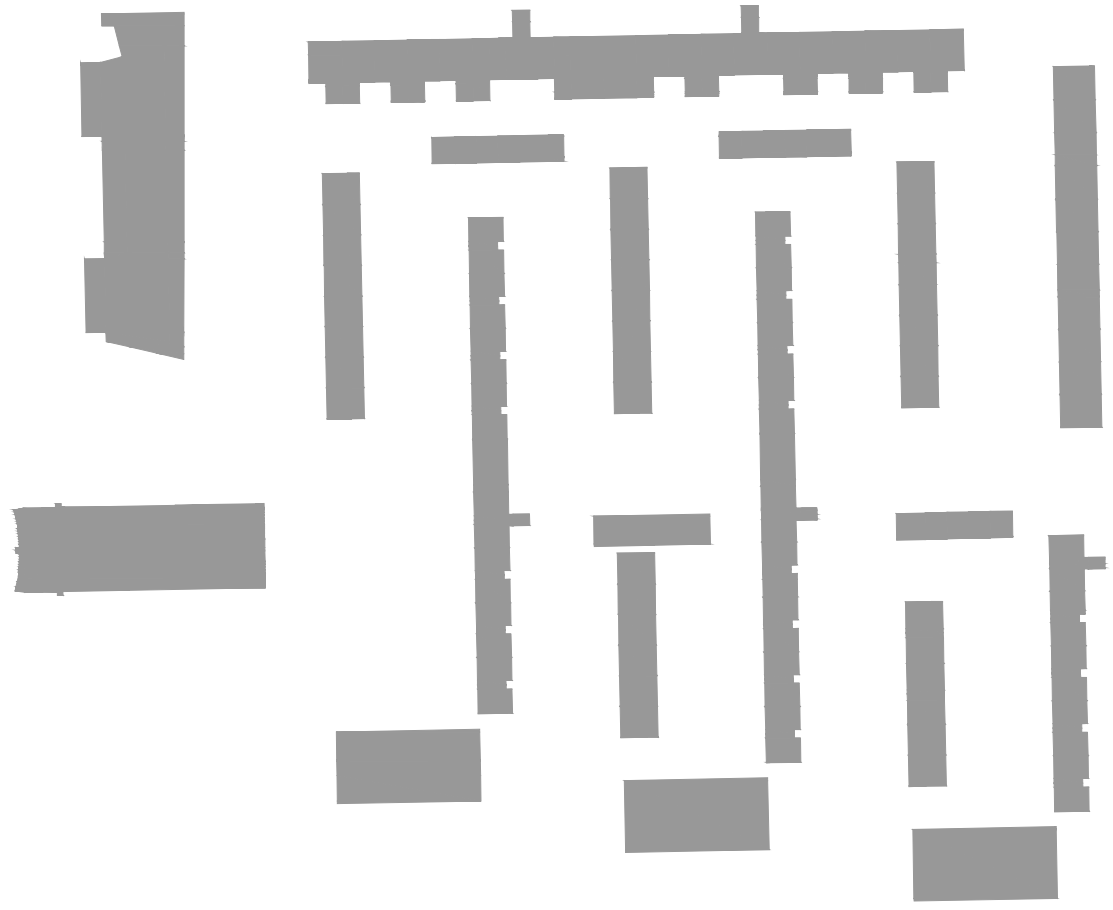
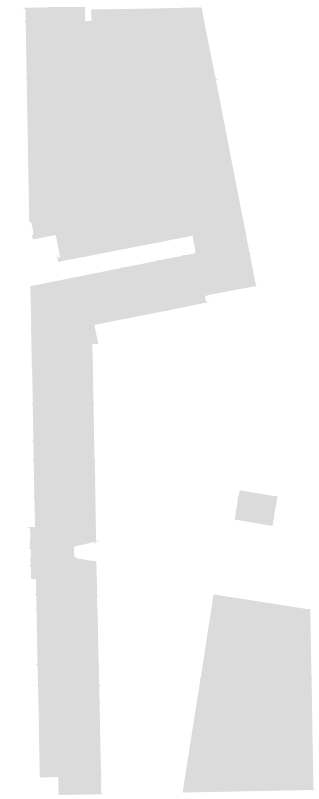
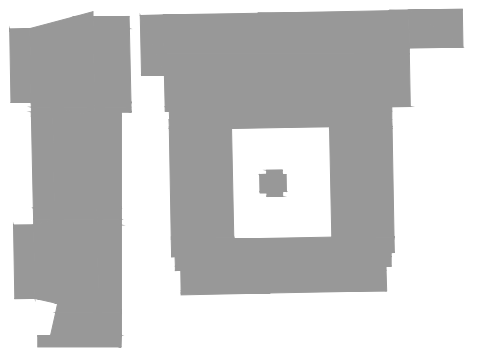
02.2 Bebouwd / onbebouwd

Het meeste dat opvalt op de kaart zijn de smalle bouwblokken midden in de wijk. Dit dankzij de regelmaat op deze kaart. Echter wat ook opvalt, zijn de grotere bouwblokken die om het midden van de wijk heen liggen. Hierdoor ontstaat een soort afscheiding dat het centrale deel van de wijk afsluit van de rest van de stad. Dit gevoel van beslotenheid wordt nog eens extra geaccentueerd door de meerlaagse bouwblokken die op verschillende plaatsen ook nog eens over de straat doorlopen.

Legenda:

- Bebouwing fragment
 - Bebouwing omgeving
- schaal 1 : 2000

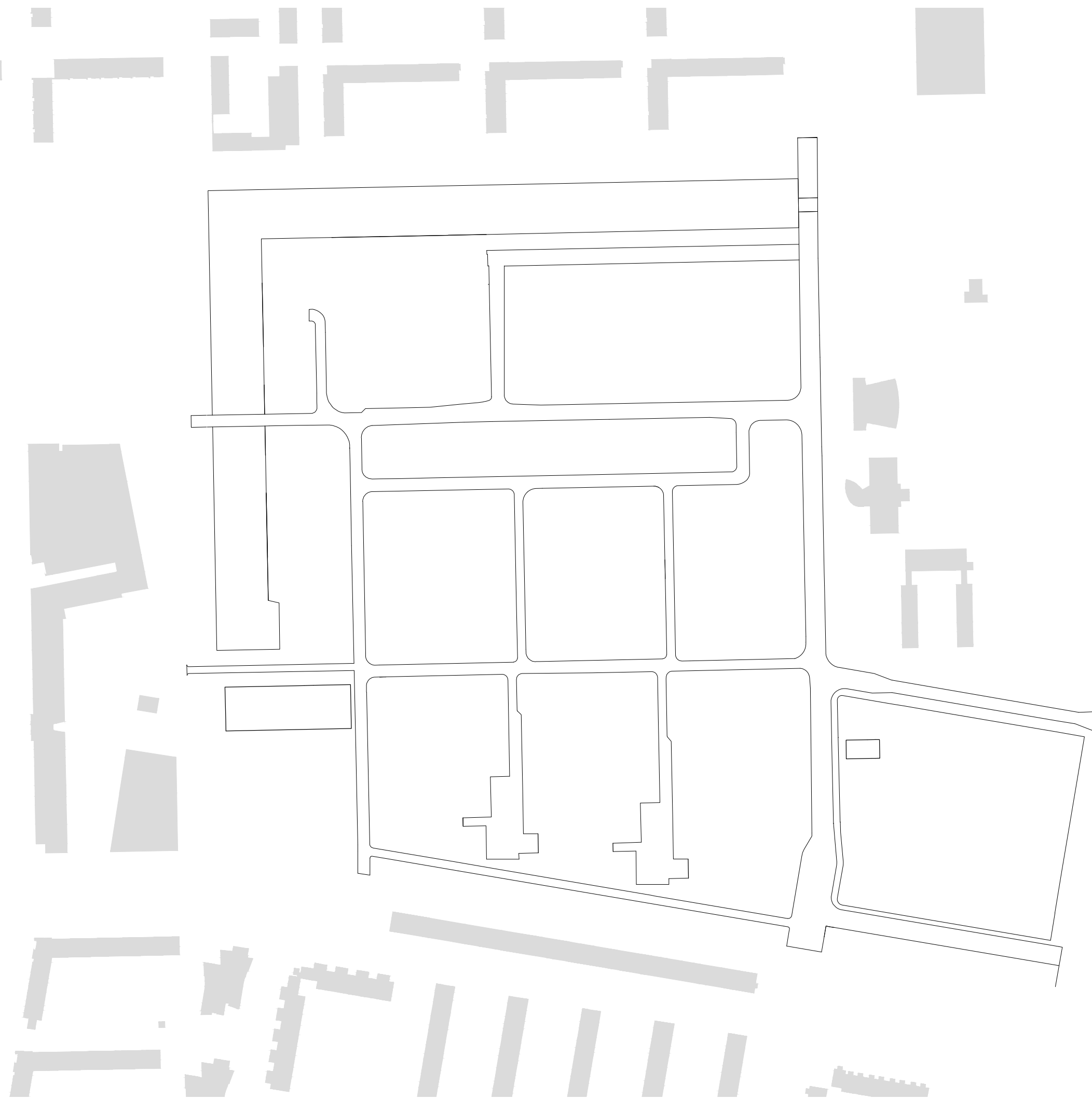

02. Tweede Schaal

02.3 Verkavelingsstructuur

De verkavelingsstructuur van de wijk is vrij eenvoudig te herkennen. Aangezien er relatief weinig gebouwen in de wijk staan, is er ook niet zoveel verkaveling te herkennen. Daarnaast komt het een aantal keer voor dat de gebouwen van dezelfde eigenaar zijn, en hierdoor op eenzelfde perceel liggen. Dit verklaart de omvang van de percelen in de Bakemabuur.

02. Tweede Schaal

02.4 Ontsluiting

Tram & Fiets

Een belangrijk punt van de ontsluiting voor het openbaar vervoer en de fietsers is de Burgemeester Roellstraat. Op deze straat ligt onder andere het eindstation van de aanwezige tramverbinding. Daarnaast is dit gedeelte van de wijk enkel voor fietsers en voetgangers te betreden. En dus niet voor autogebruikers. Verder lopen er nog enkele fietsroutes door en langs de wijk op wegen die voor automobilisten niet te gebruiken zijn.

Ontsluiting auto

In het eerste opzicht is vrijwel meteen te zien dat de Burgemeester Roellstraat de hoofdontsluiting van de wijk is. Deze gaat echter over in de Dr. H. Colijnstraat en vervolgens weer in de Sam van Houtenstraat. De Dr. H. Colijnstraat verlaat de wijk in Noordelijke richting. De Sam van Houtenstraat zorgt voor een verbinding met de wijk ten Westen van de Bakemabuur. Aan deze laatstgenoemde straat liggen enkele kleine winkels voor de lokale behoeften binnen de wijk.

Op deze hoofdstraten is bij alle drie de straten tweerichtingsverkeer aanwezig. Bij de Burgemeester Roellstraat is het verkeer echter gescheiden door een middenberm voor de tramverbinding.

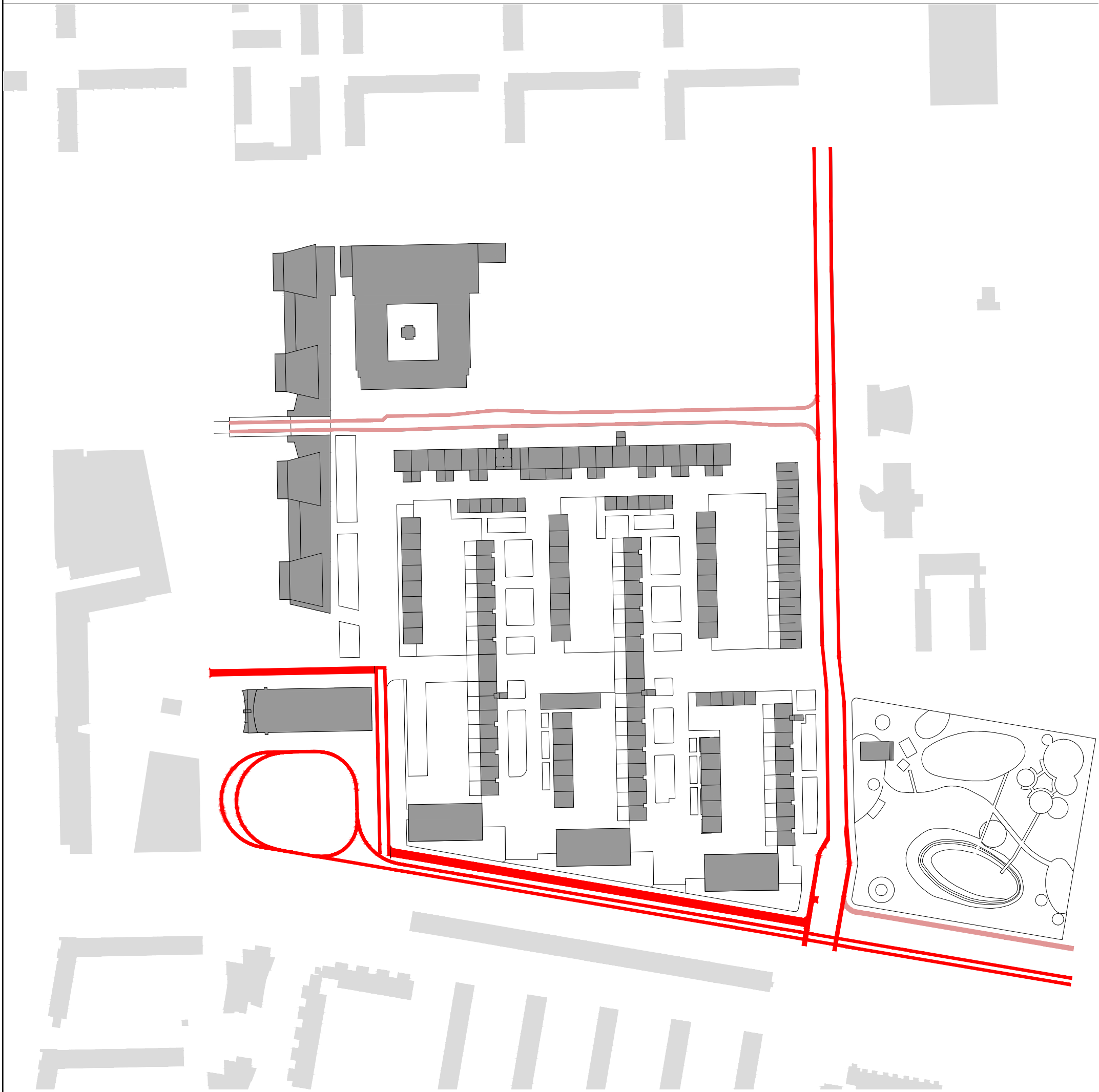
Door de breedte van de straat valt de Bakemabuur direct op. Dit komt weliswaar ook door de kenmerkende bebouwing aan de Zuidkant. Op het moment dat de wijk zelf betreden wordt, worden de straten steeds smaller. Hierdoor is het verschil van de secundaire en tertiaire straten niet groot. Het gevolg is dat in het centrum van de buurt een besloten gevoel ontstaat.

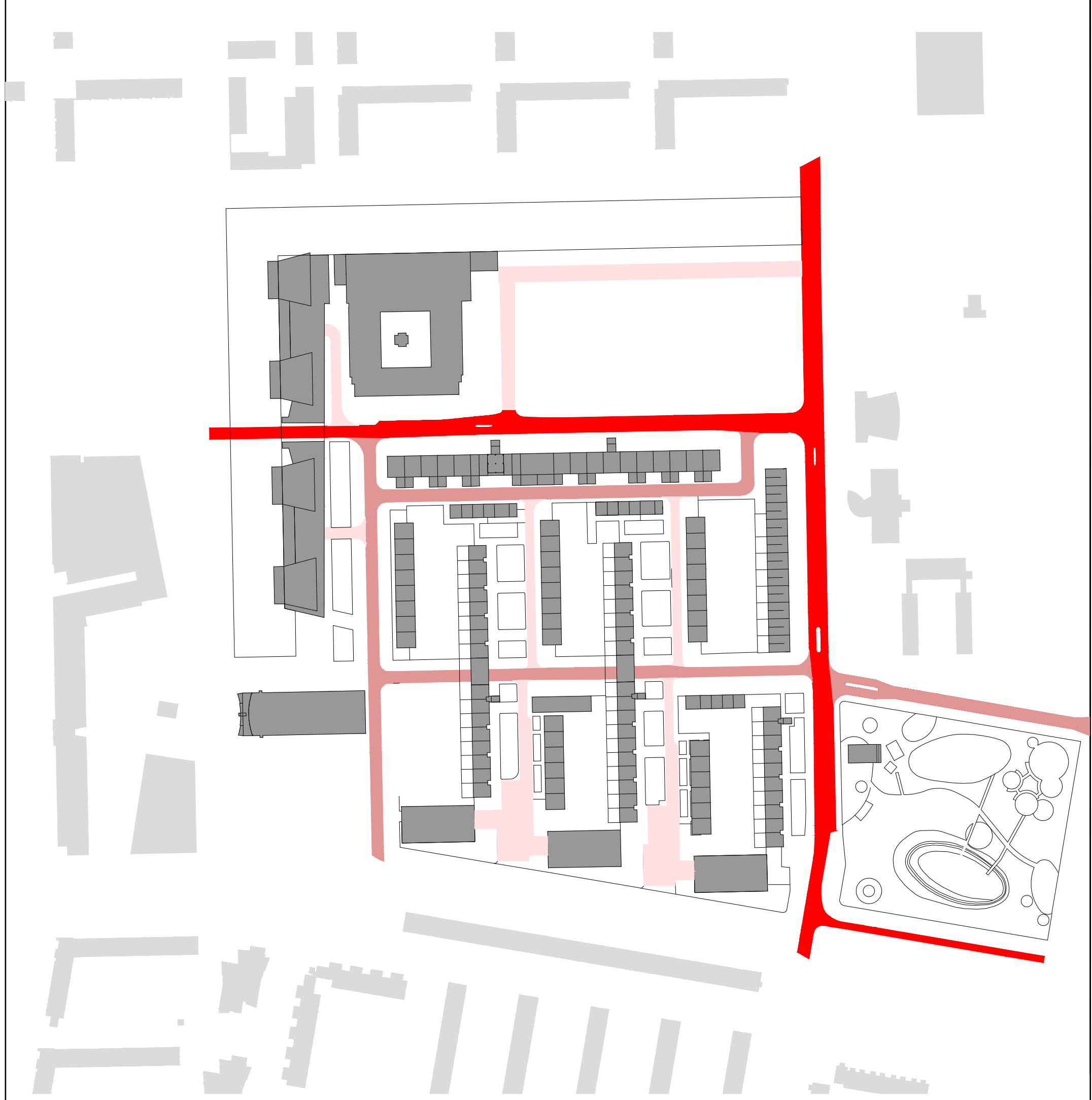
Legenda:

- Bebouwing fragment
- Bebouwing omgeving
- Primaire ontsluiting
- Secundaire ontsluiting
- Tertiaire ontsluiting

schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.5 Toegankelijkheid

Op de tweede schaal is goed te zien dat er een duidelijke afscheiding is tussen het openbare en het privé gedeelte van de wijk. Terwijl de straten over het algemeen nog een openbaar karakter hebben, is duidelijk te zien dat er op verschillende punten een iets meer privé aanwezig. Over het algemeen heeft de hele wijk een openbaar karakter. Er zijn een aantal zijstraten waar dit iets minder is. Dit zijn doodlopende straten waar als men daar geen bestemming heeft, daar ook niet snel zal komen.

Legenda:

- Bebouwing fragment
- Bebouwing omgeving
- Privé
- Semiprivé
- Openbaar met geclaimd karakter
- Openbaar karakter

schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.6 Programma

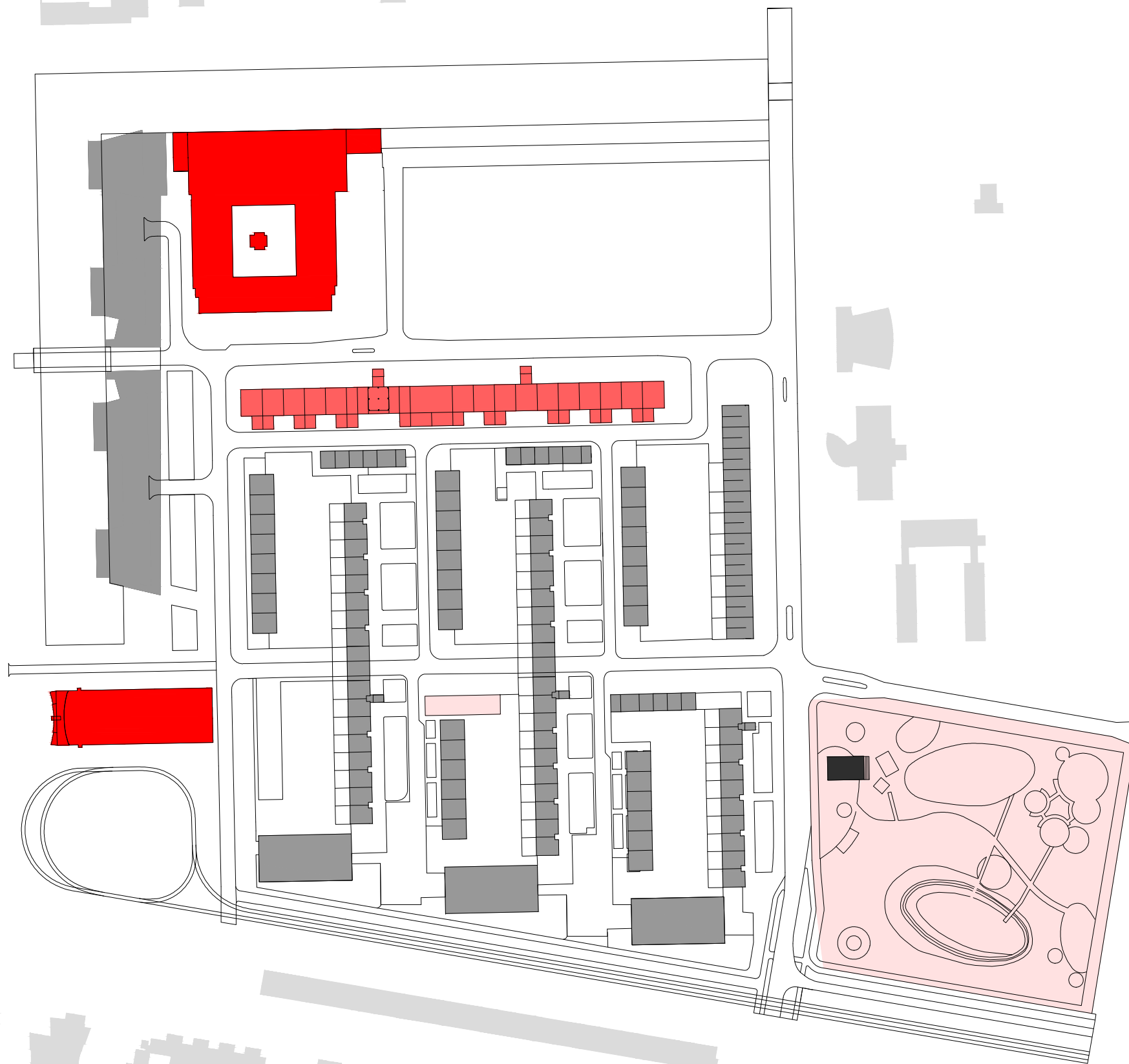
De hoofdfunctie in de Bakemabuur is voornamelijk wonen. Daarnaast liggen aan de Sam van Houtenstraat onder andere enkele winkels en een verpleegcentrum. Tevens is er in de wijk nog een buurtcentrum met kinderdagopvang te vinden aan de Willem Baerdesenstraat.

Legenda:

- Bebouwing omgeving
- Functie wonen fragment
- Commerciële functie
- Overige functies

schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

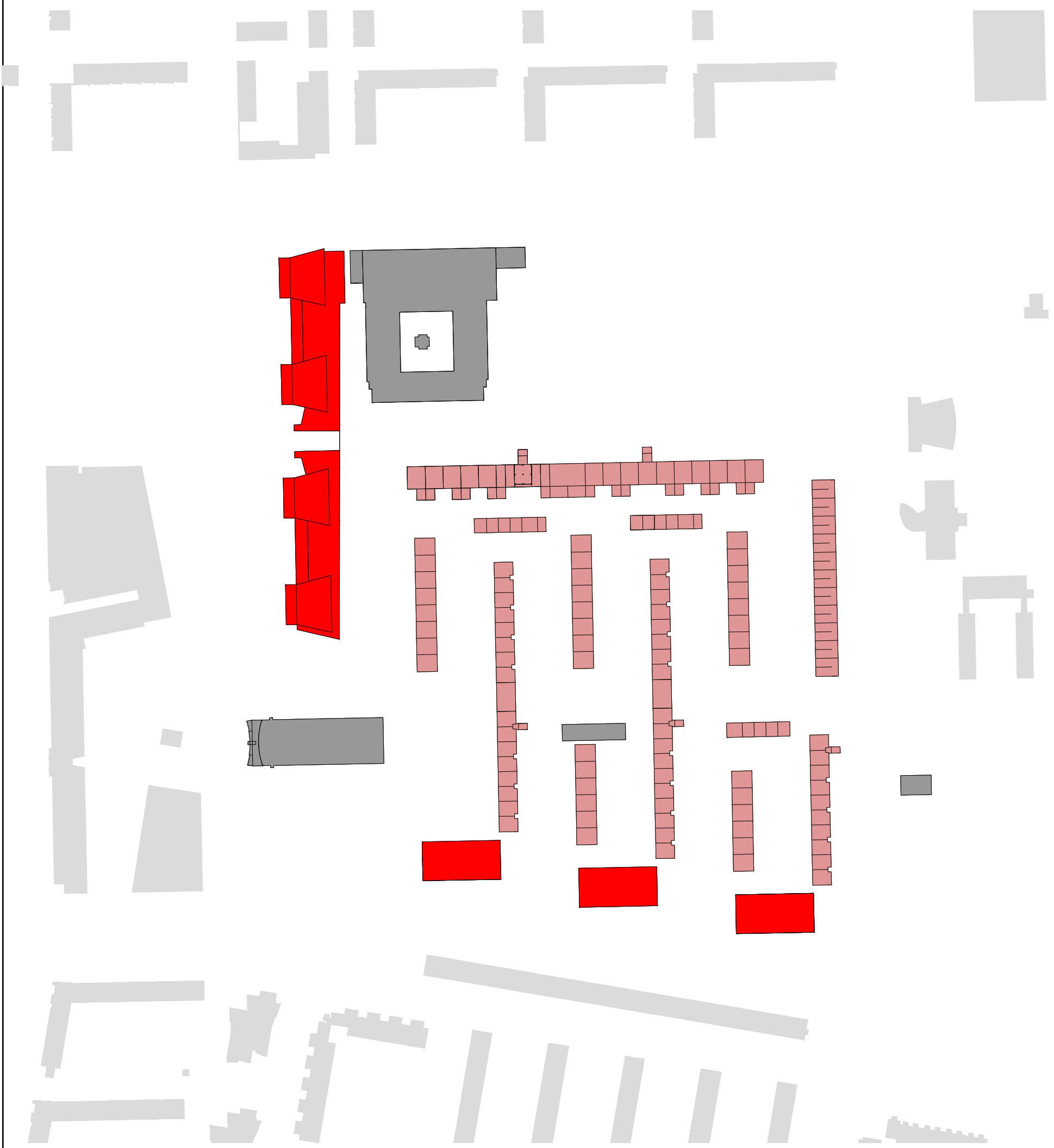
02.7 Sociale structuur

Als er gekeken wordt naar de sociale structuur binnen de wijk wordt al snel duidelijk dat er twee verschillende sociale klassen aanwezig zijn binnen de wijk. De flats die aan de rand liggen van de wijk zijn van een duidelijk hogere sociale klasse. Dit zijn tevens de nieuwere en modernere flats in de Bakemabuur. Niet alleen de uitstraling van de gebouwen, maar ook de huurprijs is een duidelijk verschil met het besloten centraal gelegen deel van de Bakemabuur.

Legenda:

- Bebouwing omgeving
 - Overige bebouwing fragment
 - Lagere sociale klasse
 - Hogere sociale klasse
- schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

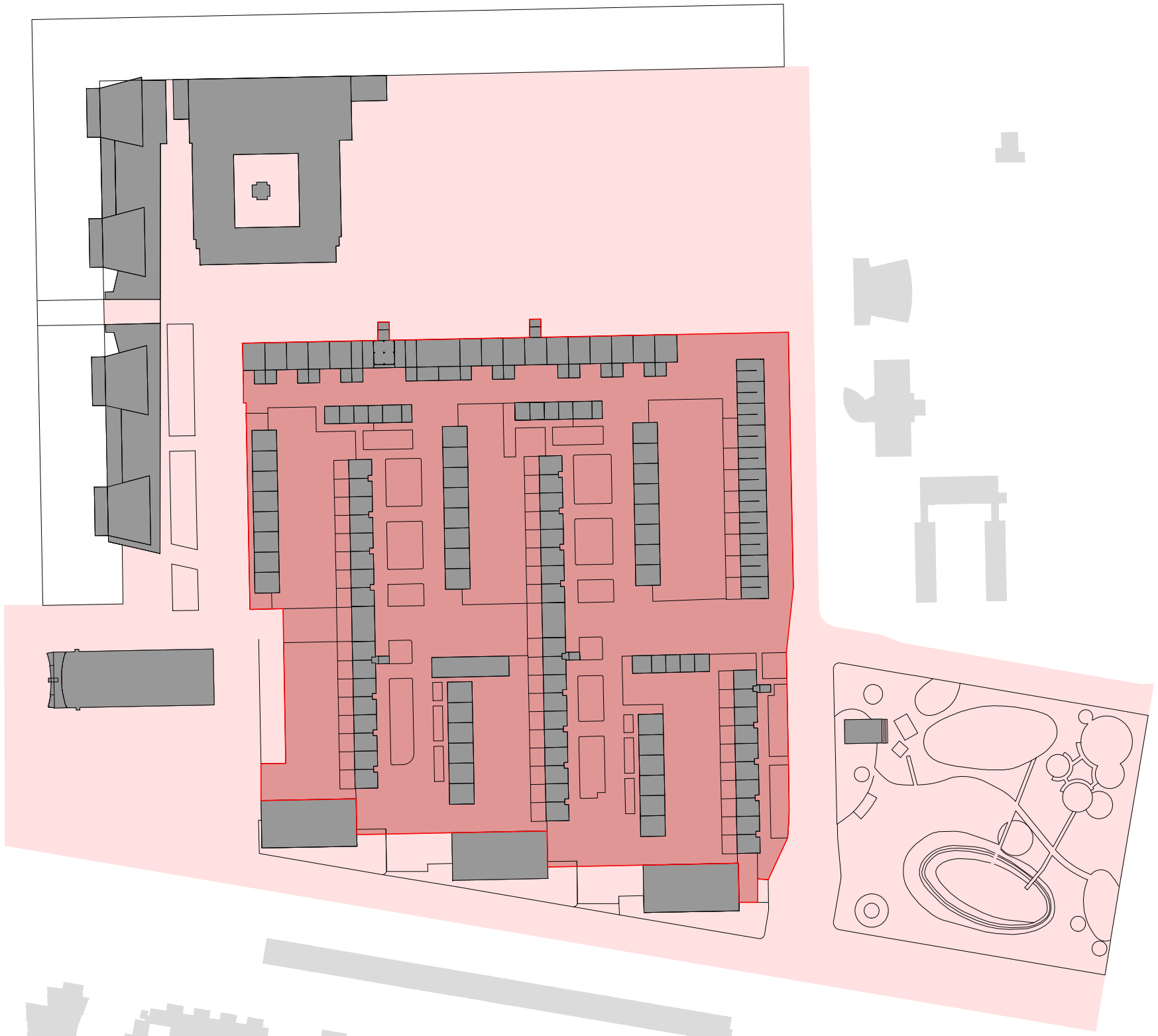
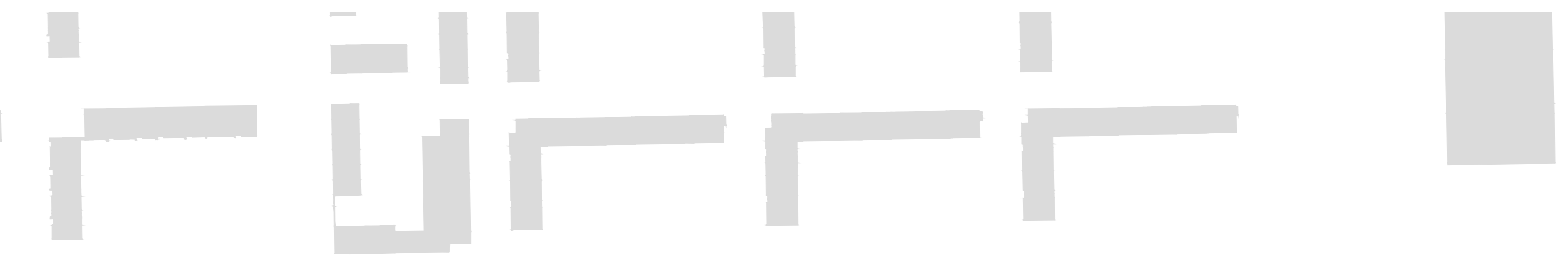
02.8 Sociale sfeer

Op de kaart van de sociale sfeer is duidelijk te zien dat het centrum van de Bakemabuurten een andere sociale klasse bevat dan de rand van de buurt. Tijdens het betreden van de wijk ervaart men meteen het verschil in klasse. In het centrum van de wijk hangt een besloten sfeer. En de sociale klasse is er beduidend minder dan aan de rand van de wijk.

Legenda:

- Bebouwing fragment
 - Bebouwing omgeving
 - Prettige sociale sfeer
 - Onprettige sociale sfeer
 - Grens tussen sociale sfeer
- schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.9 Regel en uitzondering

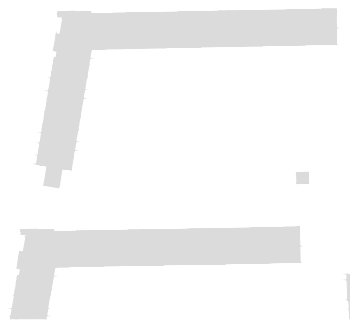
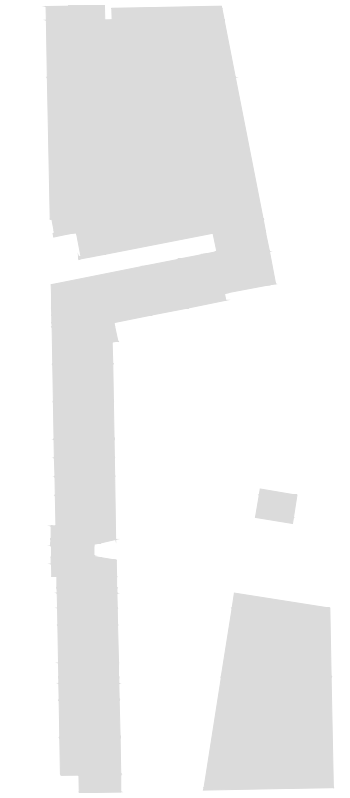
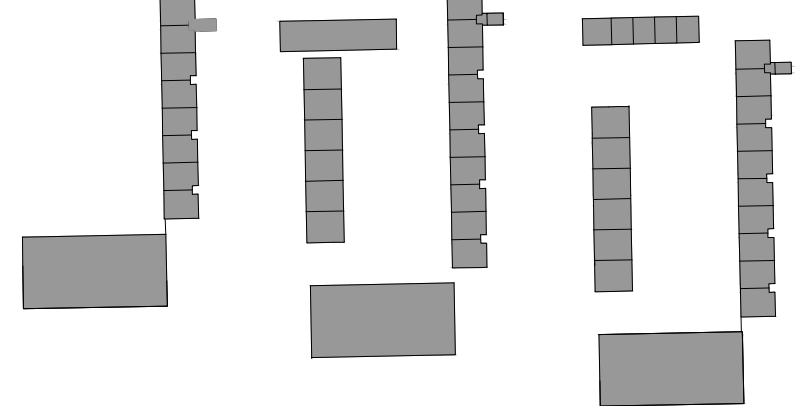
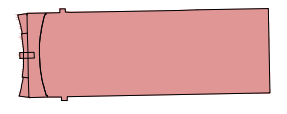
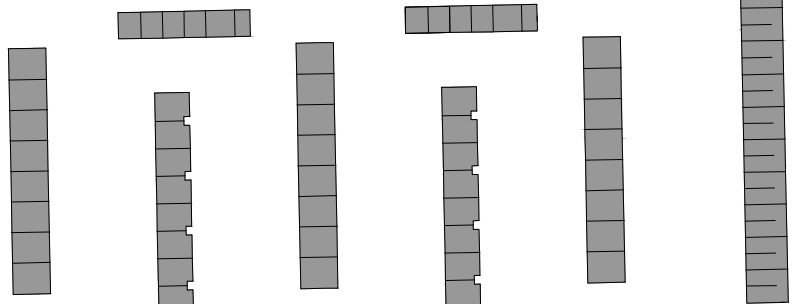
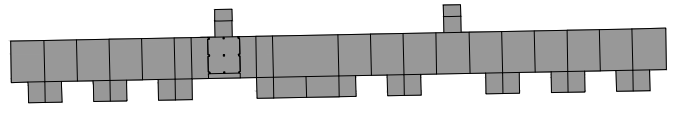
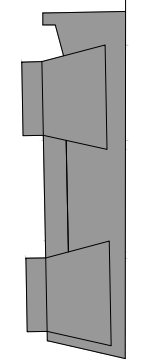
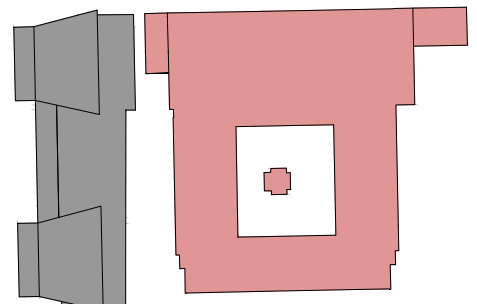
Op deze schaal is meteen duidelijk dat er veel regelmaat in de wijk terug te vinden is. In dit geval spreken we niet over een enkele regelmaat, maar verschillende. Is het midden van de wijk een duidelijke regelmaat. De flatgebouwen aan de zuidzijde van de wijk zijn weliswaar een uitzondering ten opzichte van de rest van de wijk. Toch komt een dergelijk gebouw drie keer voor. Hierdoor is het op zijn beurt toch nog enigszins regelmaat. Hetzelfde geldt voor de vier flatgebouwen gelegen aan de westzijde aan de Albardagracht verschillen ook van de rest van de wijk, maar zijn alle vier identiek en dus regelmatig.

Het verpleegcentrum en het buurtcentrum zijn eigenlijk de enige twee echte uitzonderingen

Legenda:

- Regelmaat binnen de wijk
 - Omgeving bebouwing
 - Uitzondering binnen de wijk
- schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.10 Ordenende elementen

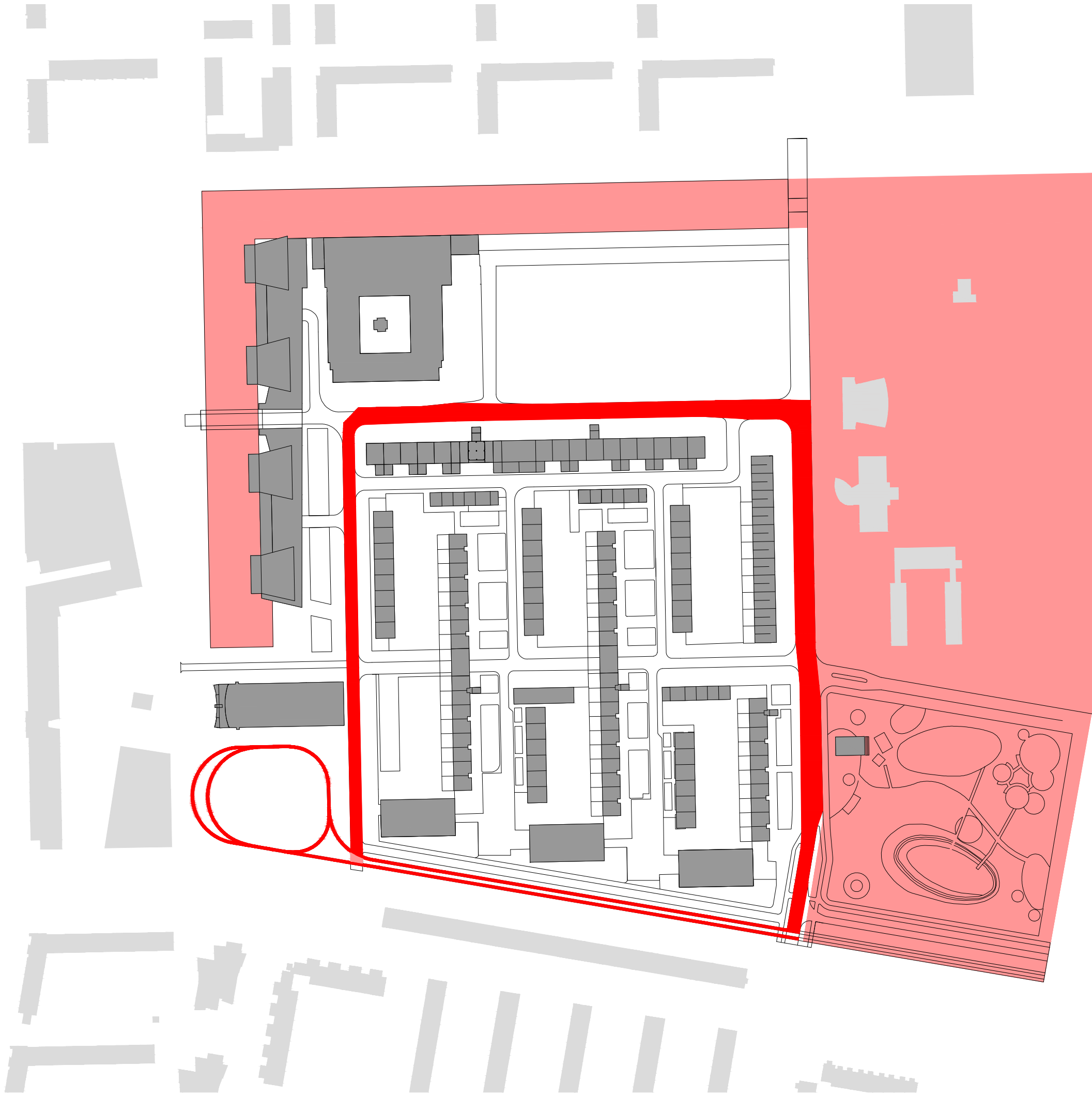
De ordende elementen zijn duidelijk te herkennen op de kaart. De omsluiting van het water, het Eendrachtspark en de Burgemeester Roellstraat zijn drie duidelijke elementen die het gebied inkaderen en daarmee duidelijk aangeven wat de ordenende elementen zijn op wijkniveau.

Daarnaast ontstaat als het ware een tweede omsluiting binnen in de wijk zelf. De Dr. H. Colijnstraat vormt samen met de Sam van Houtenstraat en de Willem Baerdesenstraat een tweede omsluiting om de Dirk Sonostraat.

Legenda:

- Bebouwing fragment
 - Bebouwing omgeving
 - Eerste ordend element
 - Tweede intern ordend element
- schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.11 Elementen van Gestalte

De gestalte van de wijk wordt bepaald door datgene wat door een voorbijganger ervaren en onthouden wordt.

De elementen die het meeste opvallen zijn de hogere gebouwen aan de rand van de wijk. Hieronder vallen de bouwblokken aan de zuid en westzijde van de wijk. Wat meer richting het centrum

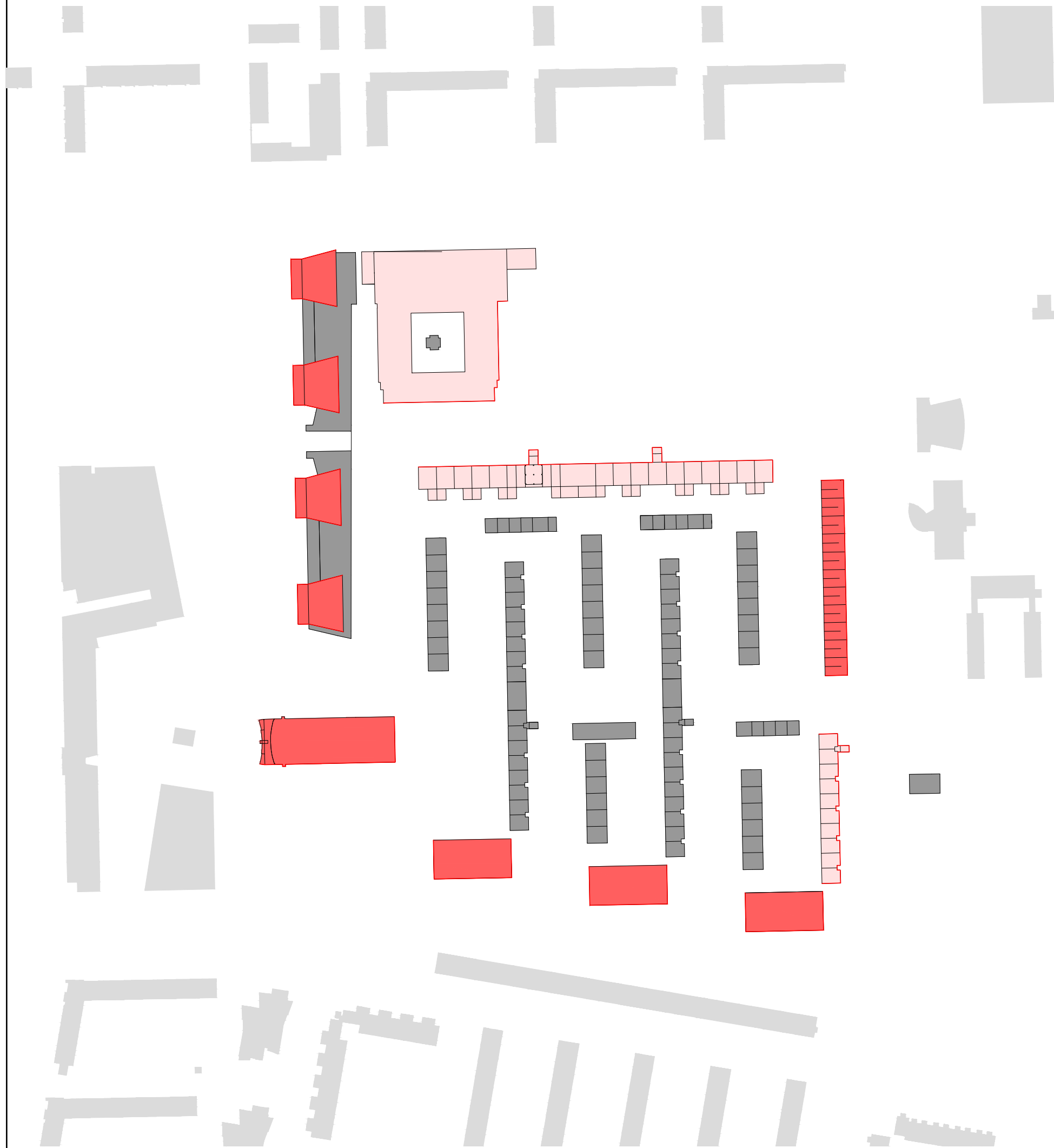
De grijze bebouwing in het centrum wordt op hierdoor eigenlijk nauwelijks opgemerkt. Dit gedeelte is als het ware omringd door de modernere en grotere bouwblokken aan de rand van de wijk. Daarnaast valt het verpleegcentrum en de verschillende straatgevels op. Dit omdat deze gevels langs een primaire verkeersroute liggen.

Legenda:

- Bebouwing fragment
- Bebouwing omgeving
- Primair element van gestalte
- Secundair element van gestalte
- Gestalte

schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.12v Elementen van cohesie

De elementen van Cohesie zijn in de wijk niet duidelijk gedefinieerd. De wijk bestaat als het ware uit meerdere elementen van Cohesie. De hoogbouw aan de westzijde bij de Albardagracht kunnen worden beschouwd als een element van cohesie. De drie bouwblokken aan de zuidkant van de wijk aan de Burgemeester Roellstraat kunnen als een element van cohesie worden beschouwd.

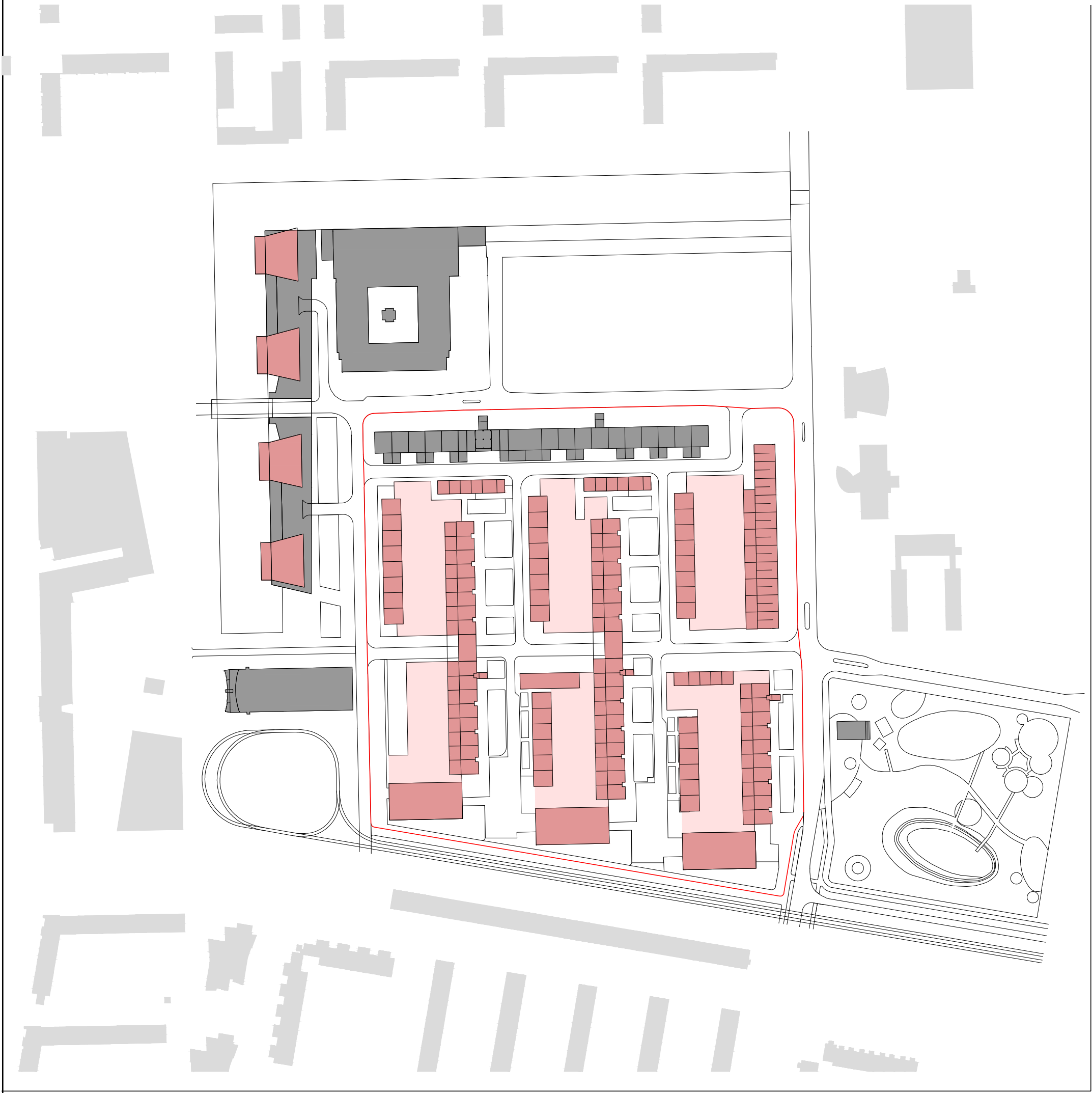
Het derde element van cohesie is de "reguliere" bebouwing in de wijk zelf. Bij de derde schaal zal blijken dat de cohesie hier niet zo eenvoudig te herkennen is. De drie blokken aan de zuid kant vertonen namelijk ook enige samenhang met de rest van de bebouwing van de wijk zelf.

Legenda:

- Bebouwing fragment
- Bebouwing omgeving
- Eerste element van cohesie
- Tweede elementen van cohesie
- Derde elementen van cohesie

schaal 1 : 2000

02. Tweede Schaal

02.13 Transformatie

Transformatie 1953

De transformatie uit het jaar 1953 is het begin van de bouw van de Bakemabuur. conform de plannen van het AUP worden een groot aantal woningen gesitueerd. Op dit moment heeft de buurt nog een vrij open uitstraling omdat er aan de zuidkant nog geen woningen zijn gebouwd.

Transformatie 1970

In 1970 is het verpleeghuis aan de Sam van Houtenstraat en de Jan Bongastraat gerealiseerd. Dit verpleeghuis is al in de oorspronkelijke plannen van het AUP genoemd. Echter is er voor gekozen om het op een later tijdstip en in een andere vorm te realiseren

Transformatie 2002

Na een hele periode zonder transformaties wordt in 2002 een begin gemaakt aan de opknopbeurt van de Bakemabuur. De Burgemeester Roellstraat wordt gedeeltelijk niet meer toegankelijk voor auto's waardoor de ruimte ontstaat voor een tram aan de Zuidzijde van de wijk. Daarnaast worden aan de Westzijde langs de Albardagracht een viertal appartementencomplexen gebouwd. Tevens is er ruimte voor een recreatie park.

Transformatie 2003

Een jaar na de uitbreiding van de vier identieke flats is wordt een vijfde flat gerealiseerd. Deze flat bestaande uit 60 woningen met daarachter gelegen een buurcentrum en kinderopvang.

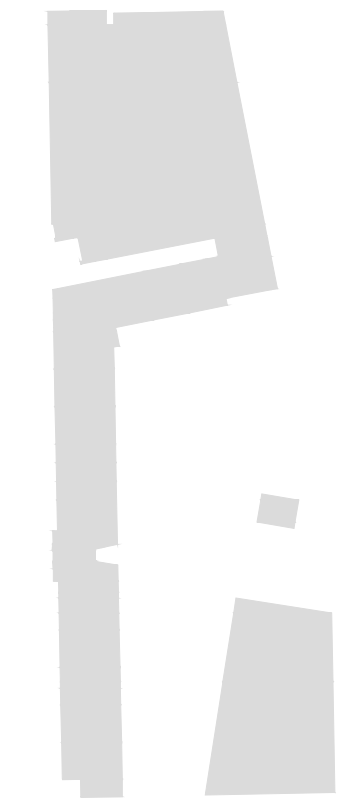
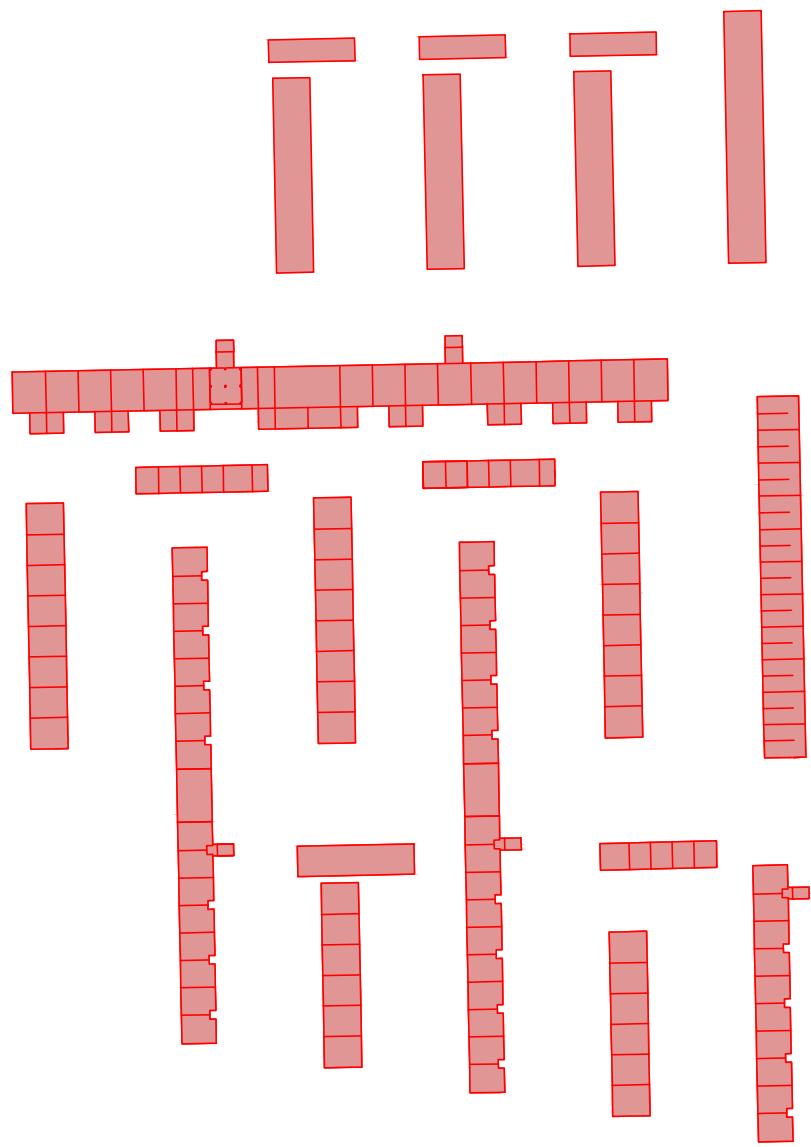
Transformatie 2004

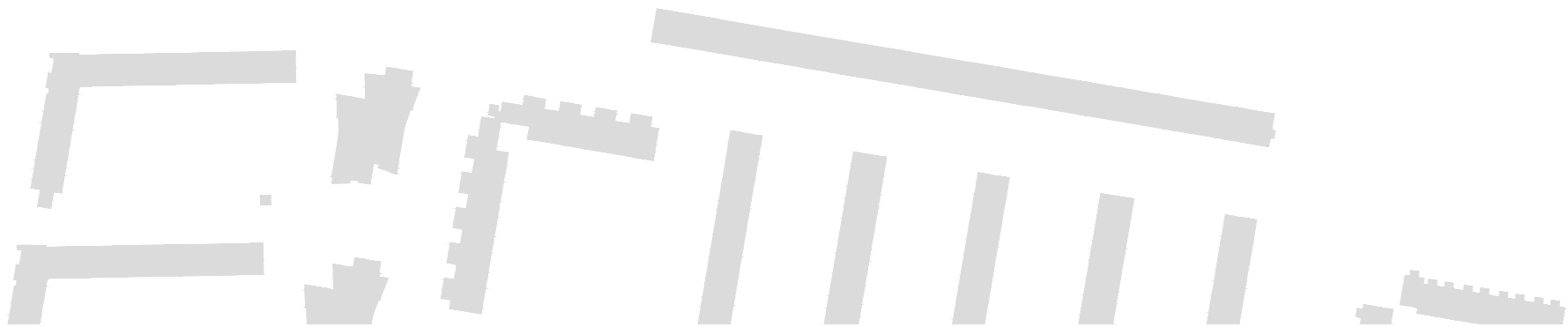
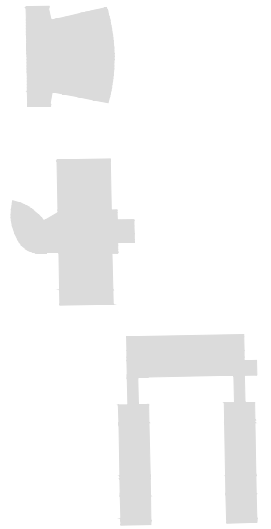
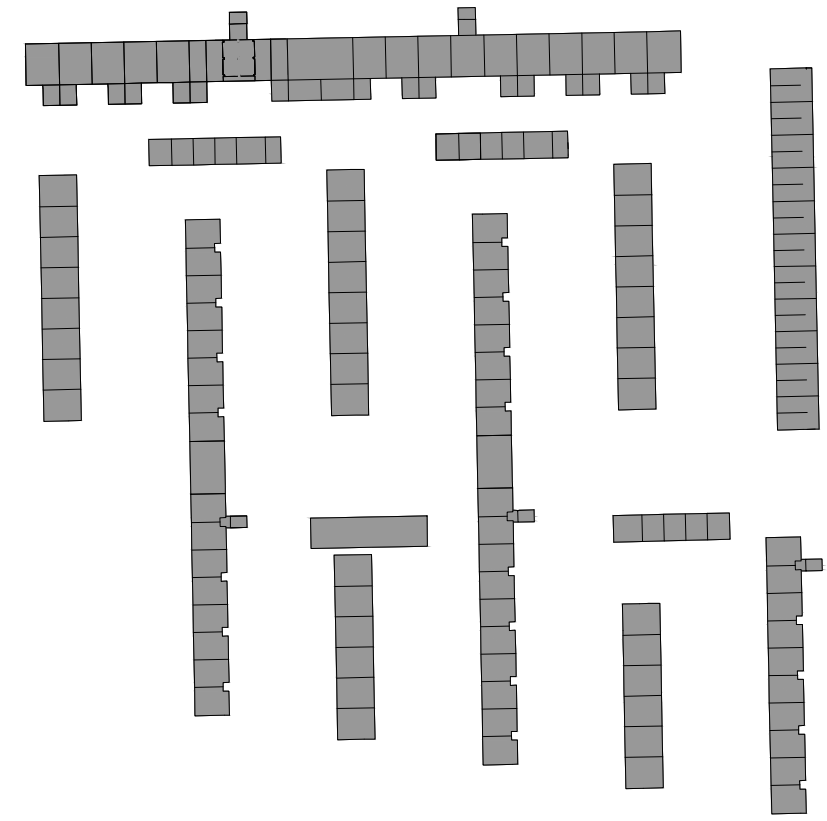
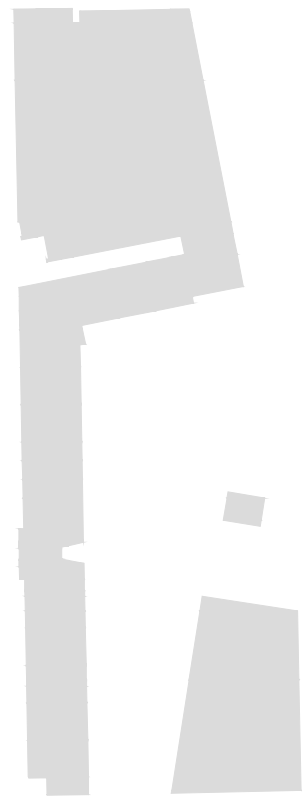
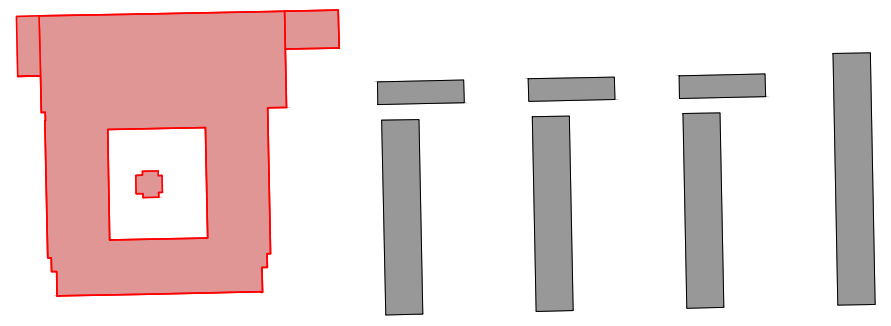
In 2004 zijn aan de Zuidkant van de Bakemabuur een drietal appartementencomplexen gebouwd. Met een frisse nieuwe en modernere uitstraling wordt als het ware een nieuwe sociale klasse geïntroduceerd. De prijs van deze huur en koopwoningen is dan ook velen malen hoger dan in de rest van de wijk. Door het plaatsen van deze drie gebouwen wordt het centrum van de wijk ook volledig afgesloten.

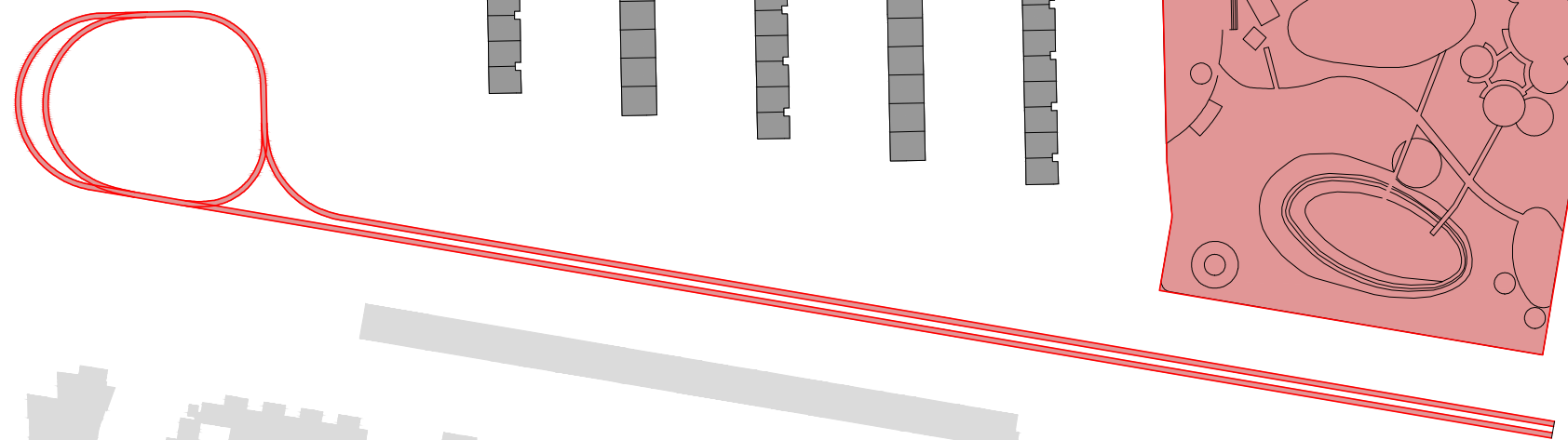
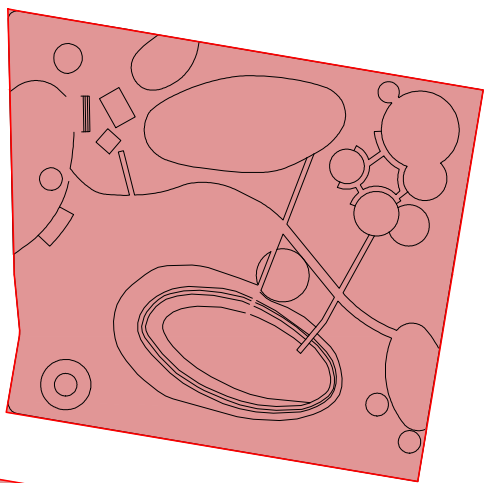
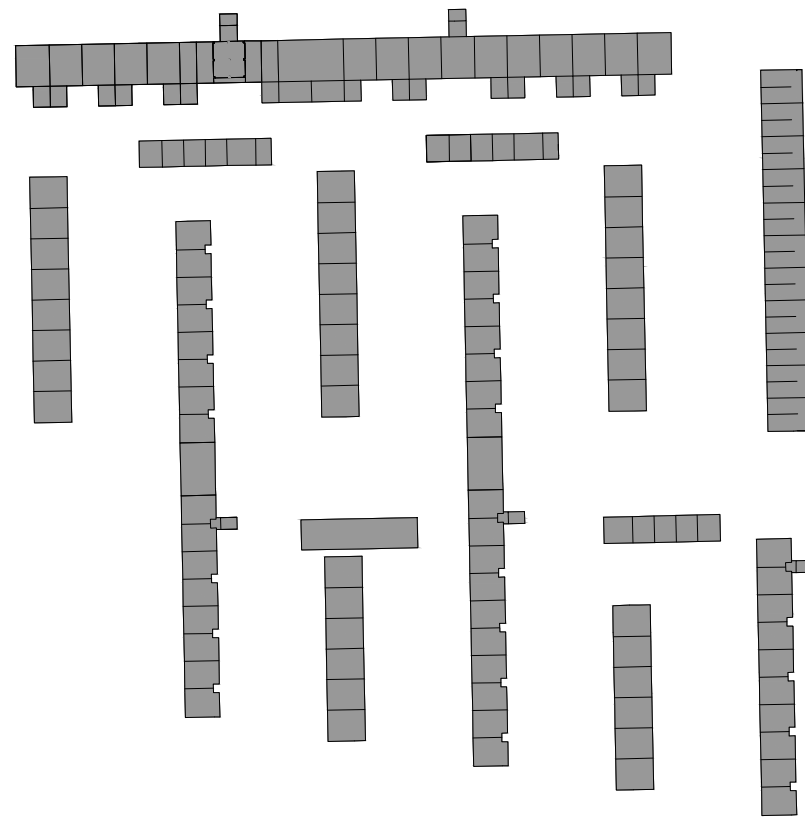
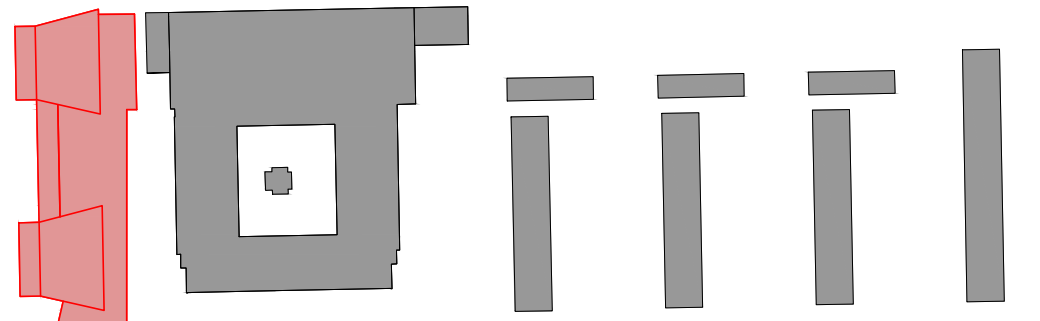
Legenda:

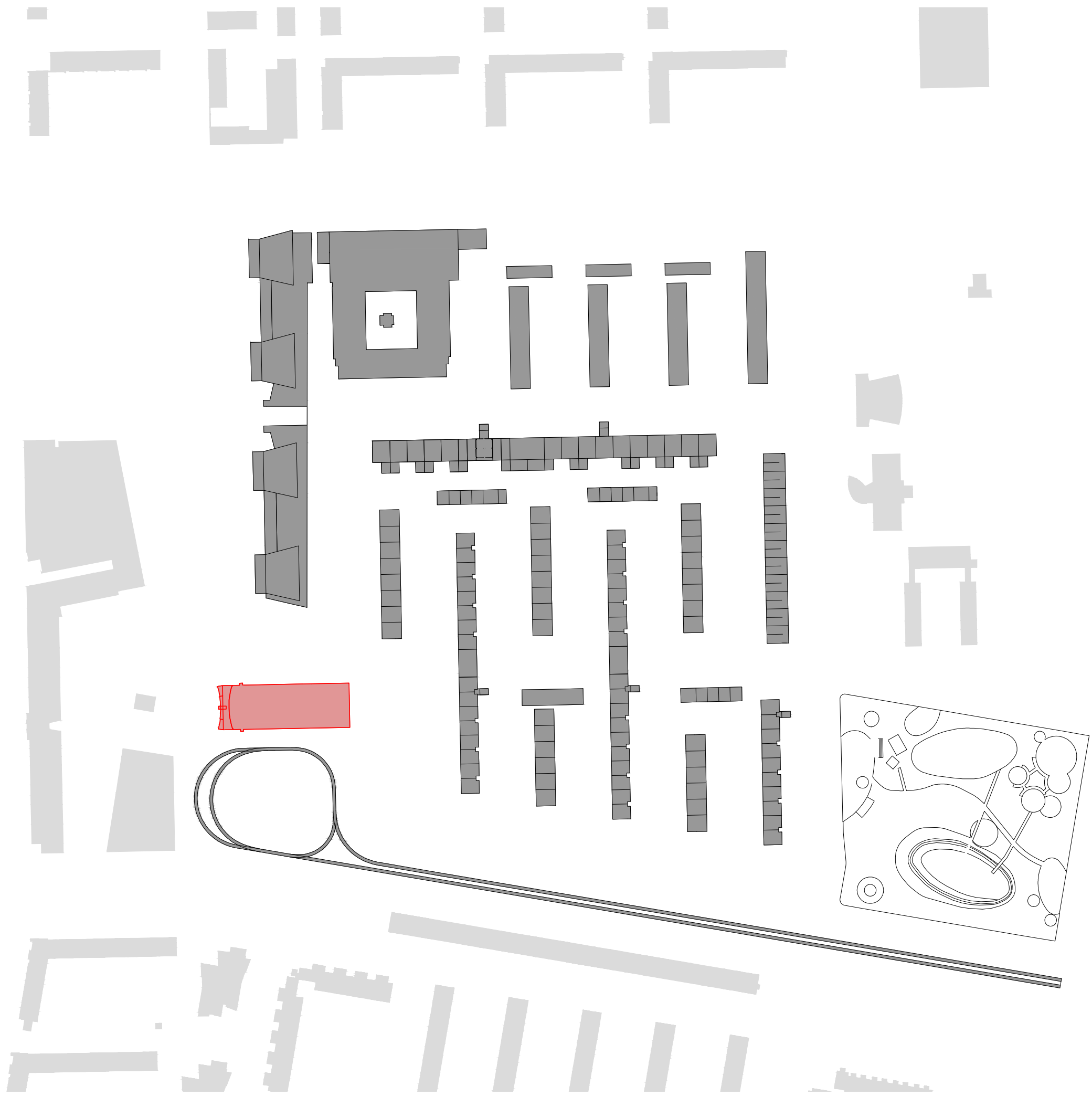
- Bebouwing fragment
 - Bebouwing omgeving
 - Transformatie
- schaal 1 : 2000

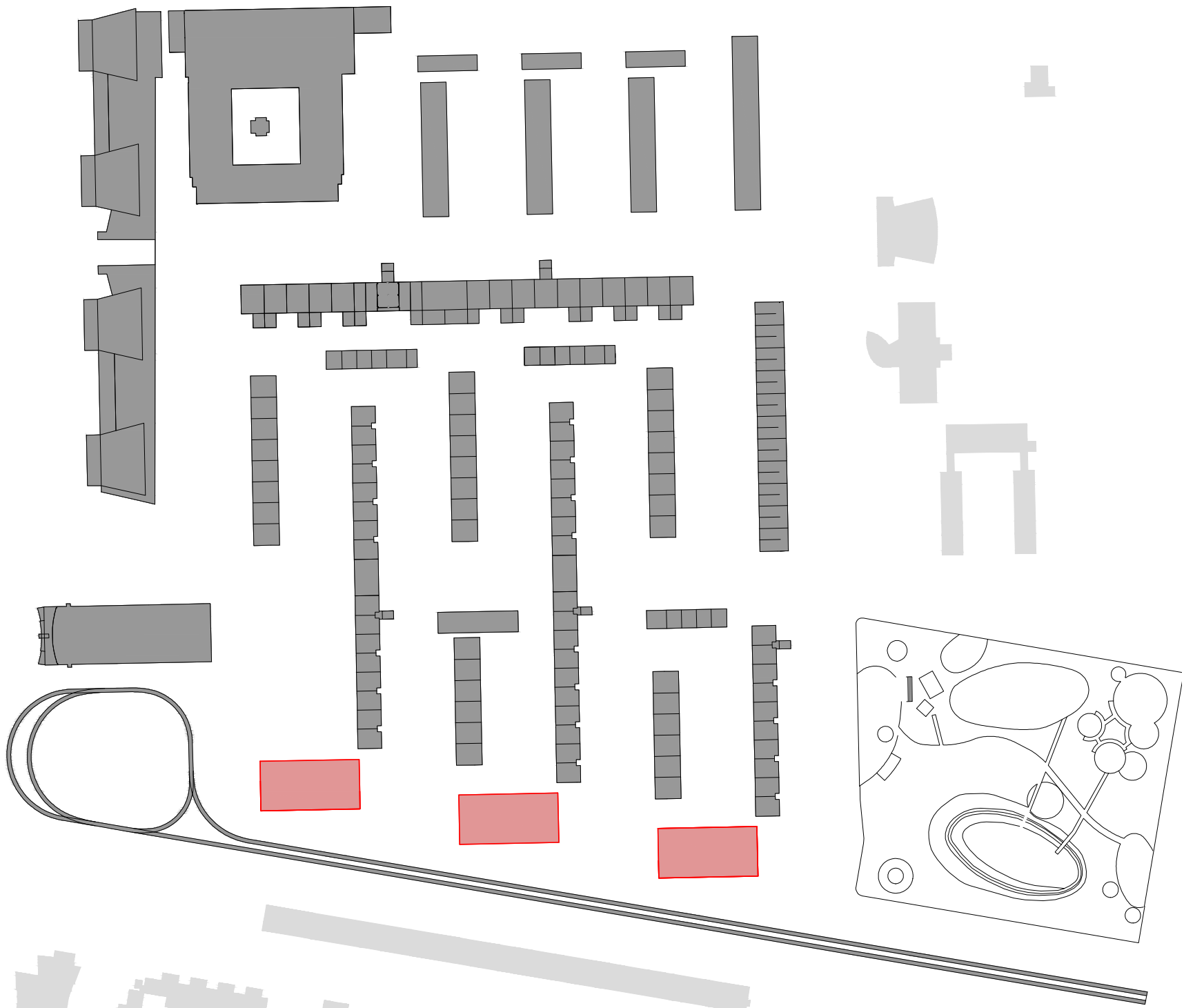

Typologische analyse van het wonen

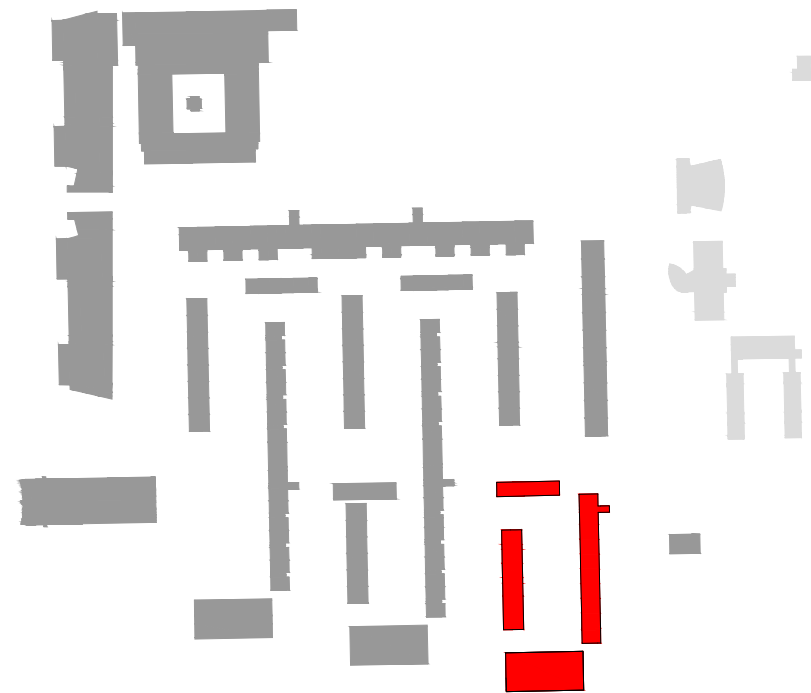
76 | A

03. Derde Schaal

Op het derde schaalniveau wordt een gedeelte van de Bakemabuurtt verder geanalyseerd. Bij deze derde schaal, ook wel 'het blok' genoemd, zal wederom door verschillende analysekaarten een duidelijker beeld worden geschetst.

Het geselecteerde blok is karakteristiek voor de wijk. Veel regelmaat en weinig cohesie met het probleem van oud en nieuw naast elkaar.

Typologische analyse van het wonen

A | 77

03. Derde schaal

03.1 Topografische hoogtekkaart

Het deel van tuinstad Geuzenveld dat verder is geanalyseerd wordt ook wel de Bakemabuurt genoemd. Deze wijk wordt aan de Noord en Westzijde ingesloten door de Albar-dagracht. Aan de Oostzijde ligt het Eendrachtspark en in het zuiden de Burgemeester Roellstraat. Het Eendrachtspark wordt op een eigen wijze weer ingeloten door water. Door deze drie verschillende elementen vormt een duidelijke fysieke afscheiding in de wijk.

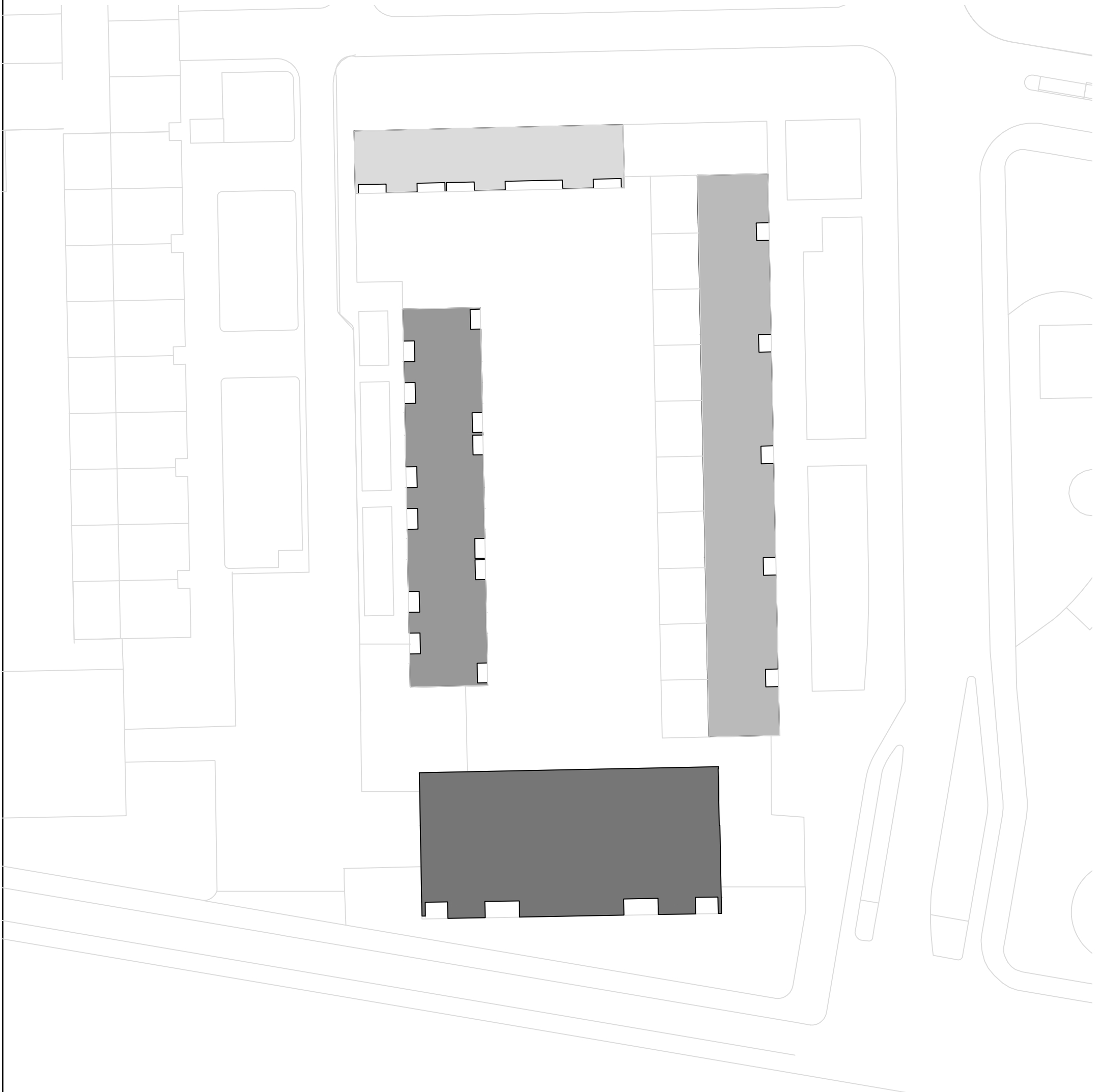
De Dirk Sonostraat is de belangrijkste straat binnen de wijk. Met veel zijwegen is dit de grootste van de wijk. Ondanks dat deze straat vrijwel volledig omringd wordt door bebouwing. De Burgemeester Roellstraat is het opvallendste en beeldbepalende van de wijk. Dit omdat het zicht vanuit de tram volledig hierop gericht is.

Legenda:

- 2 laags
- 4 laags
- 5 laags
- 6 laags

schaal 1 : 500

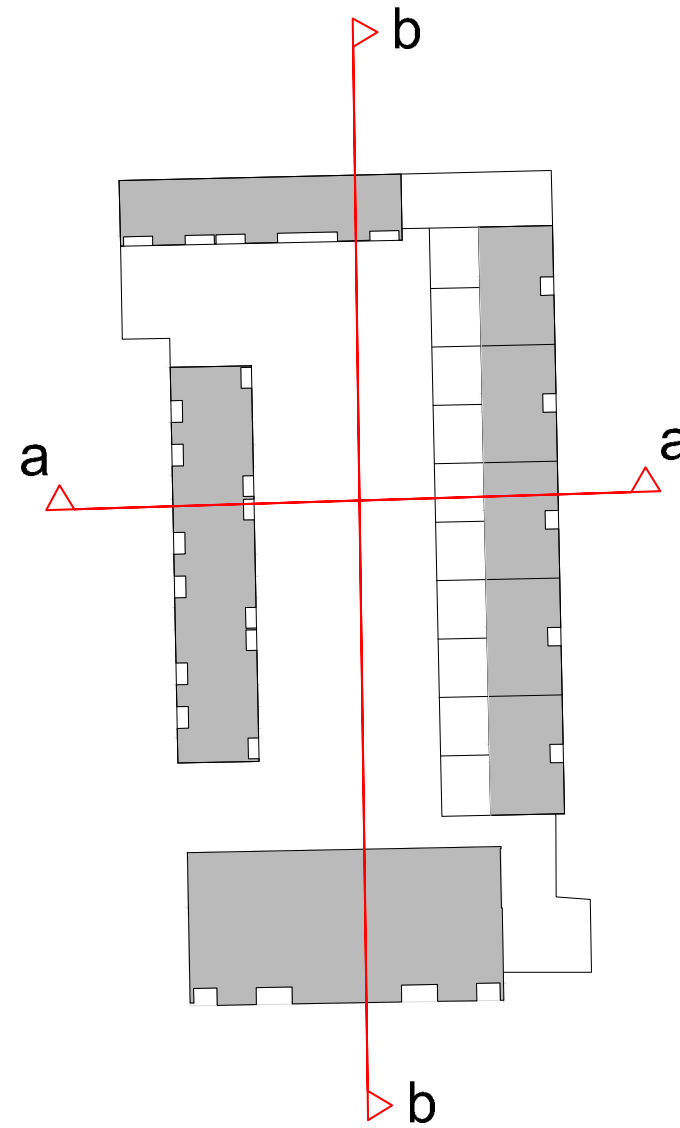

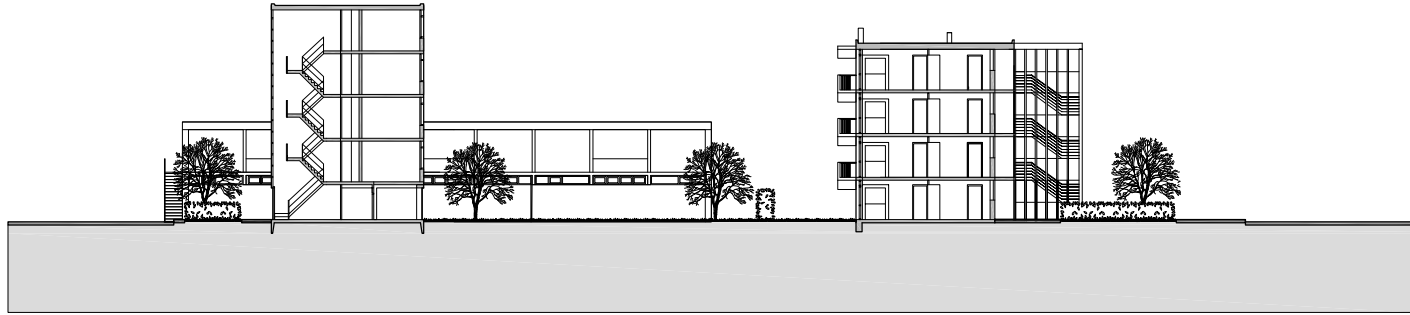

03. Derde schaal

03.2 Doorsnede

Net als bij de hoogtekaart is het verschil in bouwhoogte duidelijk te zien. Tegelijkertijd is duidelijk dat de open ruimte relatief weinig is ten opzichte van de hoge bebouwing. Er ontstaat een besloten gevoel in de tuin tussen de bebouwing.

03. Derde schaal

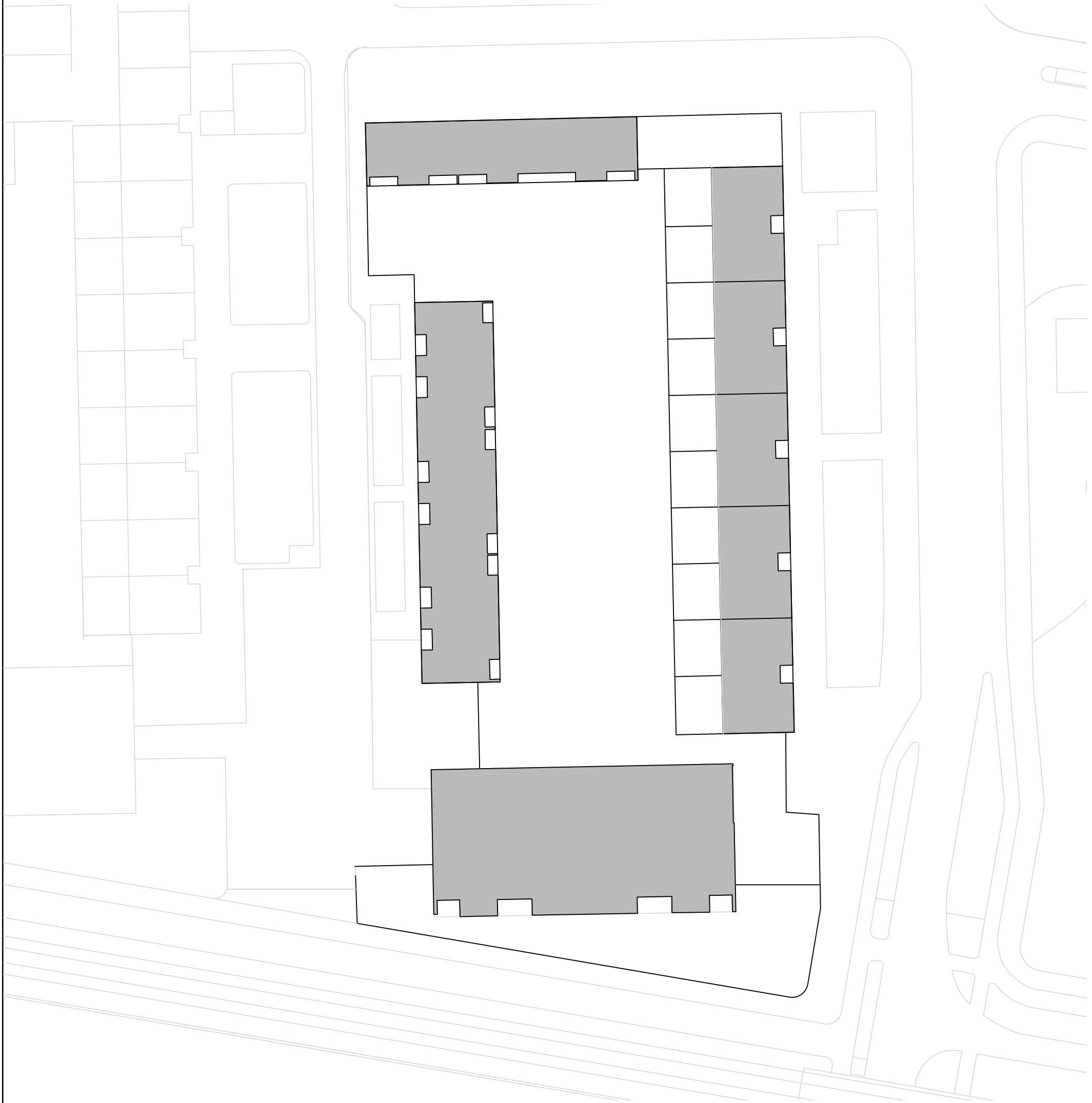
03.3 Bebouwd / Onbebouwd

Bij deze analyse is er één blok gekozen dat typerend is voor de rest van de wijk. Het geanalyseerde blok. Binnen het blok is een duidelijk contrast aanwezig. De vier woningblokken zijn ten opzichte van elkaar totaal verschillend. De ontsluiting vindt weliswaar aan de straatzijde plaats. De balkons van de woningblokken verschillen van elkaar. Op het ene moment zijn de balkons naar het Zuiden gericht. Bij een ander blok naar de binnenplaats, en een andere keer zijn de ze weer naar buiten gericht. Dit in combinatie met de verschillende bouwhoogtes, zorgt in dit geval niet voor regelmaat binnen de wijk.

Legenda:

■ Bebouwd
schaal 1 : 500

03. Derde schaal

03.4 Ontsluiting

Alle woningblokken hebben een hoofdontsluiting aan de straatzijde. Meestal betreft het één hoofdontsluiting die tevens meerdere woningen op bijvoorbeeld hogere etages aandoet. De ontsluiting is. Alleen bij woningblok hebben de begane grondwoningen een eigen ingang, ook hier, aan de straatzijde. De andere woningen zijn veelal via een centrale hal, dan wel trappenhuis te bereiken.

Van een duidelijke secundaire ingang is nauwelijks spraken. Er is weliswaar een uitgang naar de in het midden gelegen tuin. Deze is echter niet direct van buitenaf te bereiken. Hierdoor kan deze ontsluiting niet als een ingang worden gezien.

Legenda:

- Hoofdontsluiting
- Secundaire ontsluiting
- Collectieve overgangsruijnte

schaal 1 : 500

03. Derde schaal

03.5 Toegankelijkheid

Op de derde schaal is goed te zien dat er een duidelijke afscheiding is tussen het openbare en het privé gedeelte van het blok. Terwijl de straten rondom nog een openbaar karakter hebben, heeft de binnenplaats een duidelijker privé karakter.

De weg ten Noorden van het blok is een duidelijke openbare verbinding met de rest van de wijk. De weg ten Westen van het geanalyseerde blok heeft al iets minder openbaar karakter. Dit ontstaat omdat het hier enkel een zijweg betreft en dus niet een directe in verbinding met een andere straat. Omdat deze weg niet meer volledig openbaar is valt deze onder "Openbaar met privé" karakter.

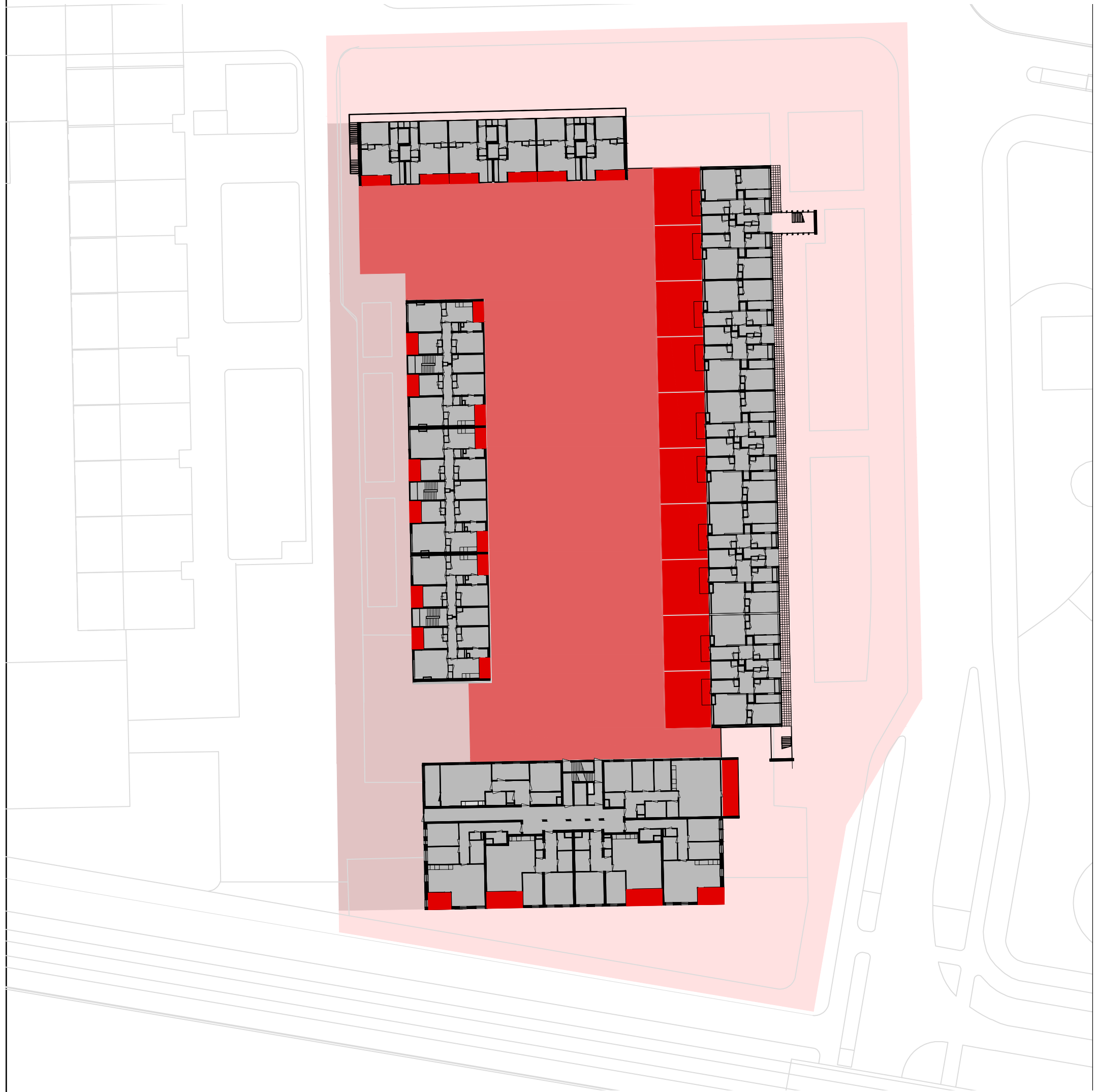
Tussen de vier woningblokken is een kleine groene zone gesitueerd. Aan deze binnentuin grenzen een aantal balkons. Ook is de binnentuin vanuit elke straat goed te zien. Dankzij het feit dat de tuin door middel van een hek volledig is afgesloten ontstaat een mengeling van openbaar en privé. Semiprivé. Dankzij de openheid van de balkons naar de straat of tuin, vallen deze onder privé met een openbaar karakter.

Legenda:

- Privé
- Semiprivé
- Openbaar met geclaimd karakter
- Openbaar karakter

schaal 1 : 500

03. Derde schaal

03.6 Sociale structuur

Net zoals bij de tweede schaal is ook bij de derde schaal het verschil tussen sociale klassen vrijwel meteen duidelijk. De nieuwe flat gelegen aan de zuidkant van het blok heeft een modernere en meer gevarieerdere indeling. De huurprijs is hier aanzienlijk hoger. Hierdoor valt dit gebouw duidelijk in een hogere sociale klasse dan de rest van het blok.

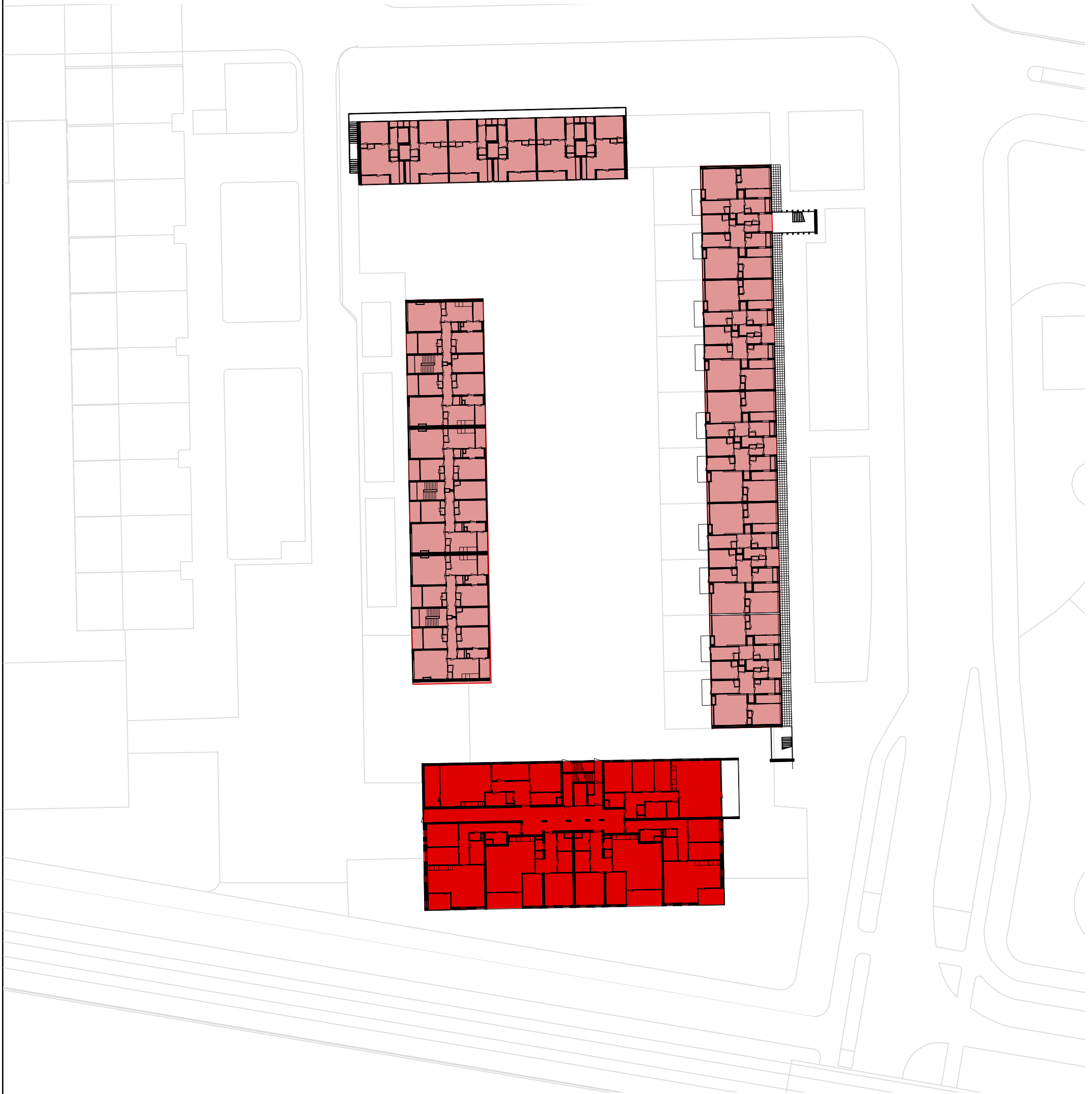
Legenda:

■ Hogere sociale klasse

■ Lagere sociale klasse

schaal 1 : 500

03. Derde schaal

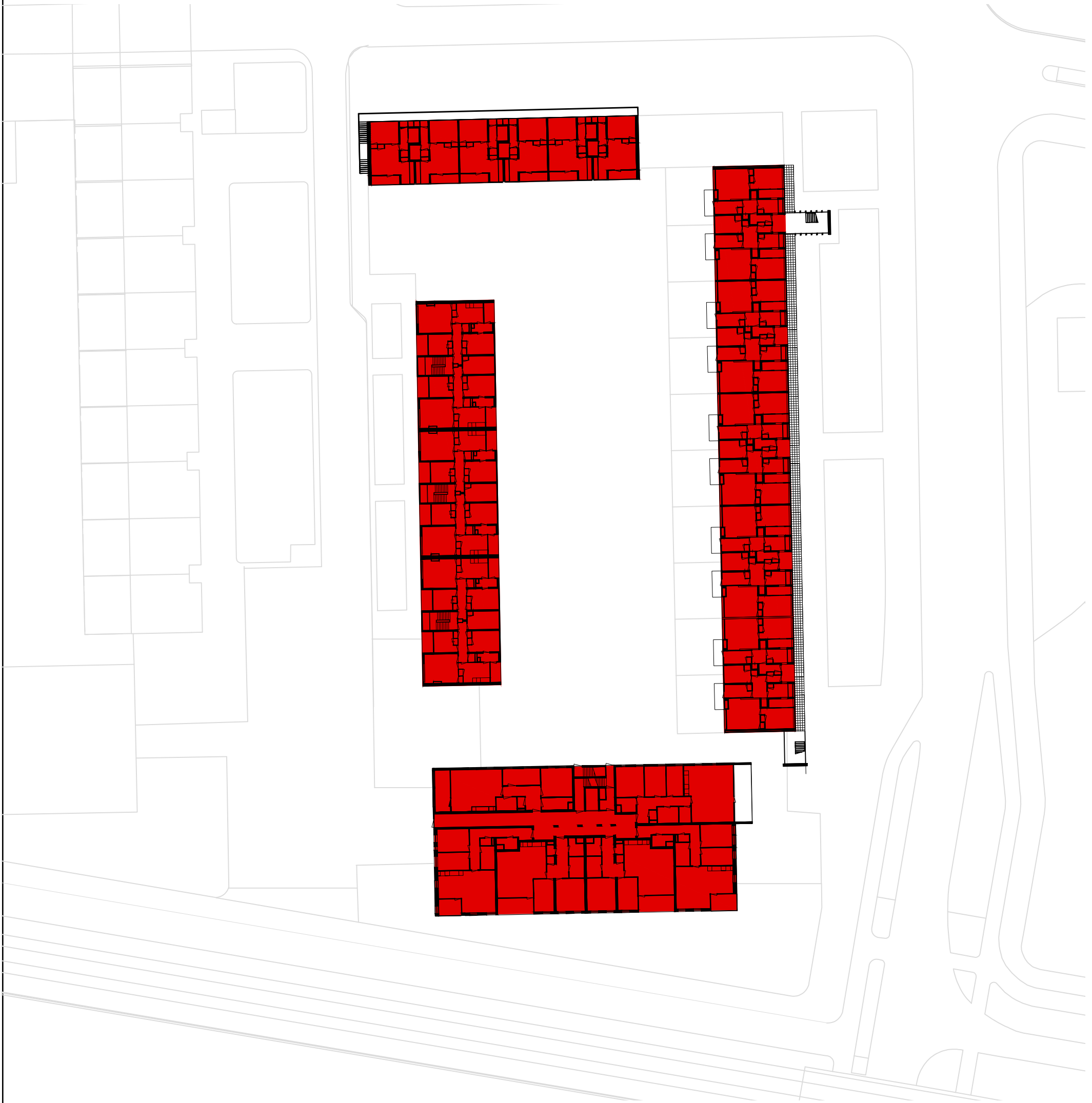
03.7 Programma

Op het schaalniveau van het blok is duidelijk te zien dat het voornamelijk woningen betreft in de wijk. In vrijwel alle blokken zijn koopwoningen en huurwoningen terug te vinden. In het Noordelijk gelegen woningblok zijn enkel op de verdiepingen woningen terug te vinden. De begane grond wordt nauwelijks nog gebruikt. Voorheen waren hier ook enkele kleine winkels te vinden.

Legenda:

■ Functie wonen
schaal 1 : 500

03. Derde schaal

03.8 Regel en uitzondering

Als er naar de plattegrond gekeken wordt is al snel te zien dat de bouwblokken A, B en G veel regelmaat vertonen. De woningen hierin zijn vrijwel allemaal even groot. Enkele woningen zijn gespiegeld, maar de indeling blijft constant gelijk. Het nieuwe bouwblok heeft een duidelijke onregelmatige indeling. Hierdoor valt deze onder de categorie uitzondering.

Legenda:

□ Regelmaat

■ Uitzondering

schaal 1 : 500

03. Derde schaal

03.8 Regel en uitzondering

De regelmaat en uitzondering vallen bij de gevels direct op. De constante vertoning van de woningen drukt zich net zo uit in de gevels. De gevels van bouwblok A en B zijn een en al regelmaat. Bij bouwblok A is het trappenhuis de uitzondering. Bij bouwblok B is het de begane grond die zich onderscheid van de rest van het gebouw.

Bij bouwblok G is de regelmaat iets verder te zoeken. Hier betreft het enkele horizontale en verticale accenten in de gevel. De uitzondering komt uiteraard van de trap gelegen aan de zijkant van het gebouw.

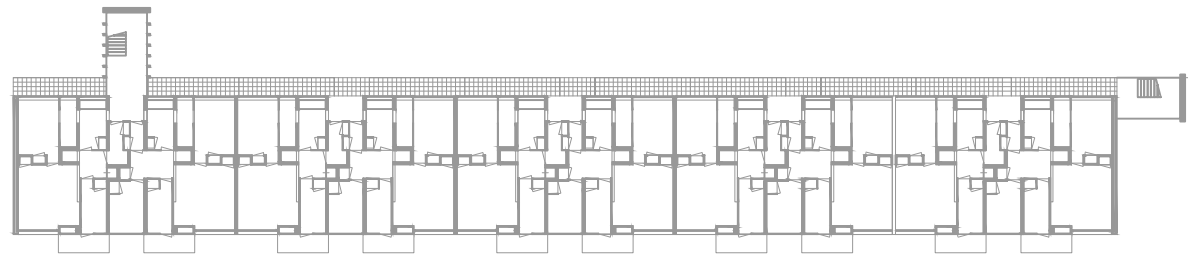
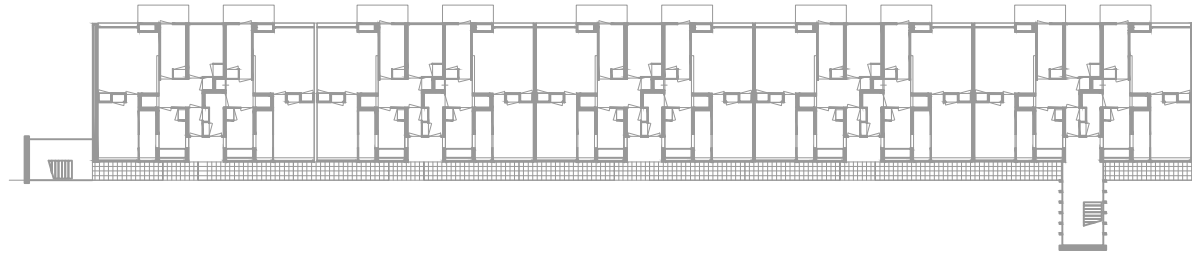
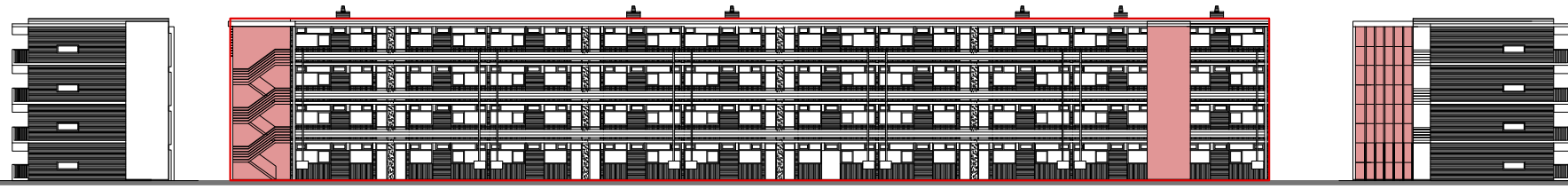
In tegenstelling tot de oude gebouwen is bij het nieuwe gebouw de regelmaat en uitzondering niet direct te herkennen. Uitzondering is niet zo heel nadrukkelijk aanwezig. Verspringende en onregelmatige ramen worden op zodanige hoeveelheden toegepast. Dat het weer bijna regelmaat is.

Legenda:

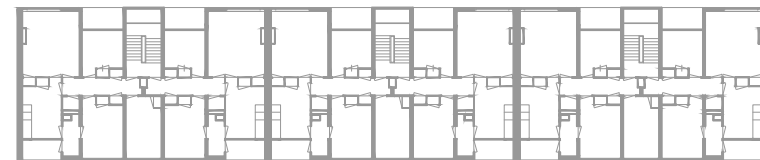
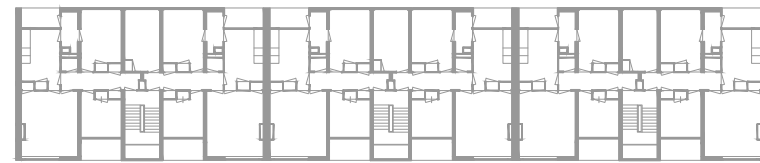
- Regelmaat
 - Uitzondering
- schaal 1 : 500

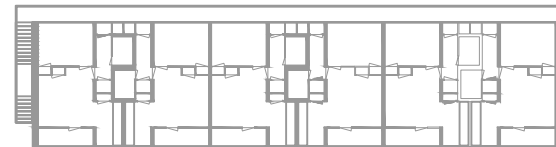
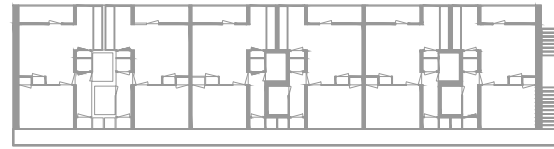
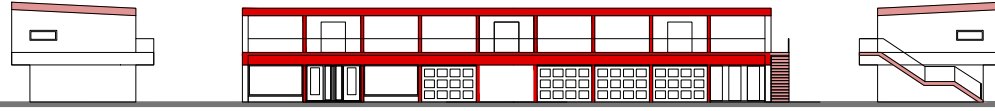
blok a

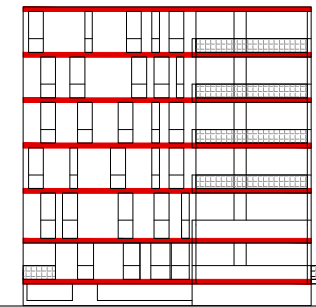
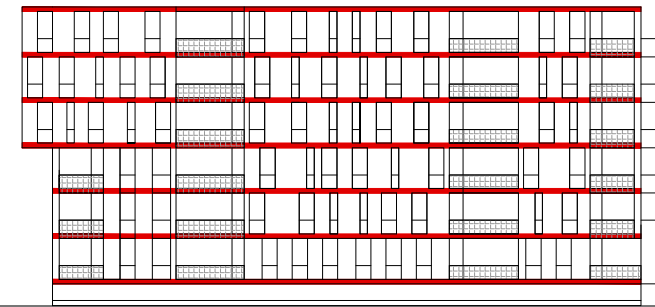
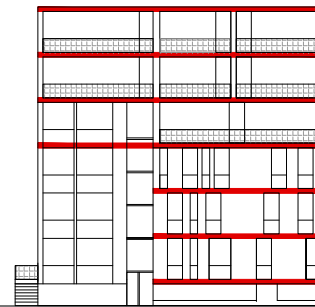
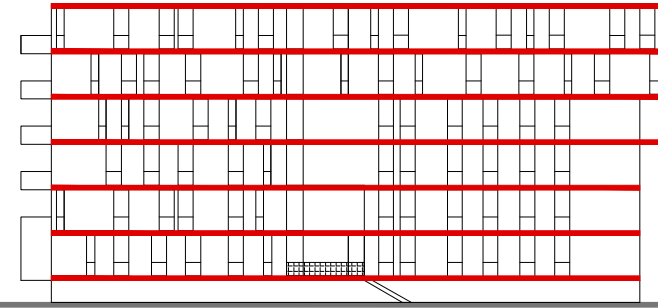
blok b

blok g

blok nieuw

03. Derde schaal

03.9 Ordenende elementen van het blok

Ordenende elementen zijn de elementen die ervoor zorgen dat een blok niet eentonig wordt. Dit kunnen elementen zijn die de regelmaat doorbreken, maar ook hoekoplossingen kunnen vaak als ordenende elementen worden beschouwd. Bij deze bouwblokken is geen sprake van hoekoplossingen, dus zal de ordening ergens anders vandaan moeten komen.

Net als bij de elementen van gestalte zijn het bij bouwblok A en B de trappenhuizen. Deze elementen doorbreken de massale regelmaat en houdt het bouwblok als het ware in balans. Bij bouwblok G is het wederom de trap, en de ingang van de bergingen. Deze is dankzij zijn kleur opvallender dan de rest van het blok.

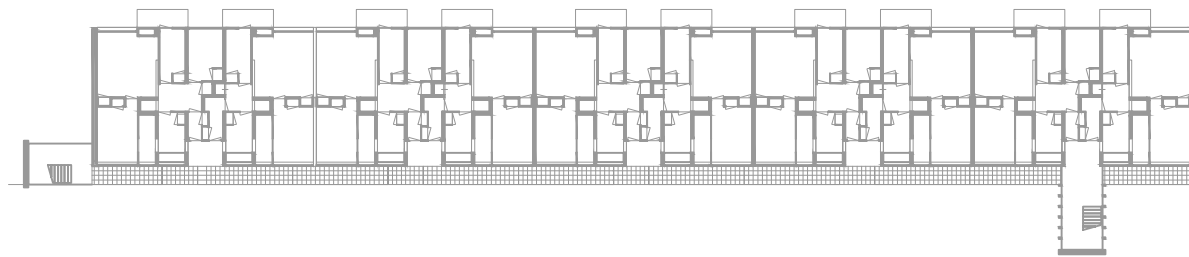
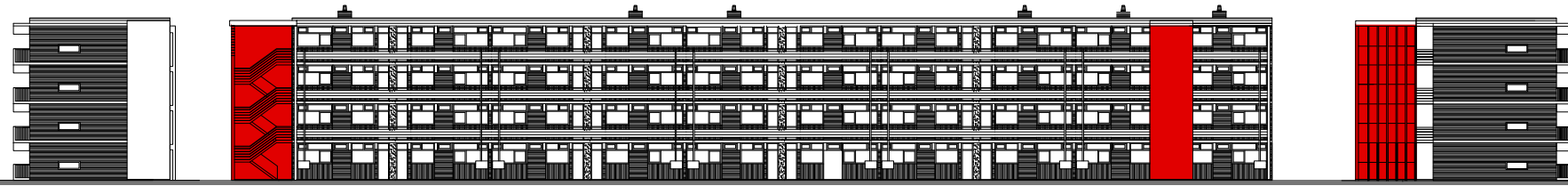
Voor het nieuwe bouwblok zijn het de inpandige balkons en het materiaalgebruik van het hout op de begane grond. Dit hout loopt op een onregelmatige wijze door naar hogere bouwlagen.

Legenda:

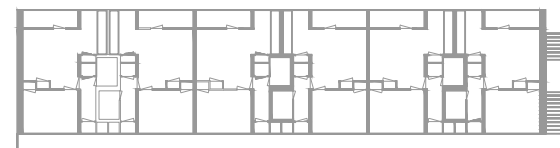
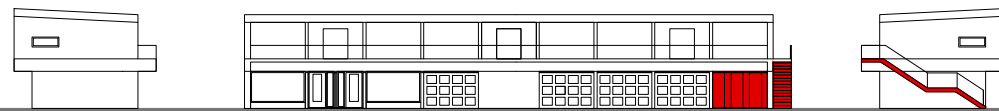
■ Ordenende elementen
schaal 1 : 500

blok a

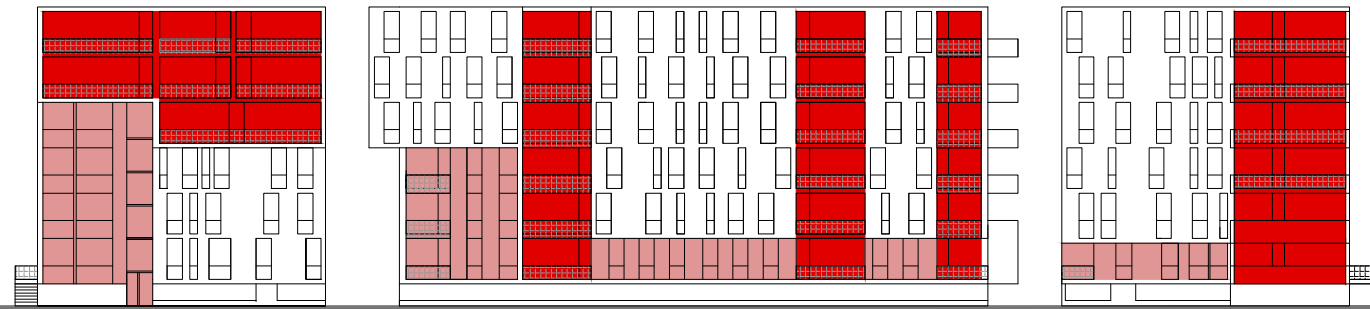
blok g

blok b

blok nieuw

03. Derde schaal

03.10 Elementen van gestalte

Elementen van gestalte zijn elementen die het meest opvallen aan een woning. Dit zijn de elementen die een voorbijganger zich nog weet te herinneren. Bij bouwblok A zijn dit de trappenhuizen die als het waren tegen de hoofd-massa van het gebouw zijn gezet. Een ander opvallende eigenschap zijn de felgekleurde panelen bij de ramen.

Bij bouwblok B zijn het ook de trappenhuizen en de gekleurde panelen die voor de gestalte zorgen. Dit keer zijn ze inpandig met een glasgevel aan de straatzijde.

Bouwblok G valt juist op vanwege de schuine lijnen. Ook hier is de trap aan de buitenkant gelegen. Echter gaat het in dit geval niet om een trappenhuis. De schuine lijn van de trap en de schuine lijn van het dak vallen hier op. Dit omdat er in de wijk vrijwel geen diagonalen voorkomen.

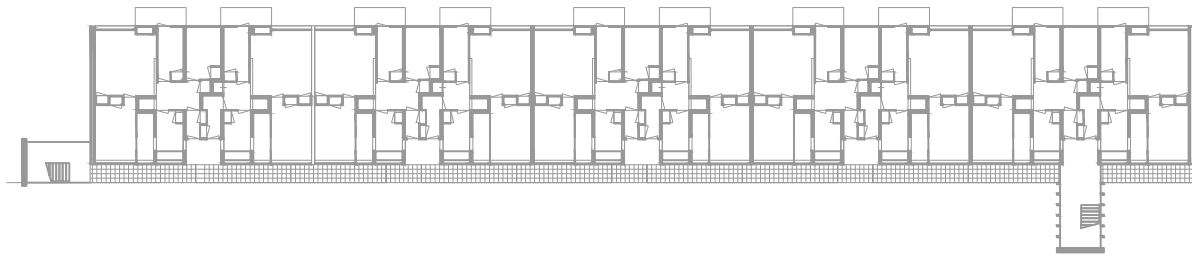
Bij het nieuwe blok is het juist, in tegenstelling tot de andere bouwblokken, de onregelmatigheid die opvalt. In tegenstelling tot de andere bouwblokken is er in dit geval niet gekozen voor regelmaat, maar voor diversiteit in materialen en maten.

Legenda:

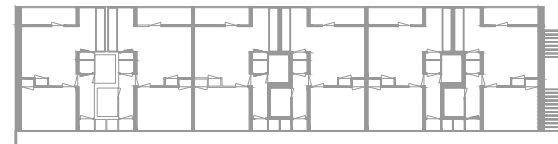
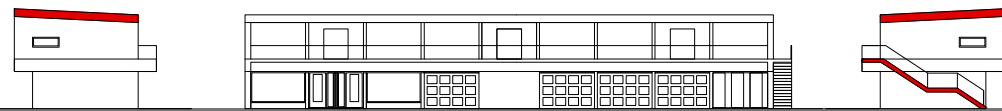
- Primaire element van gestalte
 - Secundaire elementen van gestalte
- schaal 1 : 500

blok a

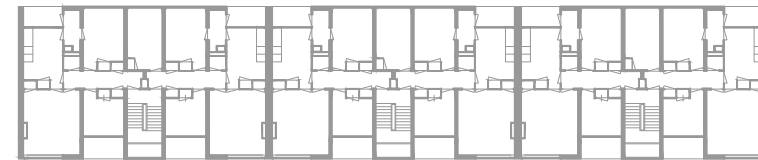
blok g

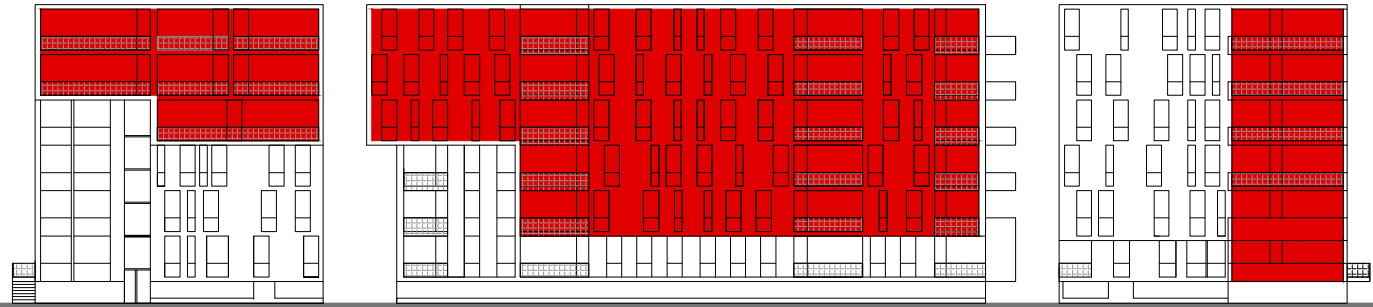
blok b

blok b

blok nieuw

03. Derde schaal

03.11 Elementen van cohesie

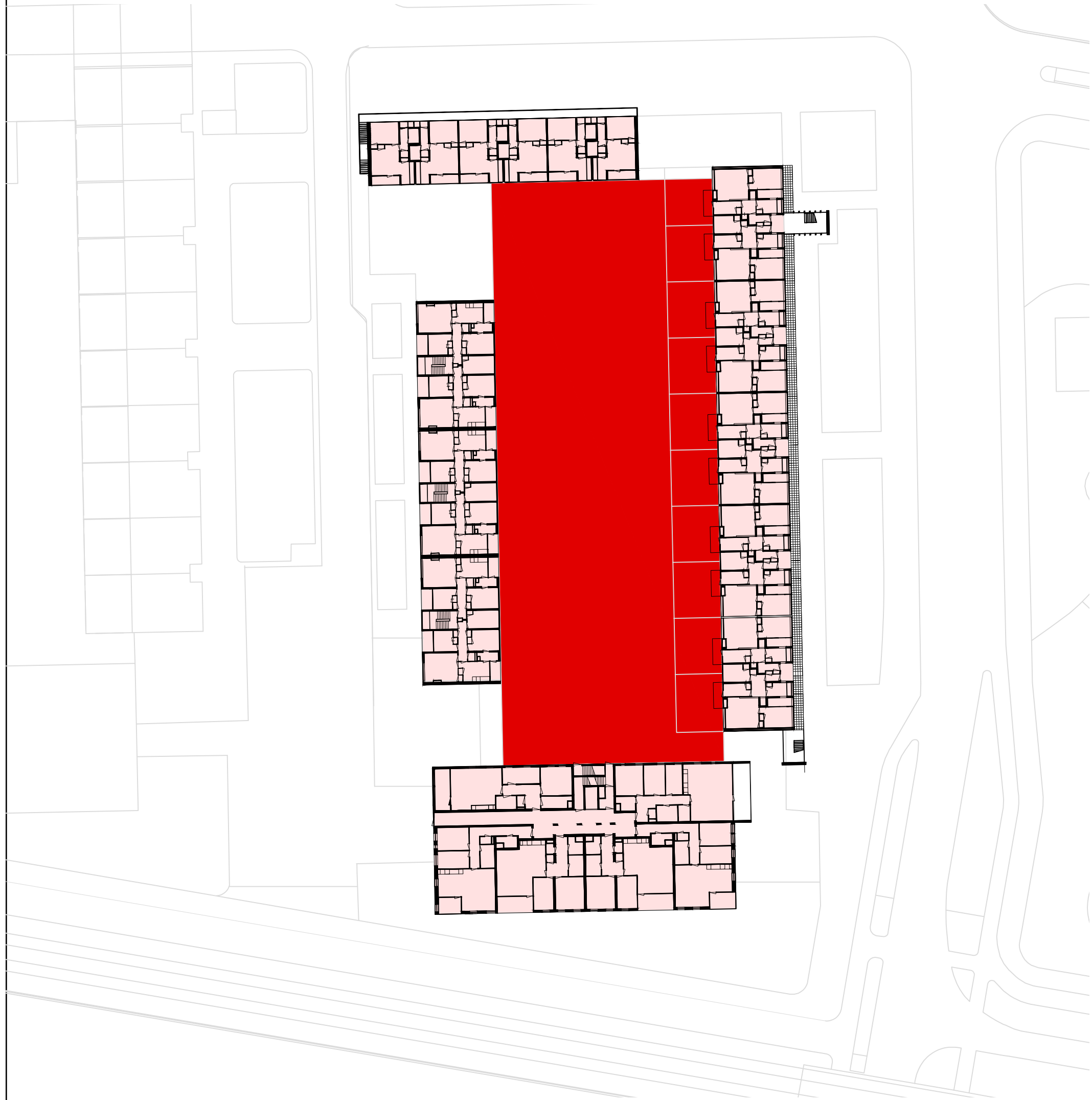
Elementen van Cohesie zorgen voor de samenhang in het blok. Opvallend is dat de gevels bestaan uit heel veel regelmatige elementen. Terwijl de gevels onderling behoorlijk met elkaar verschillen. De hoogte van de bouwlagen is wel gelijk, maar omdat de gebouwen onderling allemaal verschillende hoogtes hebben is hierin de cohesie ver te zoeken. Ook de rooilijnen van de bebouwing zorgen niet voor een duidelijke vierkante samenhang.

De enige manier hoe nog enigszins cohesie in het blok voorkomt is door middel van de semiprivé tuin in het midden. Deze tuin zorgt voor een verbinding en dus samenhang tussen de bouwblokken.

Legenda:

- Primair element van cohesie
 - Secundair element van cohesie
- schaal 1 : 500

03. Derde schaal

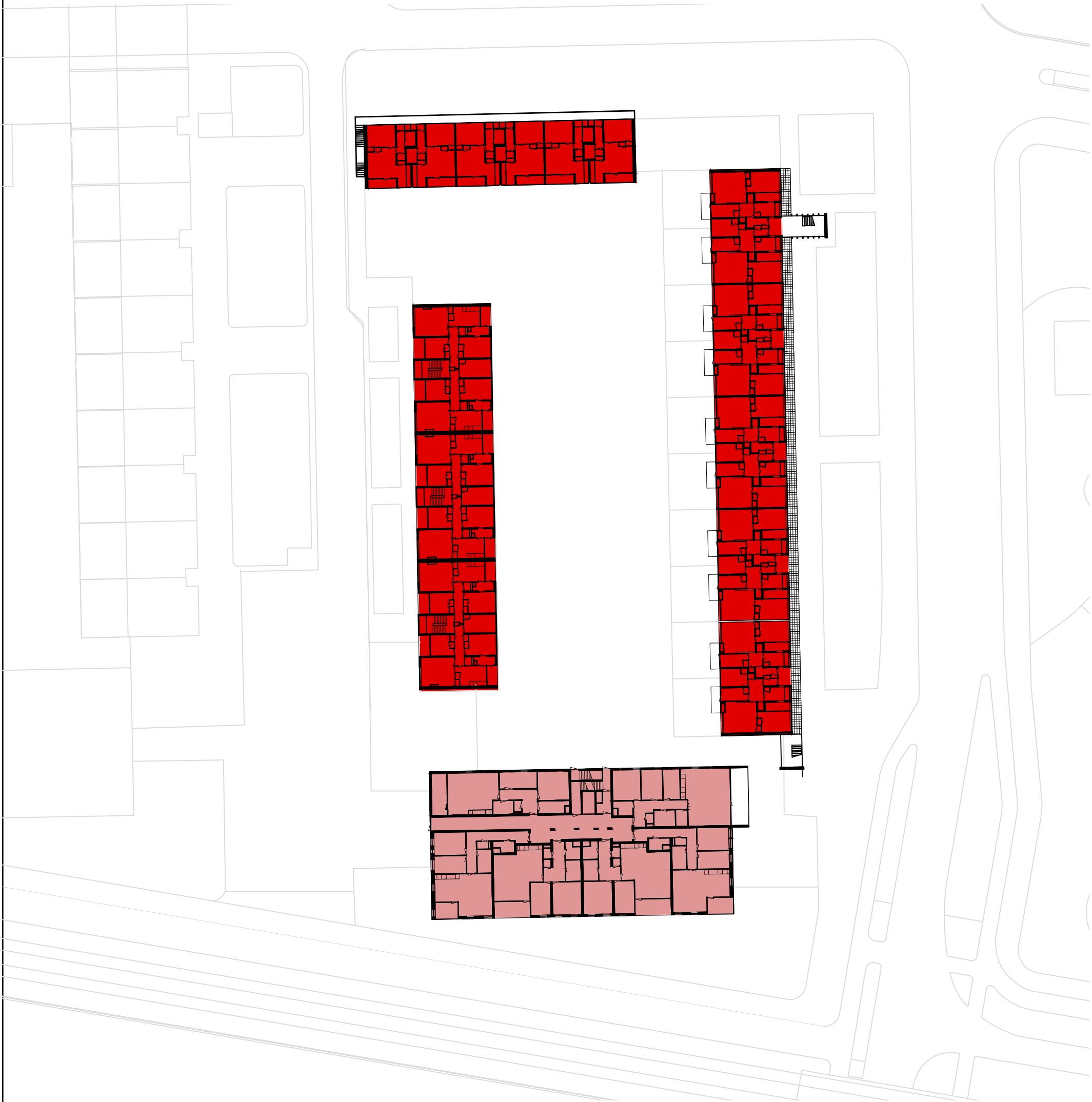
03.12 Transformatie

Vrijwel alle woningen gelegen in het blok zijn sinds de bouw onveranderd gebleven. Deze woningen hebben een duidelijk herkenbare plattegrond. Het woningblok gelegen aan de Burgemeester Roellstraat stamt uit het jaar 2004. Dit "moderner" gebouw heeft een duidelijkere onregelmatige indeling van de woningen.

Legenda:

- Eerste transformatie 1953
 - Tweede transformatie 2004
- schaal 1 : 500

Typologische analyse van het wonen

112 | A

04. Vierde Schaal

Dit schaalniveau gaat enkel in op de woningen uit het blok van het derde schaalniveau. De woningen worden weer op verschillende analyselagen uitgewerkt. In totaal worden negen plattegronden geanalyseerd. Twee woningen uit de galerijflat (Type A) en twee woningen uit de portiekflat (Type B). Eén kleine woning (Type G) en van het nieuwbouw appartementencomplex zijn er vier woningen geanalyseerd (Type Nieuw)

Typologische analyse van het wonen

A | 113

04. Vierde schaal

04.1 Ontsluiting

Kleine woning (type G):

De deur bij de winkel of werkplaats zijn individuele deuren, want ze gaan alleen naar de winkel of werkplaats. De deur is verdiept in de gevel en hierdoor is de ruimte voor de deur een overgangsruijnte, omdat je al omringt bent door privéruimte. De deur naar de woning is individueel en de galerij is een overgangsruijnte.

Galerijwoning (Type A):

Deze woning heeft een standaard ontsluiting. De trap en de galerij zijn overgangsruijnte die naar de individueel deur van de woning gaan.

Legenda:

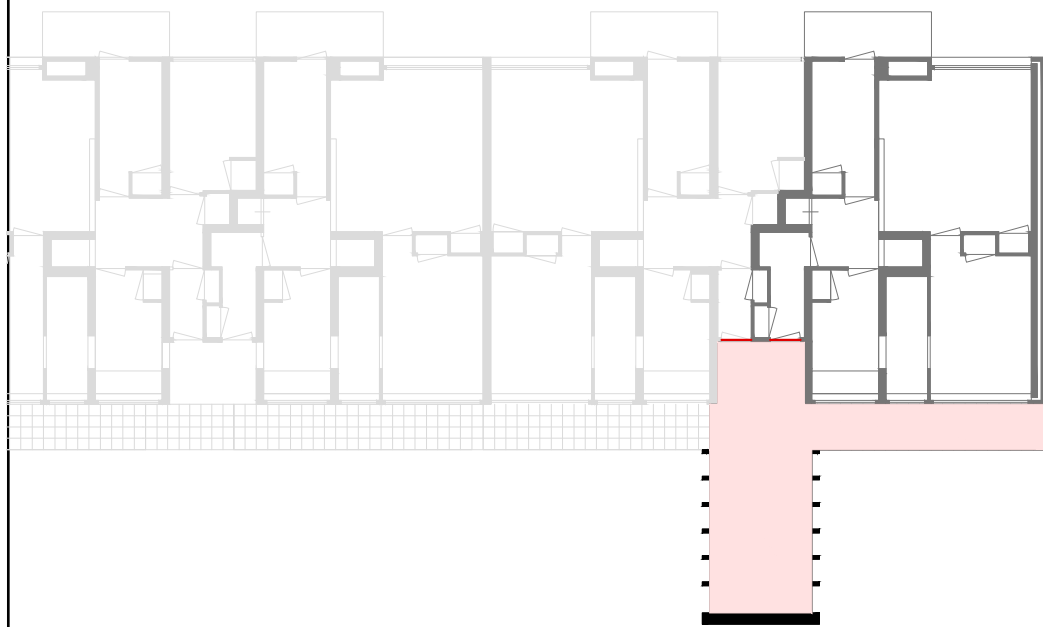
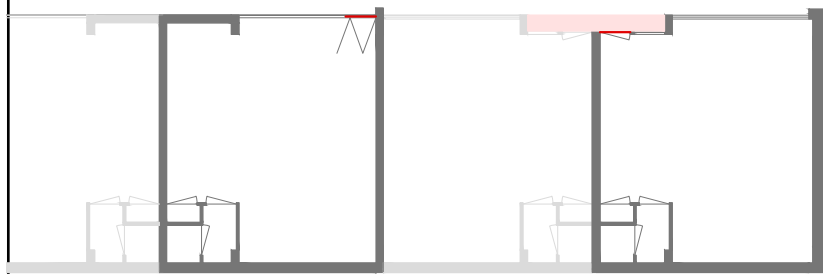
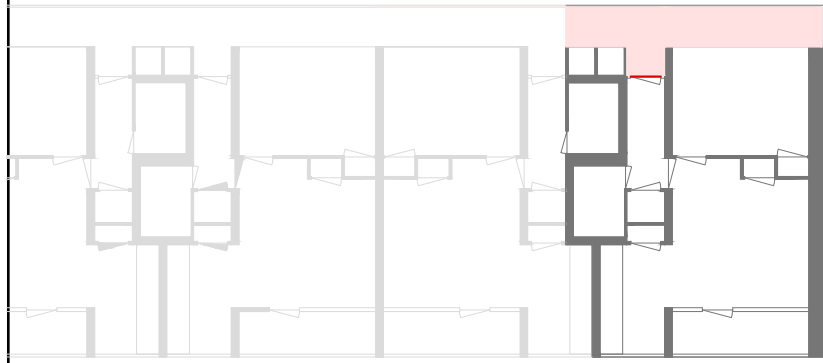
Overgangsruijnte

Deur individueel

Deur collectief

schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.1 Ontsluiting

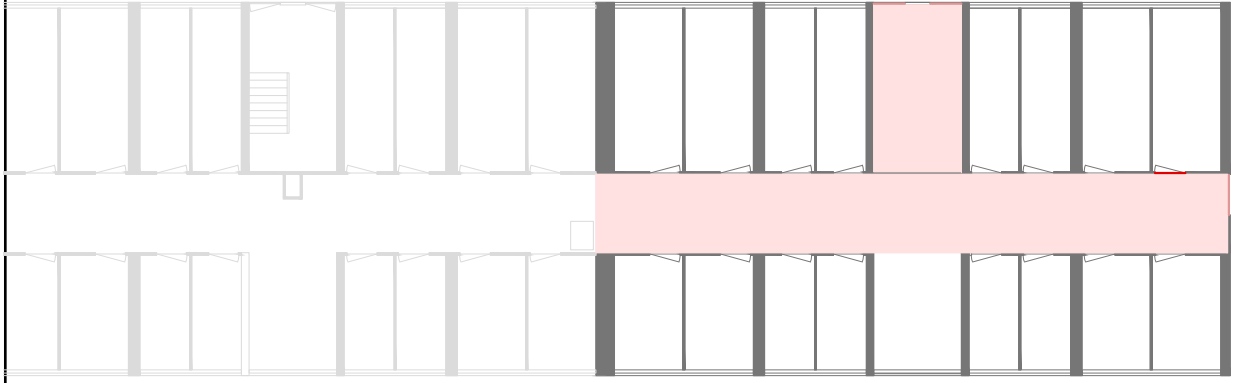
Etagewoning (Type B):

Heeft een standaard portiekflat ontsluiting. De hoofddeur is collectief. De gang en trap daarna zijn overgangsräume. De bergingsdeur individueel, net als de woningdeur.

Legenda:

- Overgangsräume
 - Deur individueel
 - Deur collectief
- schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

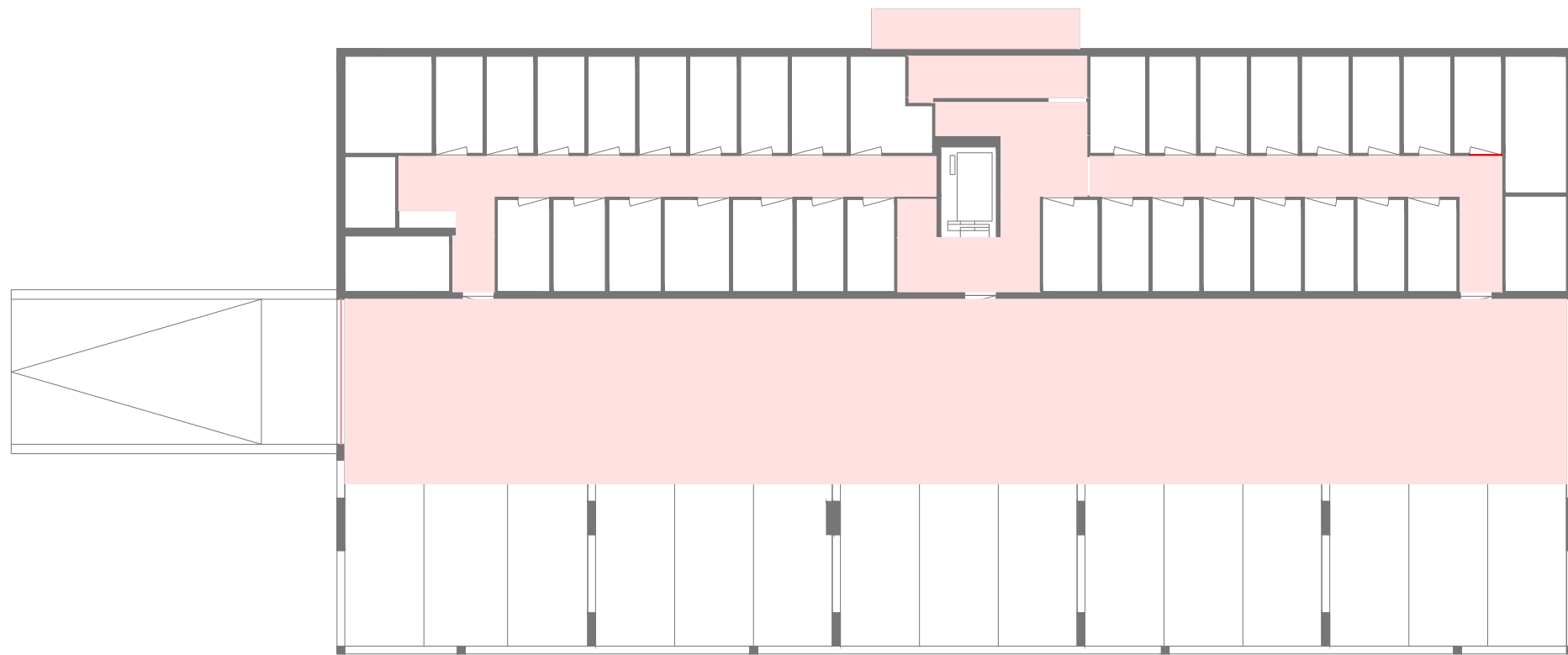
Appartement (Type Nieuw):

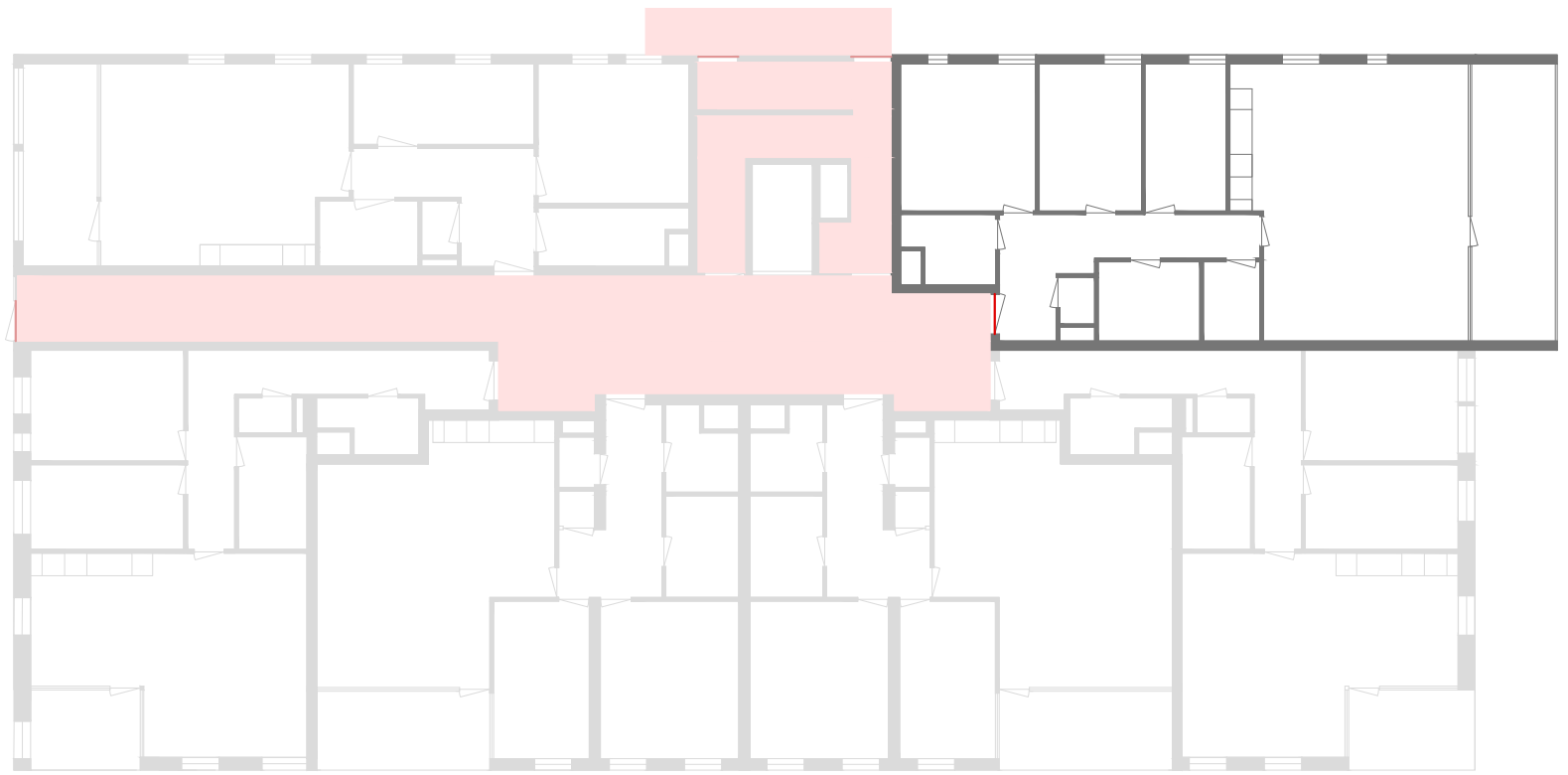
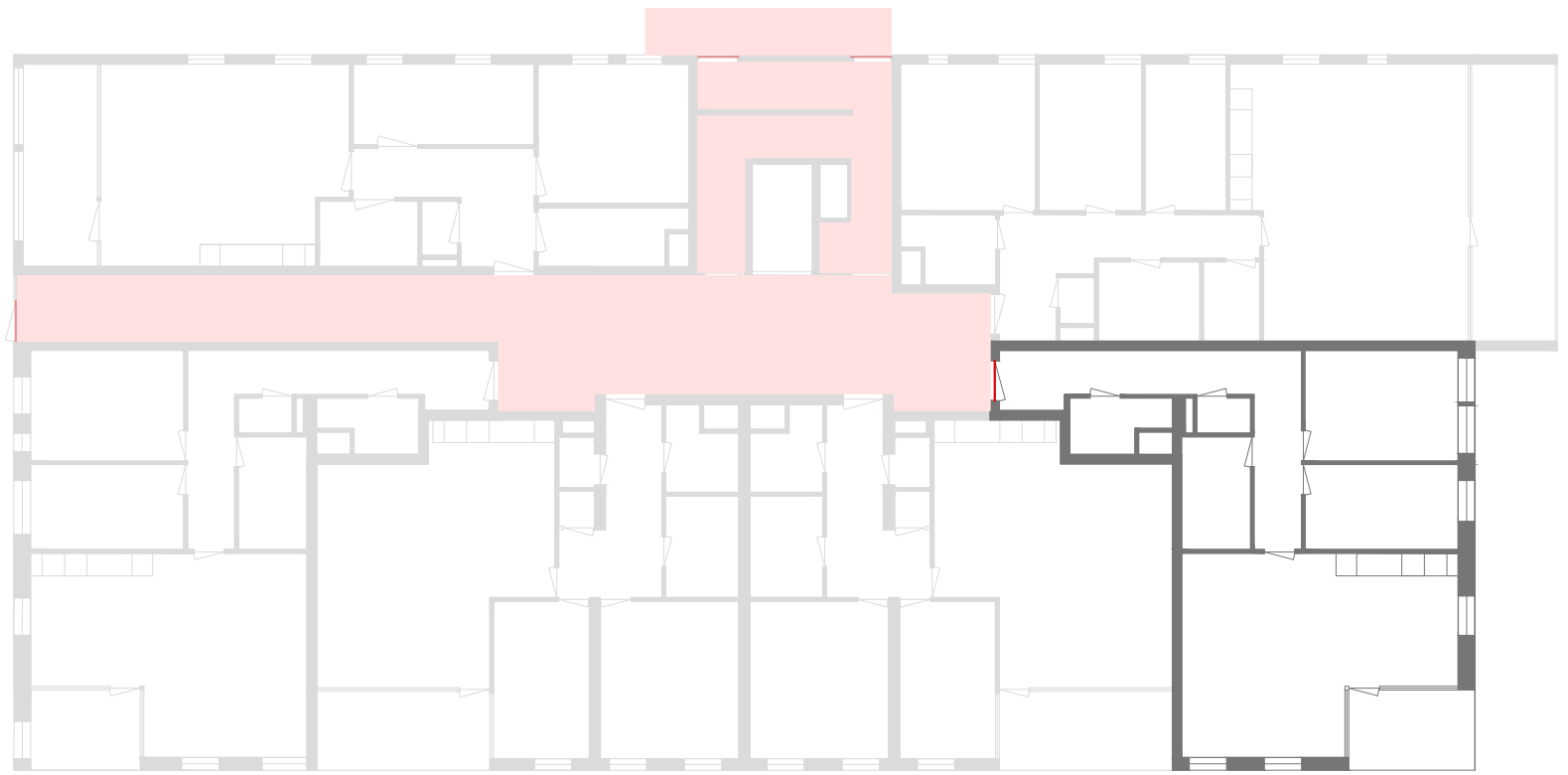
Dit appartementencomplex heeft een standaard ontsluiting. De hoofdingang is collectief, net zoals de hoofdingang. De gang en de trap zijn overgangsräume. De deur naar het appartement is en de deur naar de berging zijn individueel.

Legenda:

- Overgangsräume
 - Deur individueel
 - Deur collectief
- schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.2 Indeling

Kleine woning (type G):

De woning bestaat uit 2 lagen. De begane grond is bestemd voor de winkel of de werkplaats. Op de eerste verdieping is het leefgedeelte van de woning. Hier bevindt zich de woonplaats, keuken, balkon, slaapkamer en badkamer.

Galerijwoning (Type A):

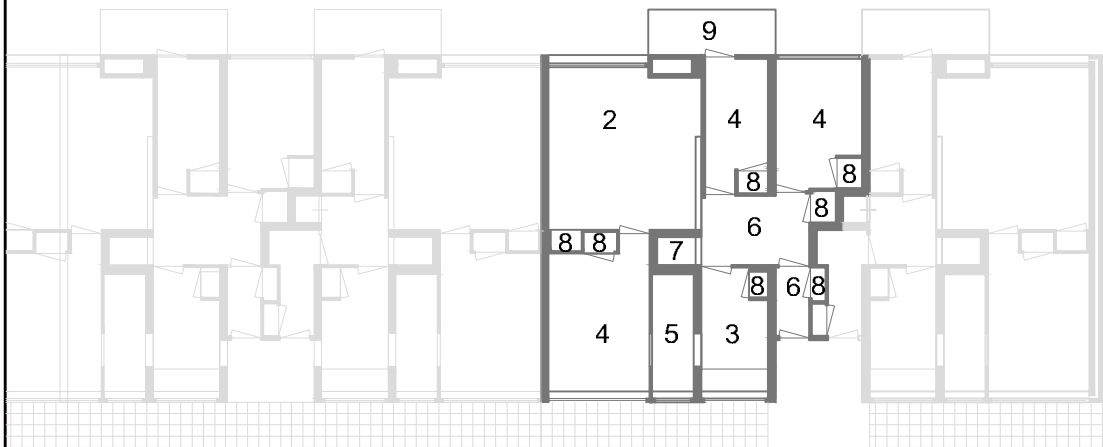
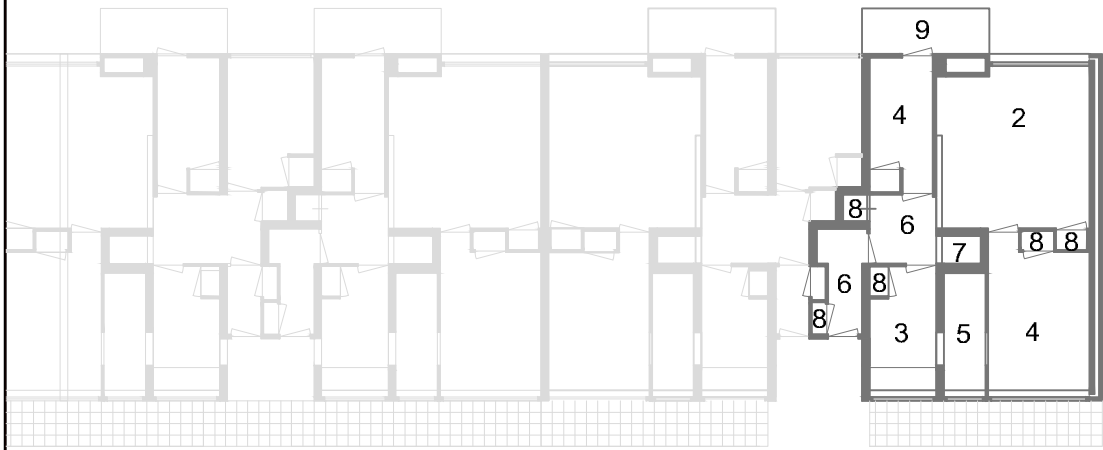
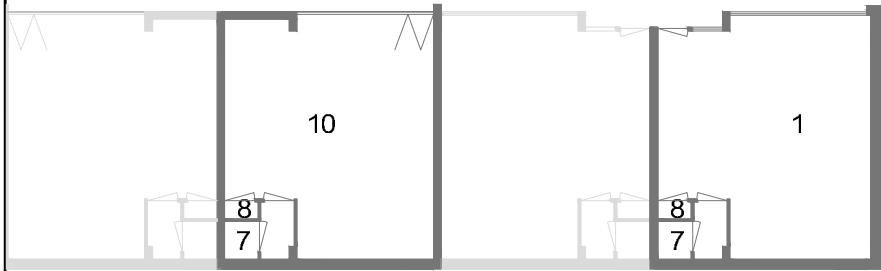
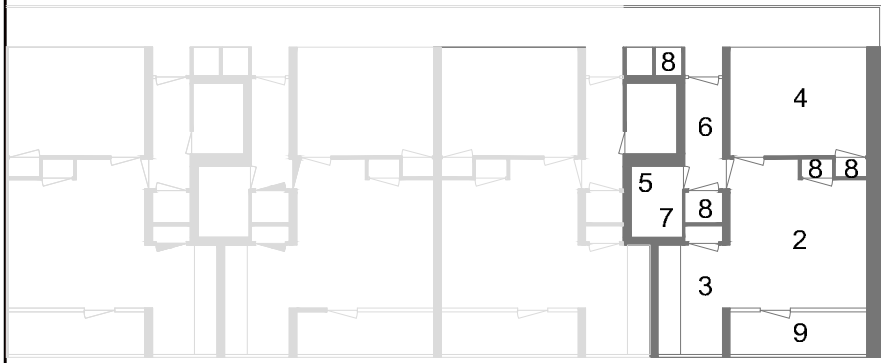
De woning bestaat uit 1 laag. Op deze laag is het leefgedeelte. Hier bevindt zich de woonkamer, keuken, balkon, slaapkamer, badkamer en opbergruimte.

Legenda:

1. Winkel
2. Woonkamer
3. Keuken
4. Slaapkamer
5. Badkamer
6. Gang
7. Toilet
8. Berging
9. Balkon
10. Werkplaats
11. Wintertuin

schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.2 Indeling

Etagewoning (Type B):

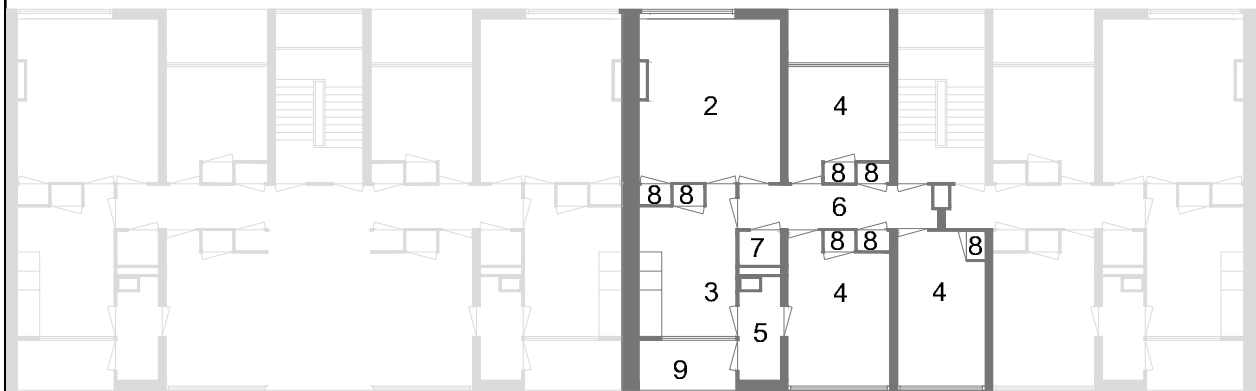
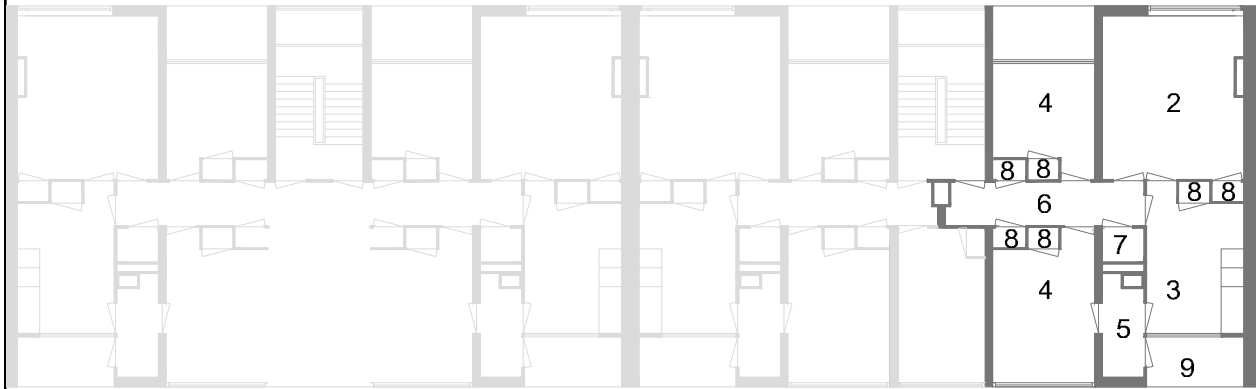
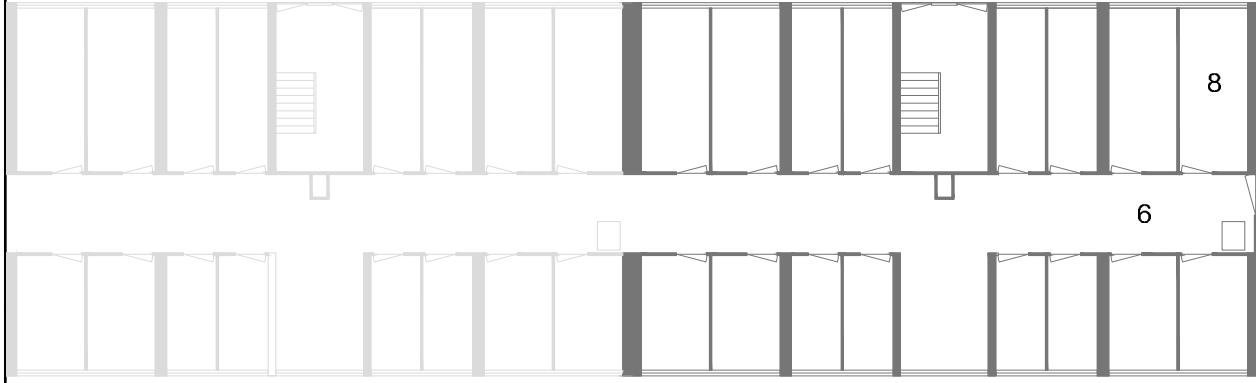
De woning bestaat uit 2 lagen. De begane grond is bestemd voor berging van spullen. Op de eerste verdieping is het leefgedeelte. Hier bevindt zich de woonkamer, keuken, balkon, slaapkamer, badkamer en opbergruimte.

Legenda:

1. Winkel
2. Woonkamer
3. Keuken
4. Slaapkamer
5. Badkamer
6. Gang
7. Toilet
8. Berging
9. Balkon
10. Werkplaats
11. Wintertuin

schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.2 Indeling

Appartement (Type Nieuw):

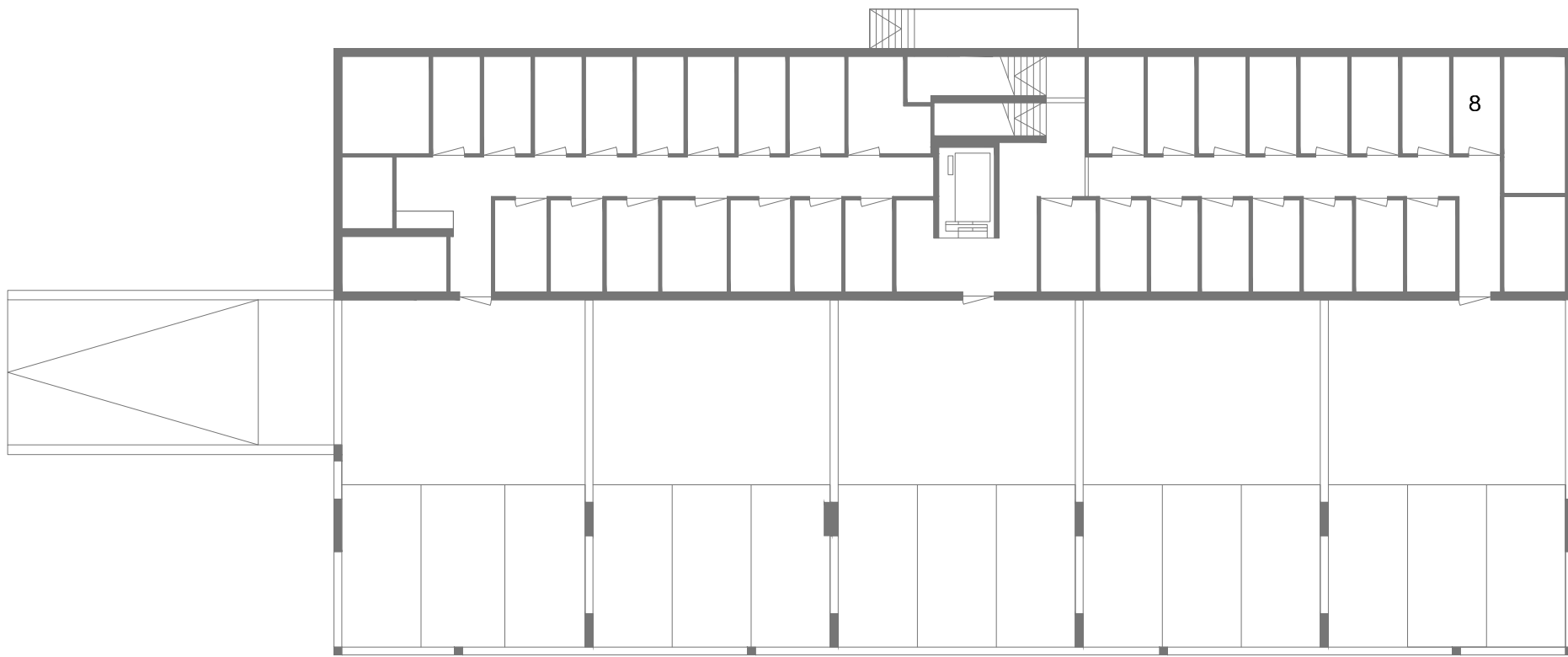
De woning bestaat uit 2 lagen. De begane grond is bestemd voor berging van vervoer en spullen. Op de eerste verdieping is het leefgedeelte. Hier bevindt zich de woonkamer, keuken, balkon, slaapkamer, badkamer en opbergruimte.

Legenda:

1. Winkel
2. Woonkamer
3. Keuken
4. Slaapkamer
5. Badkamer
6. Gang
7. Toilet
8. Berging
9. Balkon
10. Werkplaats
11. Wintertuin

schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.3 Gebruik

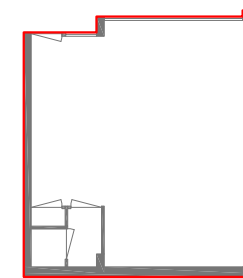
Kleine woning (type G):

Opvallend is de eenzijdigheid van gebruik van de ruimtes. Nauwelijks zijn er twee verschillende functies in één ruimte onder gebracht.

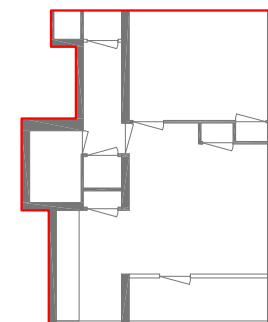
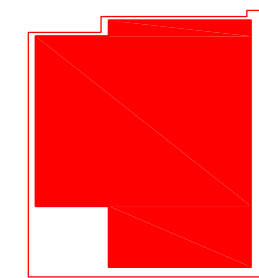
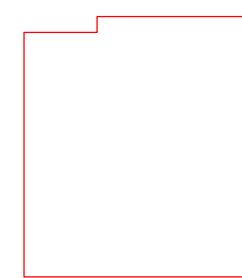

ontvangen

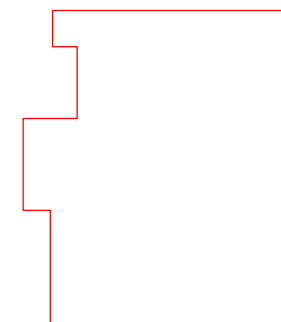
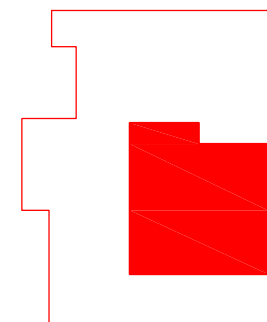
werken

type G
BG

type G
1e

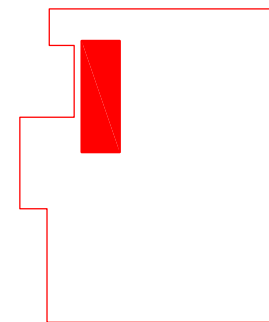
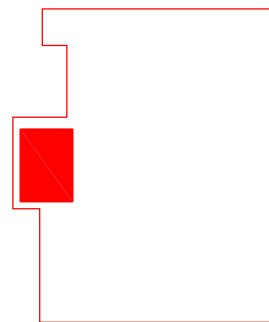
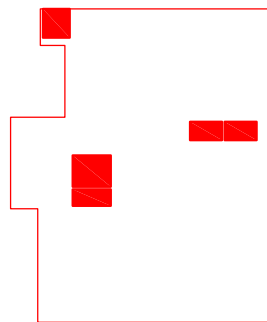
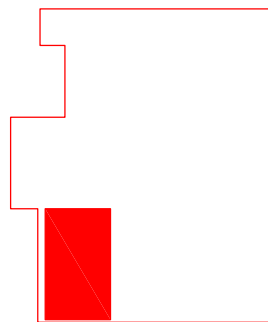
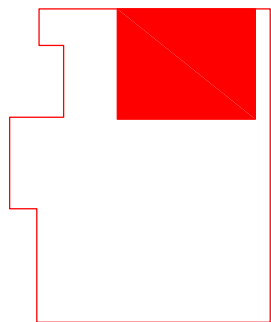
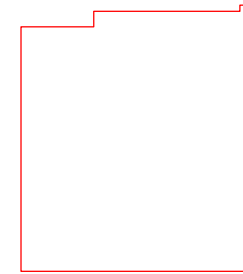
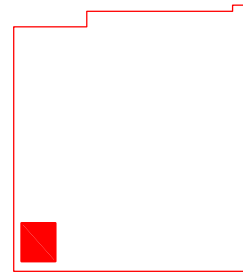
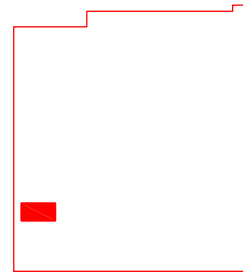
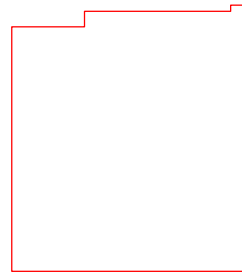
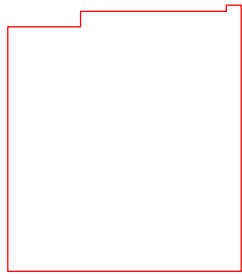
slapen

koken

stallen

wassen/
ontlasten

verplaatsen

04. Vierde schaal

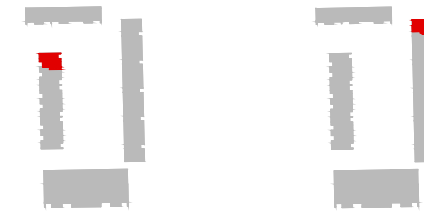
04.3 Gebruik

Galerijwoning (Type A):

Opvallend is de eenzijdigheid van gebruik van de ruimtes. Nauwelijks zijn er twee verschillende functies in één ruimte onder gebracht.

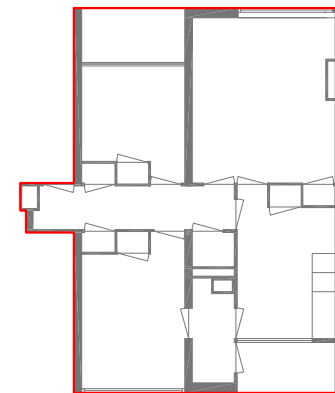
Etagewoning (Type B):

Opvallend is de eenzijdigheid van gebruik van de ruimtes. Nauwelijks zijn er twee verschillende functies in één ruimte onder gebracht.

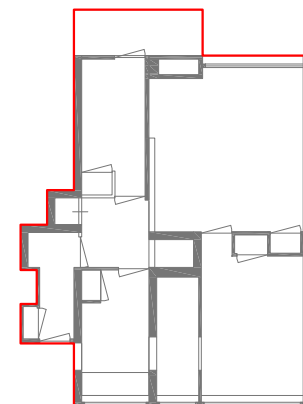
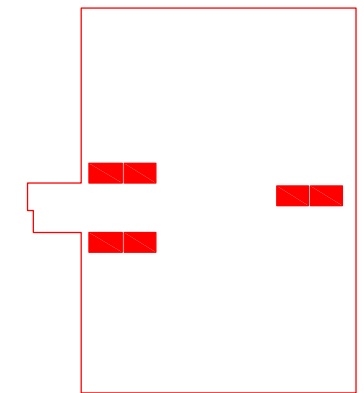
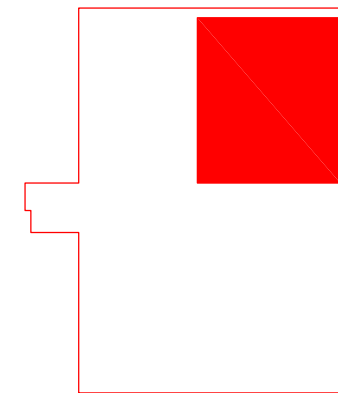

ontvangen

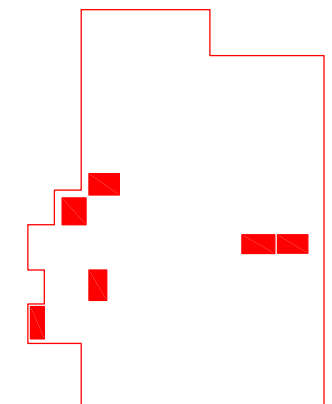
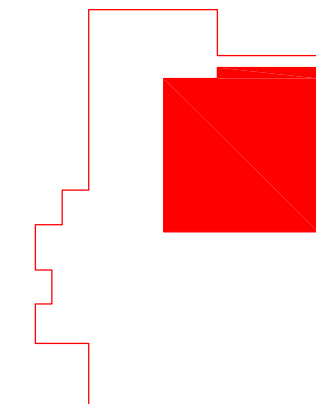
stallen

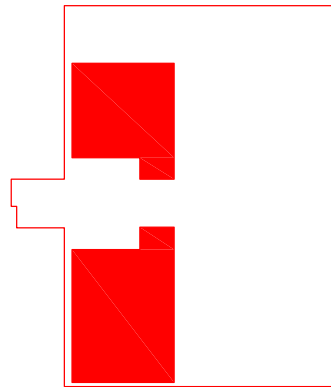
type B 1e

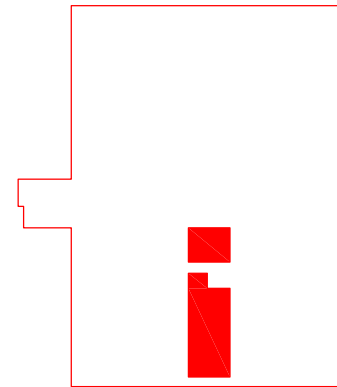
type A

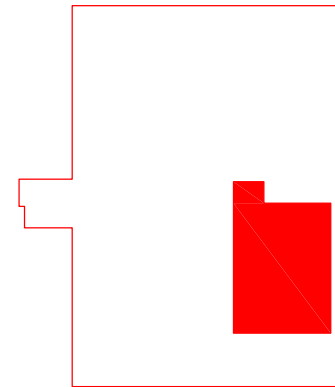
slapen

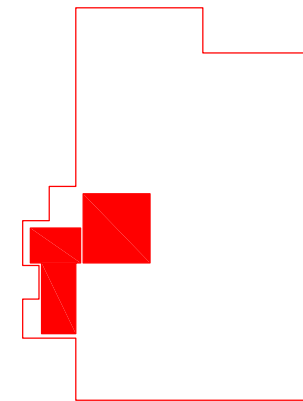
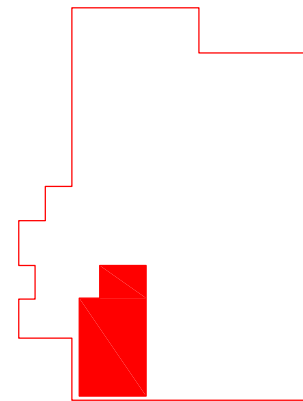
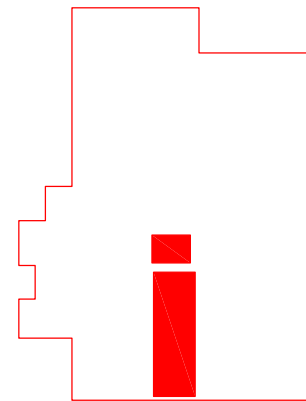
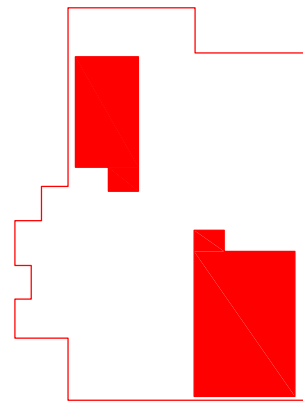
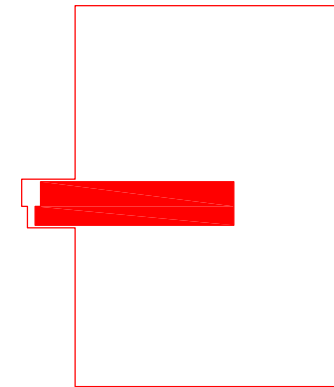
wassen/
ontlasten

koken

verplaatsen

04. Vierde schaal

04.3 Gebruik

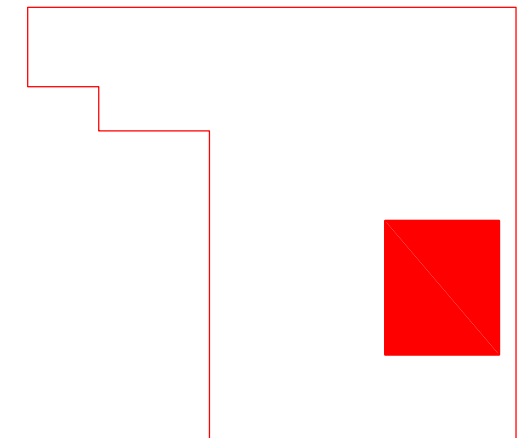
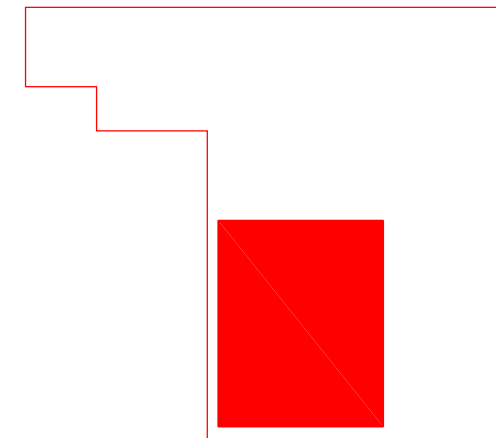
Appartement (Type Nieuw):

Opvallend is dat ontvangen, koken en eten voortaan in hetzelfde ruimte plaats vind, maar verder is er nog steeds een eenzijdigheid van gebruik van de ruimtes.

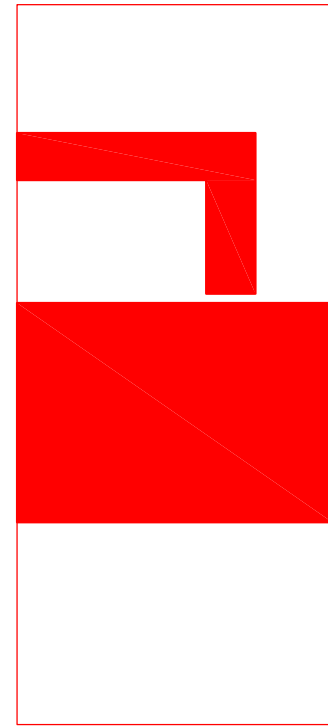
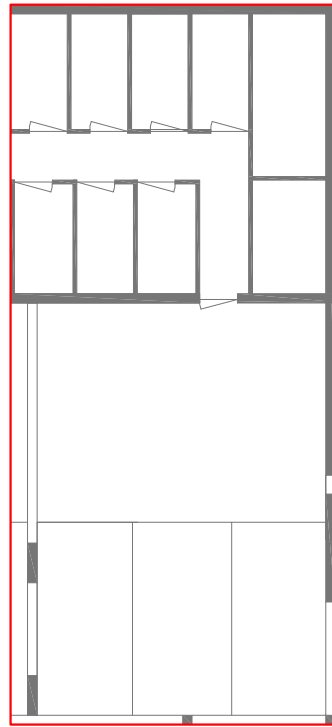
ontvangen

koken

stallen

verplaatsen

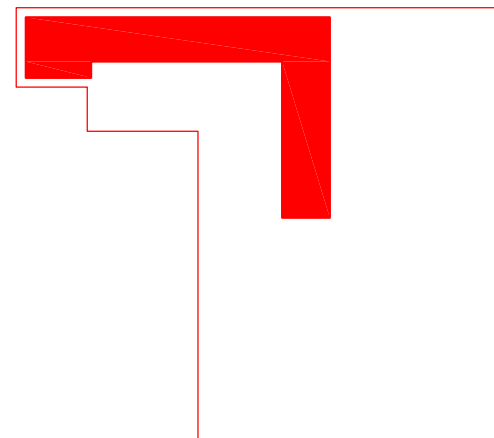
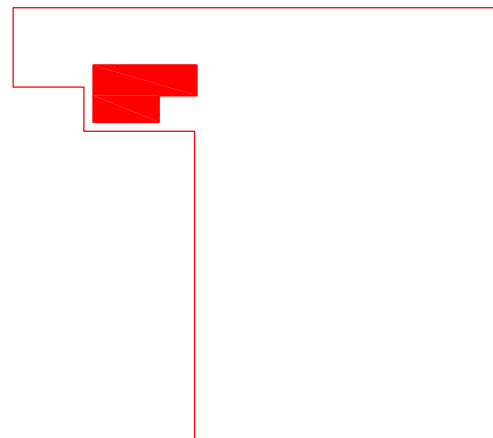
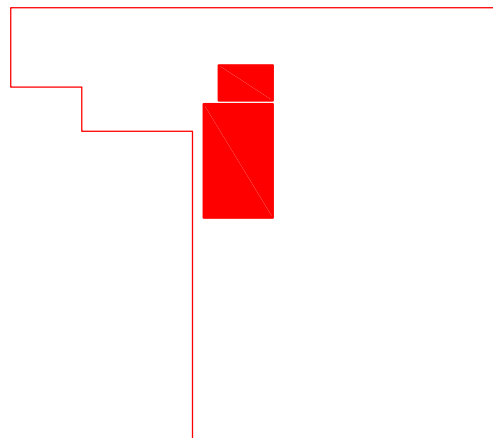
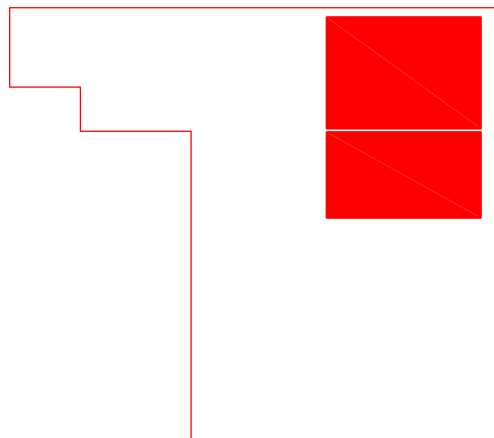

slapen

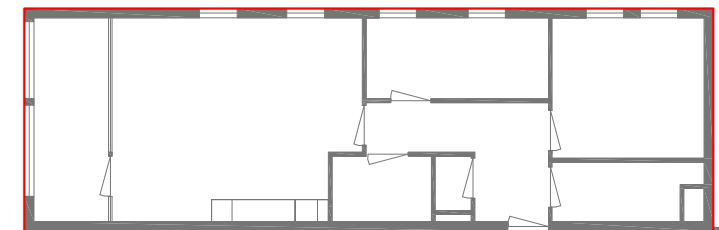
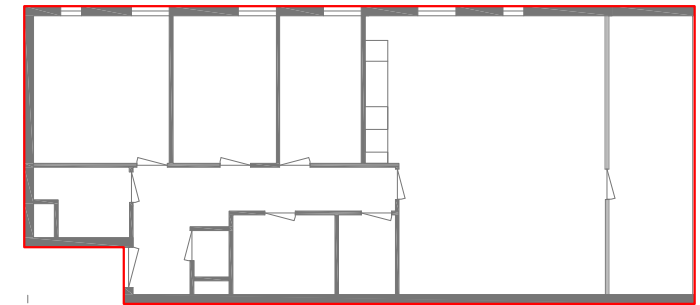
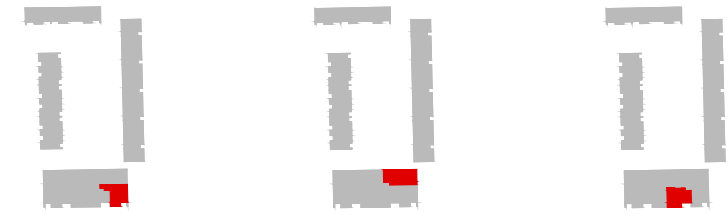
wassen/
ontlasten

stallen

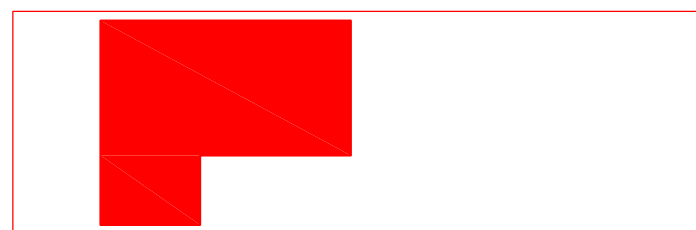
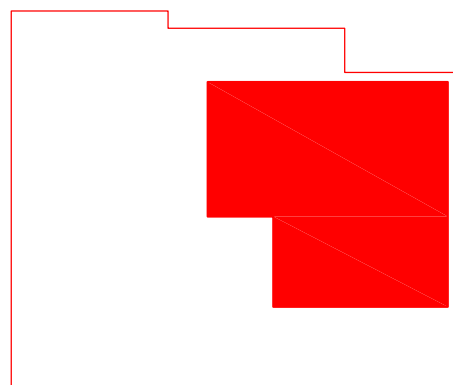
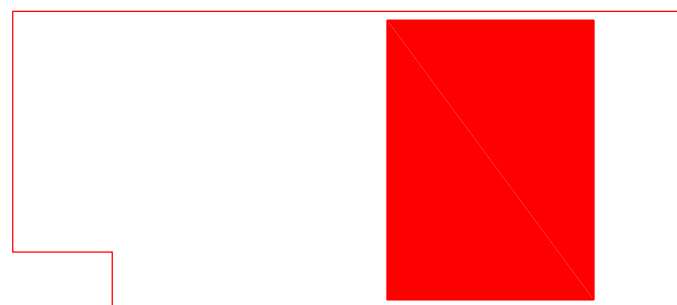
verplaatsen

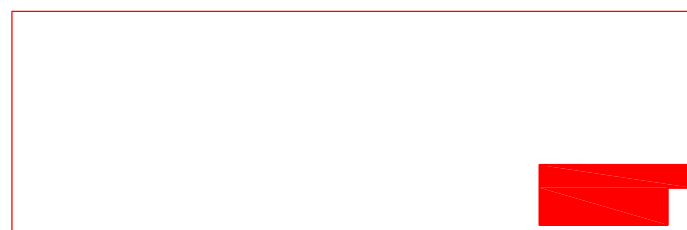
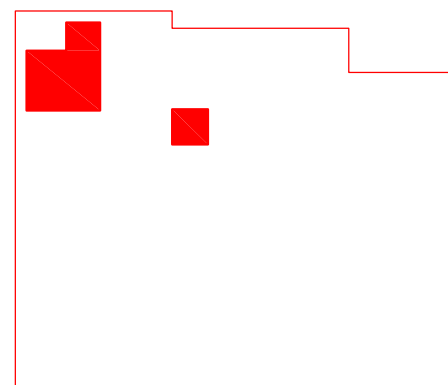
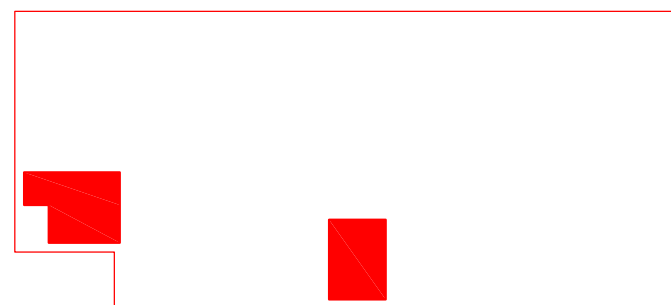
04. Vierde schaal

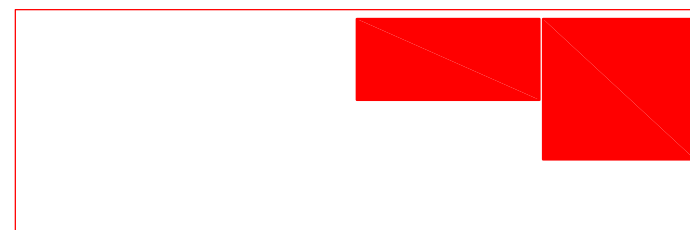
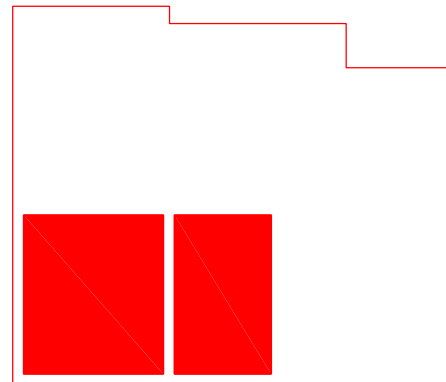
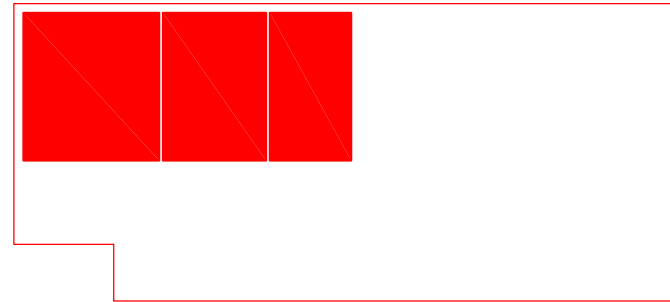
ontvangen

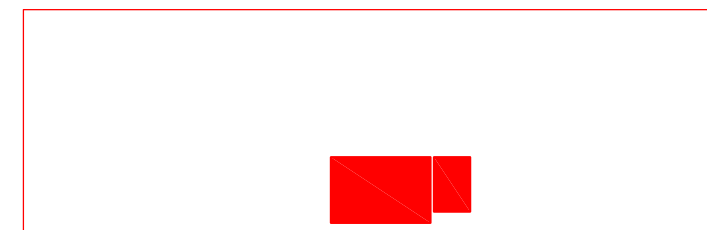
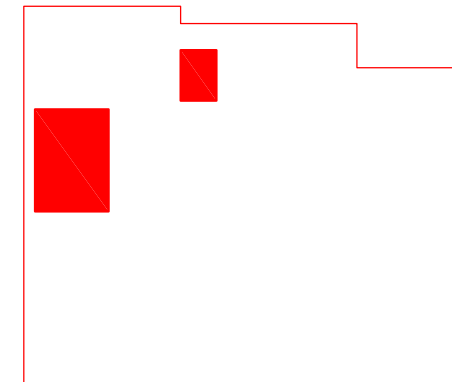
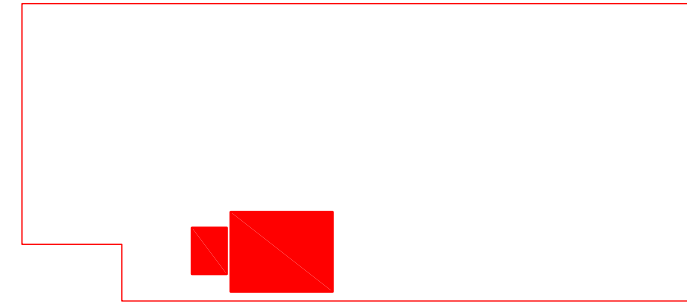
stallen

slapen

wassen/
ontlasten

04. Vierde schaal

04.4 Sequentie

De sequentie geeft de opeenvolging van ruimtes binnen de woning en daarmee de routing aan. De vraag die gesteld wordt is: Hoe, of beter in welke volgorde, loopt de bewoner of bezoeker door het huis om zijn bestemming te bereiken? Op deze manier wordt inzicht verschaft in de manier waarop de verkeersruimte in de woning werkt.

Kleine woning (type G):

Op de begane grond wordt een kamer bereikt via een andere kamer. Op de eerste verdieping vind er ontsluiting plaats via de hal, waar ook de voordeur aangrenst. De uitzondering is dat sommige kamers alleen te bereiken zijn via een ander kamer.

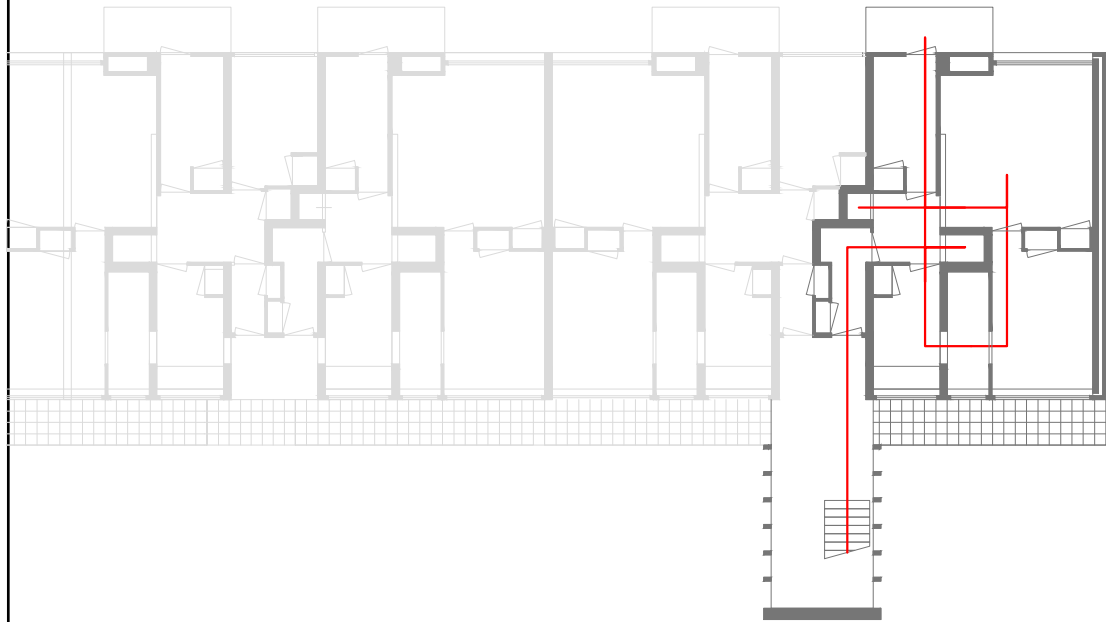
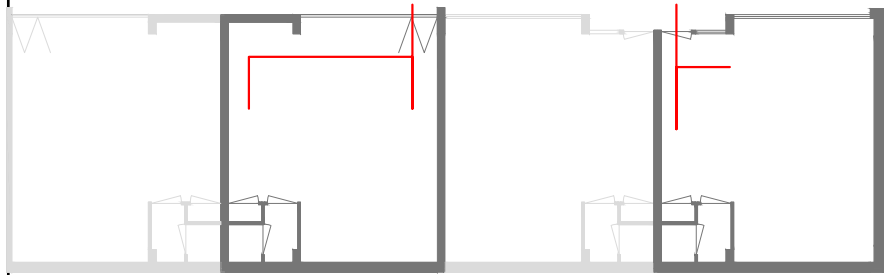
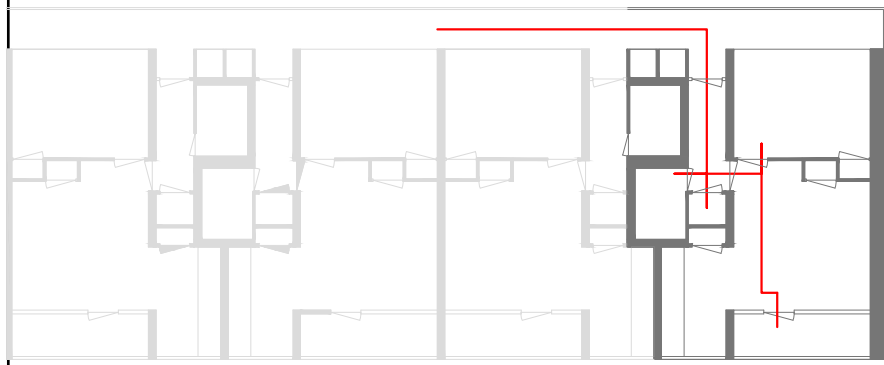
Galerijwoning (Type A):

De sequentie vind plaats via de hal, waar ook de voordeur aangrenst. De uitzondering is dat sommige kamers alleen te bereiken zijn via een andere kamer. De tweede uitzondering is dat sommige kamers ook via andere kamers bereikbaar zijn. Dit gebeurt door meerdere deuren of schuifwanden.

Legenda:

■ Sequentie bewoner
schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.4 Sequentie

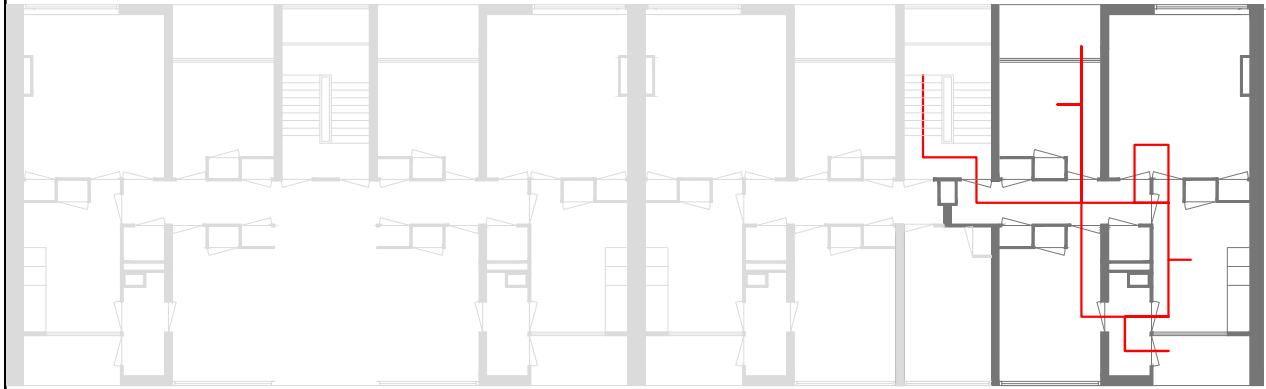
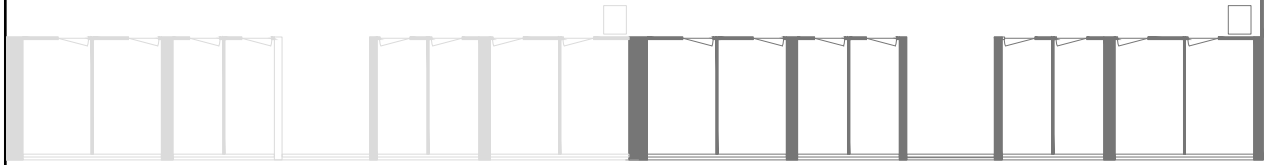
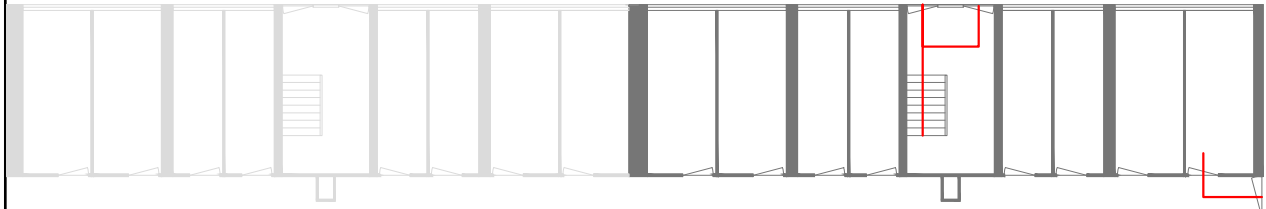
Appartement (Type B):

De sequentie vind plaats via de hal, waar ook de voordeur aangrenst. De buitendeur voor naar het balkon is te bereiken via een andere kamer. Dit is standaard in hedendaagse appartementen.

Legenda:

■ Sequentie bewoner
schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.4 Sequentie

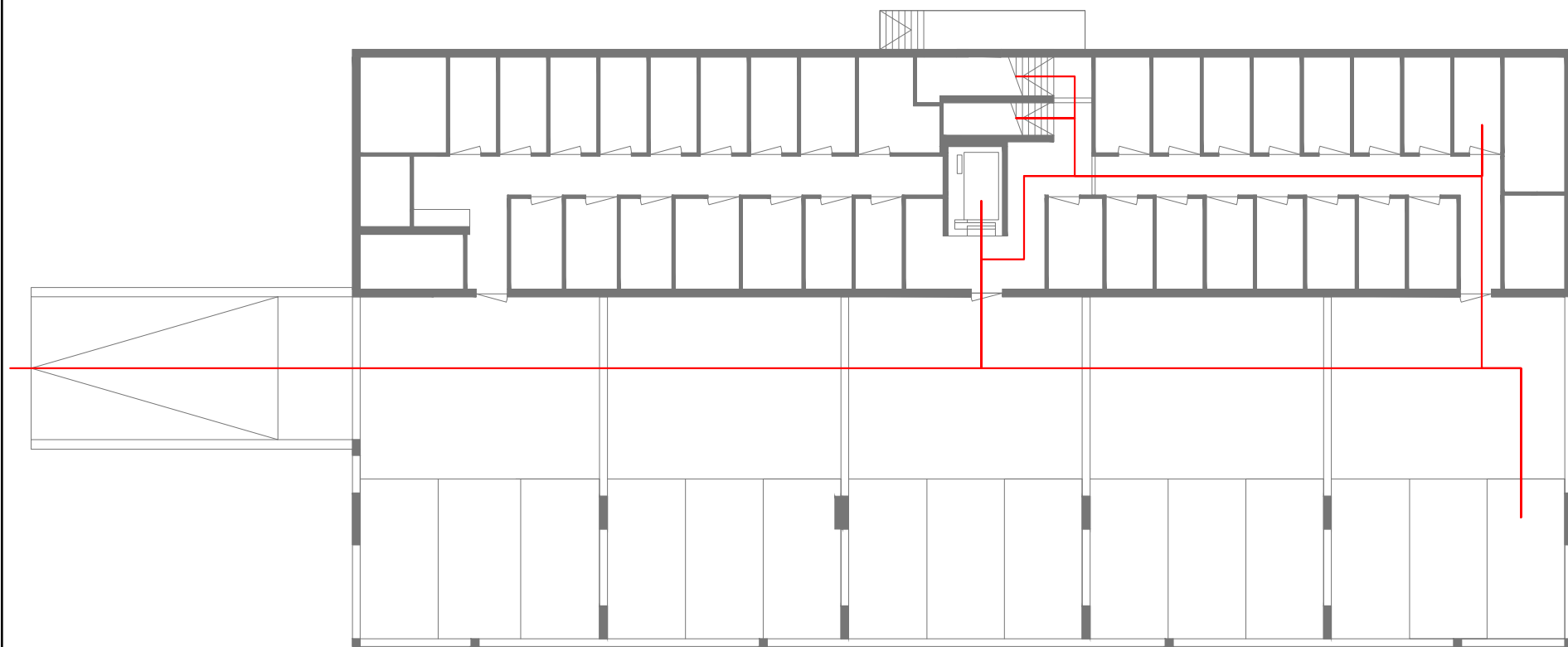
Appartement (Type Nieuw):

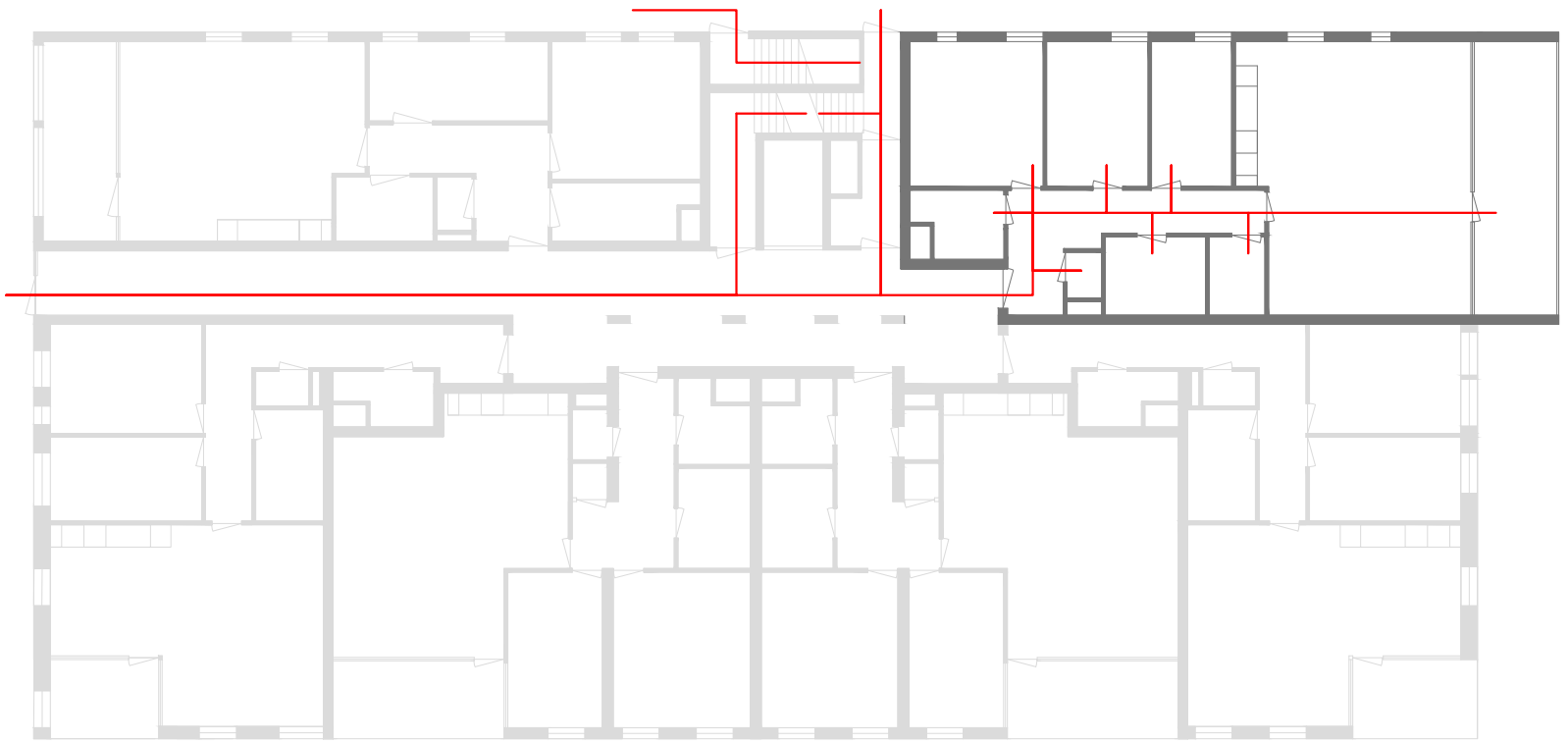
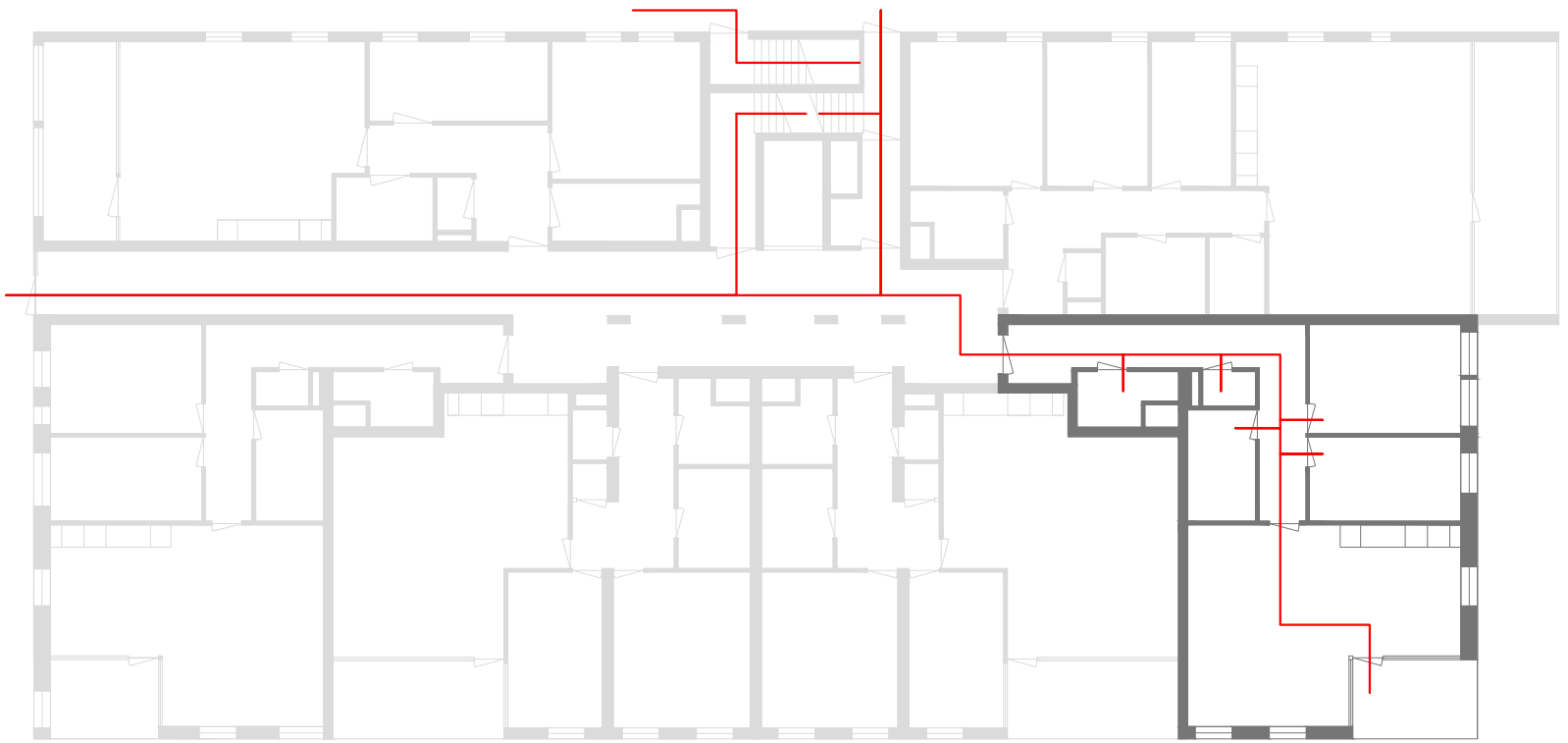
De sequentie vind plaats via de hal, waar ook de voordeur aangrenst. De buitendeur voor naar het balkon is te bereiken via een andere kamer. Dit is standaard in hedendaagse appartementen.

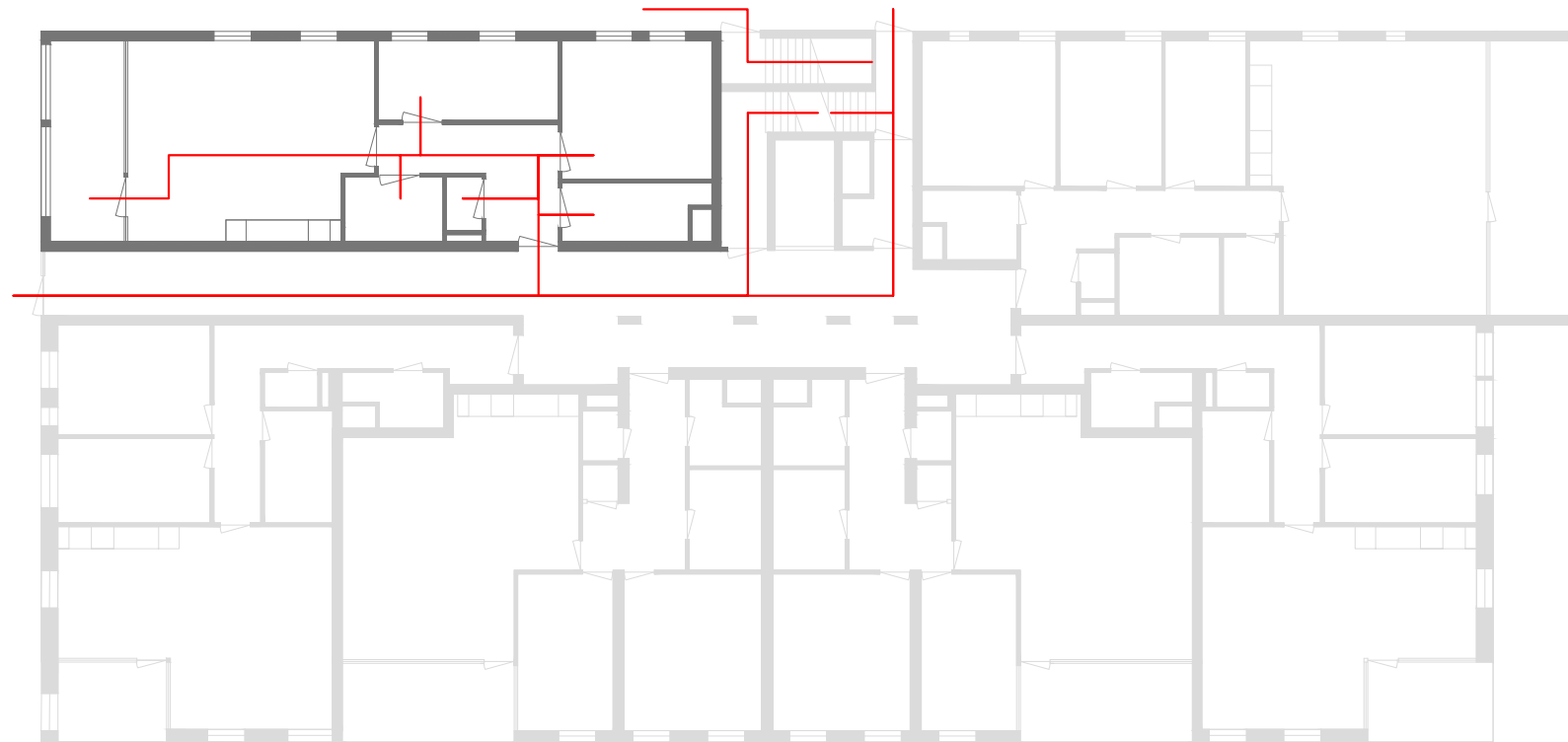
Legenda:

■ Sequentie bewoner
schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.5 Inrichting

Deze analyselaag betreft permanente meubilering. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen drie verschillende onderdelen: het keukenblok, inbouwkasten(wandkast) en sanitair. Sanitair is in dit geval een verzamelwoord voor toilet, douche, bad en wastafel.

Kleine woning (type G):

Op de begane grond is er ruimte voor één inbouwkast. Deze inbouwkast is op een verzamelplek van functies. Verder valt het op dat het sanitair van de kleine woningen langs elkaar liggen waardoor de leiding bij elkaar liggen. Verder ligt het sanitair op het midden van de scheidingswand beneden. Waardoor de leiding makkelijk in de muur verwerkt kunnen worden. De keuken bevindt zich op de eerste verdieping boven het sanitair gedeelte op de begane grond. Hierdoor kunnen leidingen ook weer samengevoegd worden. Bij beide gevallen zijn de leidingen bij elkaar wat makkelijker met aanleggen en bij reparatiewerkzaamheden. Vanwege de commerciële functie op de begane grond bevindt het keukenblok zich op de eerste verdieping.

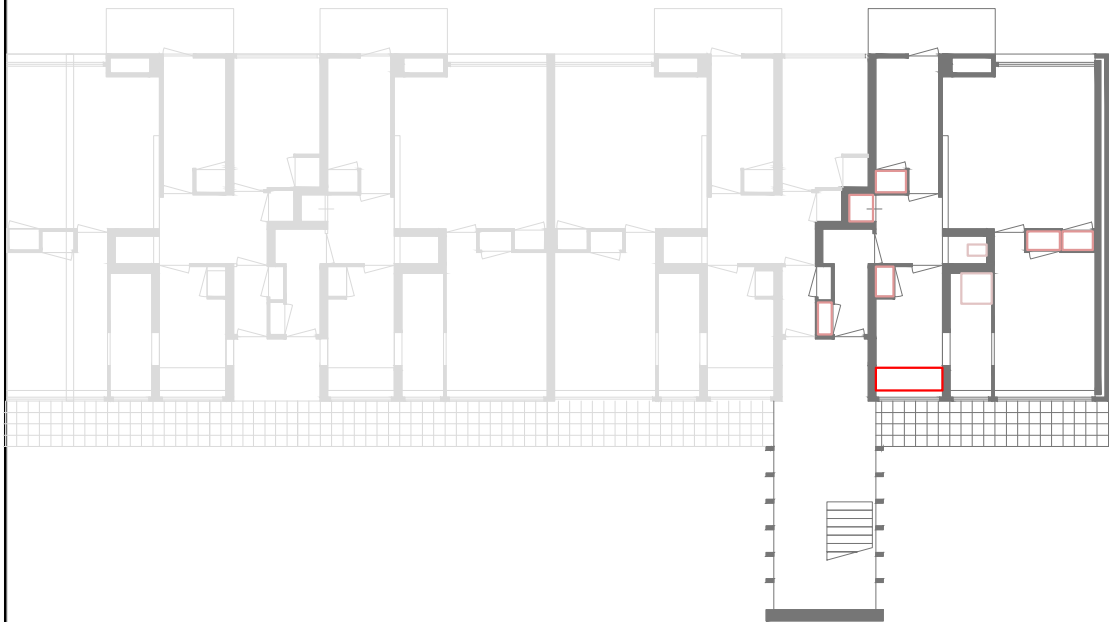
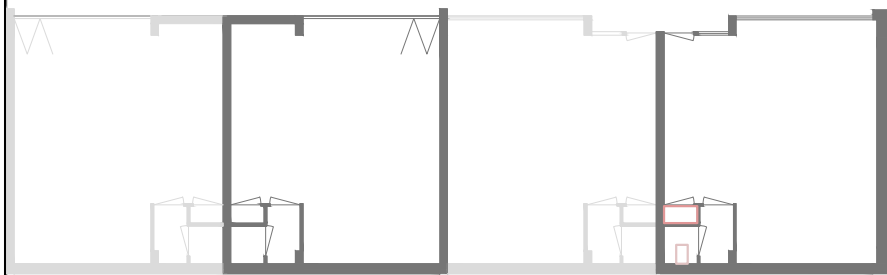
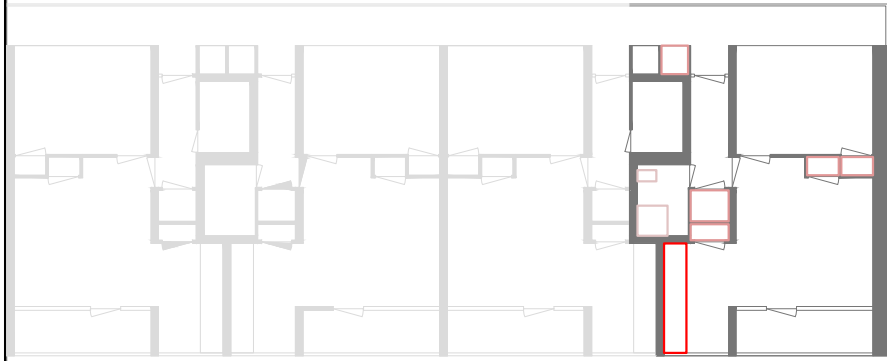
Galerijwoning (Type A):

De inbouwkasten zijn verdeeld over de ruimtes: keuken, woonkamer, slaapkamers en gang. Zo kunnen alle spullen per functie in dezelfde ruimte opgeborgen worden. Het sanitair ligt langs elkaar in de woning. De leiding kunnen weer gezamenlijk verwerkt worden in één wand. De galerij is vier verdieping boven elkaar precies hetzelfde opgebouwd. De leiding zullen zich dus allemaal bevinden in de dikke wanden van de sanitaire ruimtes. De keukens bevinden zich langs de sanitaire ruimtes, dus die leidingen zullen ook verwerkt zijn in de wanden.

Legenda:

- Keukenblok
 - Vaste berging
 - Sanitair
- schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.5 Inrichting

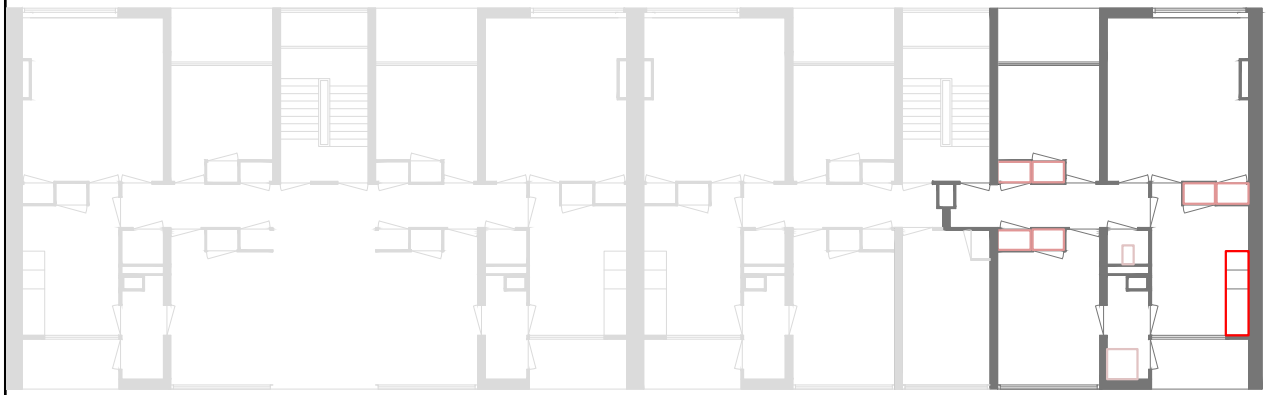
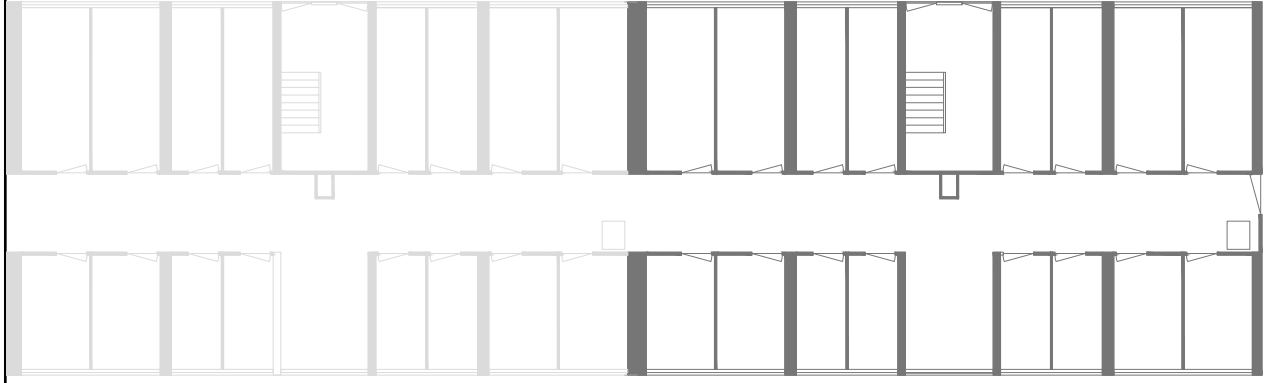
Etagewoning (Type B):

Op de begane grond zit een hele grote berging voor fietsen en dergelijke. De woning is verder helemaal hetzelfde opgebouwd als het principe bij de galerijwoning (Type A).

Legenda:

- Keukenblok
 - Vaste berging
 - Sanitair
- schaal 1 : 200

04. Vierde schaal

04.5 Inrichting

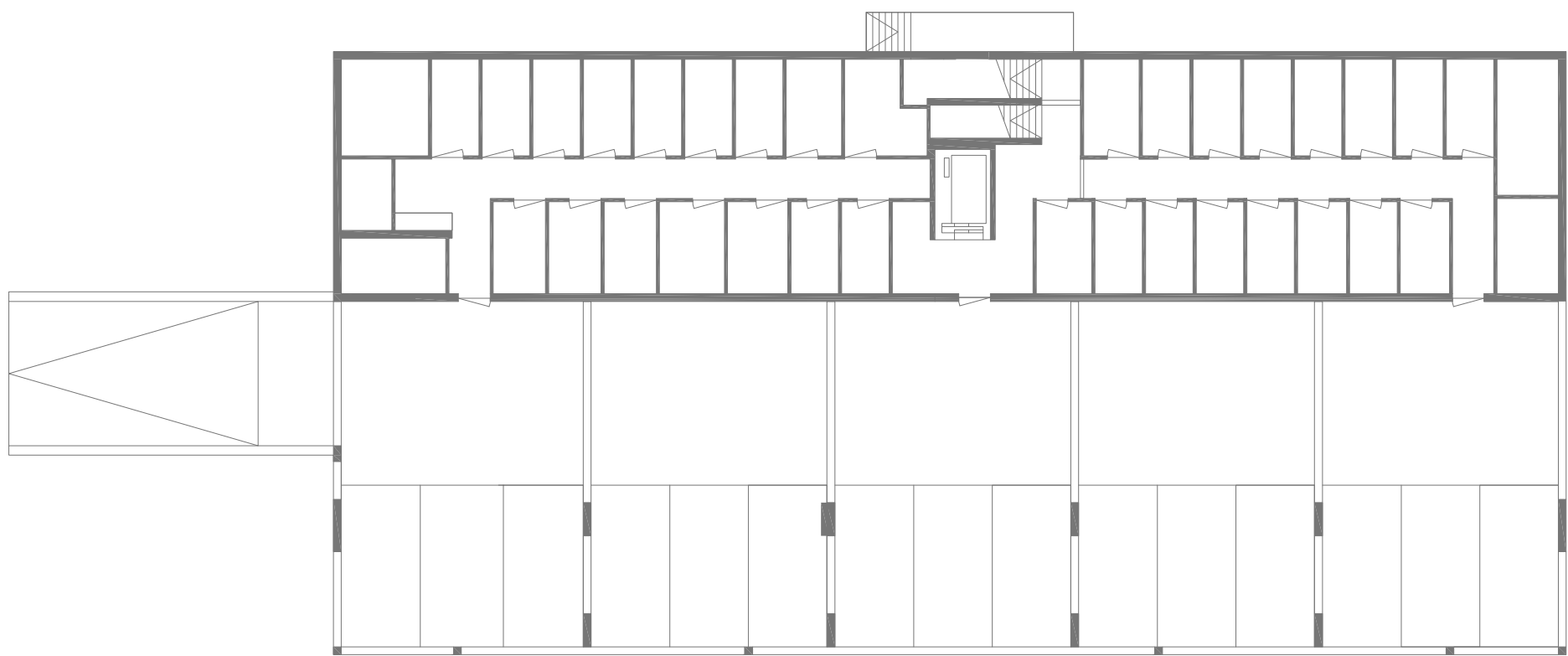
Appartement (Type Nieuw):

Op de begane grond zit een hele grote berging voor fietsen en dergelijke. In de woningen zitten ook grote bergingen waar de mogelijk is gemaakt tot het plaatsen van een wasmachine en een droger. Bij de meeste zit het sanitair weer langs elkaar, maar achter het toilet zit een leiding koker. Hier zullen dus de leidingen inzitten, maar van alle verdiepingen.

Legenda:

- Keukenblok
 - Vaste berging
 - Sanitair
- schaal 1 : 200

Nawoord

Het vak Typologische Analyse van het Wonen heeft ons de afgelopen periode kennis laten maken met het analytisch beschouwen en uitwerken van een stedenbouwkundige opgave in Amsterdam.

Het bezoeken van de wijk is een goede eerste indicatie om de sfeer in de wijk te proeven en te ervaren hoe er in de buurt geleefd wordt. De uitkomst van het onderzoek bleek overeen te komen met de ervaring die beleefd was tijdens het bezoek van de wijk. Door het onderzoek is de beleefde ervaring onderbouwd en wordt die ervaring begrepen.

De historische studie heeft ons een hoop nieuwe kennis opgeleverd van de geschiedenis van onze hoofdstad, en een inzicht gegeven over de ontwikkeling van de stad tot aan de bouw van onze wijk en daarna. Door de sociale, economische en maatschappelijke context in beeld te brengen kan een betere analyse tot stand komen welke in de tekeningen verder zijn doorgevoerd.

De vele analysetekeningen die gemaakt moesten worden namen behoorlijk veel tijd in beslag, en soms hadden we het idee dat het hier en daar onnodig werk was wat we aan het doen waren. Maar toch, door veel met de tekeningen bezig te zijn kom je vanzelf tot nieuwe inzichten en de daaraan verbonden conclusies. Zo werd ons het pas in een later stadium duidelijk hoe belangrijke onderdelen in de analyse zich tot elkaar verhouden. Tijdens de nuttige begeleidingen werden onduidelijkheden door onze begeleiders opgehelderd. Ook de analyses van de overige groepen die direct gerelateerd zijn aan ons deel, en gezamenlijk besproken zijn tijdens de begeleidingen, zijn ook nuttig gebleken voor onze eigen analyse. Er bestaan hierin duidelijke overeenkomsten en verschillen die voor onze eigen analyse weer nieuwe inzichten opleveren. Al met al blijkt de geanalyseerde wijk behoorlijk complexer in elkaar te zitten dan vooraf gedacht, en kunnen we terugkijken op een leerzaam project en heeft ons op een heldere, gestructureerde manier laten kennismaken met analytisch werken.

